

T.C.
Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MEHMET SAİT ŞİMŞEK'İN "HAYAT KAYNAĞI KUR'ÂN" TEFSİRİNDE
SEBEB-İ NÜZÛL VE NÂSİH-MENSÛH**

Hazırlayan
Mahmut BALDIZ

Iğdır 2018

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MEHMET SAİT ŞİMŞEK'İN "HAYAT KAYNAĞI KUR'ÂN" TEFSİRİNDE
SEBEB-İ NÜZÛL VE NÂSİH-MENSÛH**

Hazırlayan
Mahmut BALDIZ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Osman BAYRAKTUTAN

İğdır 2018

TAAHHÜTNAME
(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Mehmet Sait Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsirinde Sebeb-i Nüzûl ve Nâsîh Mensûh**” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmanın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün taktirindedir.

Tezimin sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

28/03/2018

Mahmut BALDIZ

KABUL VE ONAY

Mahmut BALDIZ tarafından hazırlanan **Mehmet Sait Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân" Tefsirinde Sebeb-i Nüzûl ve Nâsîh Mensûh** adlı çalışma/...../2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda jürimiz tarafından **Temel İslam Bilimleri** Anabilim Dalı, **Tefsir** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

(İmza)

(Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Osman BAYRAKTUITAN

(İmza)

(Üye)

Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT

(İmza)

(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin YURT

(İmza)

ÖZET

Her dönemde yapılan Kur'ân tefsirleri kendi dönemin hayat izlerini taşır. Dönemin sosyal, ekonomik ve toplumsal problemlerine çözümler sunar. Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân" tefsiri de günümüzde en son yazılan Türkçe tefsirlerden olması, günümüz sosyal problemlerine ışık tutması bakımından önemli tefsir kaynaklarından biridir.

Hiç şüphesiz müfessirler Kur'ân'ın tefsirinde esbâb-ı nüzûle önemli bir yer vermişlerdir. Çünkü bazı âyetlerin hakkıyla anlaşılması nüzûl sebebini bilmeye bağlıdır.

Kur'ân'da nesh konusu dasahâbe döneminden itibaren günümüze kadar üzerinde yoğun olarak durulmuş, üzerinde pekçok eser yazılmış ve İslam'ın ilk döneminden itibaren günümüze kadar üzerinde tartışılan bir konu olmuştur.

M. Sait Şimşek, gelenekçi müfessirlerin aksine nesh ve sebab-i nüzûl konusunda farklı bir çizgi takip ederek Kur'an-ı Kerim'de neshin varlığını kabul etmemekte, aynı zamanda sebab-i nüzûlü bilmeyi de tefsir yapma açısından şart olarak görmemektedir.

Bu nedenle çalışmamızın konusunu M. Sait Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân" Tefsiri'nde Esbâb- Nüzûl ve Nâsîh-Mensûh olarak belirledik.

Anahtar Kelimeler: Esbâb-ı Nüzûl, Nâsîh, Mensûh, Kur'ân, Tefsir

ABSTRACT

The commentaries of the Qur'an have impacts of the social life of its period. The commentaries provide solutions to the social, economical and communal questions of its time. Being one of the latest version of the commentaries of Qur'an, Mr. Simsek's commentary book, which is titled as "The Source of Life, Qur'an", is one of the significant ones which enlightens the social questions of our time.

The commentators have certainly given a significant care about the reasons of the verses of Qur'an, the reasons due to which that particular verse of Qur'an was announced, which is commonly referred to with the term "Asbab-i nuzul" that translates as "the cause for which that particular verse of Qur'an was announced". Because it is vital to understand the cause of the announcement of a verse in order to comprehend the meaning of verse itself.

The passing down of the scripts has been focused on since the time of companions of the Prophet, whom are commonly referred as "Sahaba", many studies has been done about it and there have been particular discussions regarding the topic since the early times of Islam. On contrary to common commentators of Qur'an, M. Sait Simsek follows a different path regarding the pass down of the scripts of Qur'an and the cause of announcement of verses, he does not accept the existence of passing down of scripts, as well as he does not find it necessary to know about the cause of announcement of a verse in order to translate/comment on it.

Therefore, this paper's topic of focus is defines as "cause of announcement" and "passing down of the scripts", which are referred to, respectively, as "Asbab-i nuzul" and "Nasih-Mensuh", in the study of M. Sait Simsek.

Key Words: Qur'an, announcement of verses of Qur'an, causes of announcement, Tafsir.

ÖNSÖZ

Yüce Allah, bütün insanlığı hidâyeteerdirmek ve kıyamete kadar insanlara hak yolu göstermek için peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'ân-ı Kerim'i, 23 senede parça parça,âyet âyet nazil etmiştir.Âlimler, İslam'ın ana kaynağı Kur'ân-ı Kerim üzerinde,indirilişindengünümüze kadar daha iyi anlaşılması ve insanlığın sosyal, kültürel vb. problemlerine çözüm sunması için birçok çalışma yapmış ve yapmaktadırlar.

Şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerim'in ilk müfessiri de Hz. Peygamber'dir. O, aldığı vahyi topluma açıklamış, nasıl yaşama geçireceklerini yaşayarak bizzat kendi hayatında göstermiştir.

Bir nevi insanoğlunun yaşam rehberive son ilâhî kitap olan Kur'ân-ı Kerim'in hükmü, kıyamete kadar sürecektir. Bu nedenle Müslümanlar arasındaher asırda Kur'ân-ı Kerim'in tefsir çalışmaları bir görev olarak görülmüştür. Kur'ân'ın her dönemde anlaşılması için müfessirler çok yönlü çalışmışlardır.

Hiç şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerim'in doğru bir şekilde anlaşılmasını amaçlayan ilimlerin başında tefsir ilmi gelmektedir. Esbâb-ı nüzûl, ilk dönemlerden itibaren tefsir ilminin en önemli konuları arasında sayılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetleri sorulan bir soru veya bir hâdise üzerine inmiştir. Âyet ve sûrelerin inmesine sebep olan bu soru ve hâdiselere sebep-i nüzûldenmektedir. Bir âyet veya sûreninnüzûl sebebini bilmek hükümlerin konulmasında sebep olan hikmetlerin kavranmasını, sûre ve âyetin daha doğru bir şekilde yorumlanmasını sağlar.

Kur'ân'da nesih konusu,sahâbe döneminden itibaren üzerinde yoğun olarak durulan ve günümüzde de tartışılan konulardan biridir. M.Sait Şimşek'in de bu konu üzerine müstakil eser yazması, gelenekçi müfessirlerden farklı bir çizgi çizmesi, çalışmaya konu olması açısından önem arz etmektedir.

Her gittiğimizde kapısını sonuna kadar açık gördüğümüz, en yoğun olduğu zamanlarda dahi öğrencileri için sınırsız vakti olan ve tüm öğrencilere fahri danışmanlık yapan Sayın Doç. Dr. Zeki TAN'a, aynı şekilde her daim kapısını bize açık tutan ve rehberlik eden muhterem Sayın Prof. Dr. Şadi EREN'e, katkılarından dolayı Sayın Doç. Dr. Mehmet Salih GECİT ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin

YURT'a, ayrıca tez çalışmasına son verdiğim ve uzun bir zamanda bitiremediğim tez çalışmamı bana rehberlik yaparak altı ay gibi kısa bir sũrede bitirmeme vesile olan tezdanişmanım saygıdeğer muhterem hocam SayınDr. Öğr. Üyesi Osman BAYRAKTUTAN'a, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Mahmut BALDIZ

Iğdır 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	
ABSTRACT	
ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ	1
I. KONUNUN ÖNEMİ VE ÇALIŞMANIN AMACI	1
II. ÇALIŞMAMIZIN KAYNAKLARI VE METODU	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
ESBÂB-I NÜZÛL VE NÂSİH-MENSÛH	3
1.1. ESBÂB -I NÜZÛL.....	3
1.1.1. ESBÂB-ı Nüzûlün Tanımı.....	3
1.1.2. ESBÂB-ı Nüzûlün Önemi	5
1.1.3. ESBÂB-ı Nüzûle Bağlı Sınırlılıklar	8
1.1.4. ESBÂB-ı Nüzûlü Bilme Yolu	9
1.1.5. ESBÂB-ı Nüzûlün Sunum Şekilleri.....	10
1.2. NÂSİH-MENSÛH	11
1.2.1. Nesh'in Lügat Manası.....	11
1.2.2. Nesh'in İstilah Manası	15
1.2.3. Nesh ile Bedâ Arasındaki İlişki	16
1.2.4. Nesh'in Tahsîsten Farkı	17
1.2.5. Nesh'in Şartları.....	19
1.3. NESH'İN KISIMLARI	19
1.3.1. Metni Bâki Hükümü Mensûh Âyetler	19
1.3.2. Metni Mensûh Hükümü Bâki Âyetler	20
1.3.3. Hem Hükümü Hem de Tilâveti Mensûh Âyetler	23
1.4. KUR'ÂN'DA NESH'İN VARLIĞI TARTIŞMASI	24
1.4.1. Nesh'i Kabul Edenlerin Delilleri	25
1.4.2. Neshi Reddedenlerin Delilleri.....	26
İKİNCİ BÖLÜM	27
2.1. M. SAİT ŞİMŞEK'İN HAYATI, TAFSİRİ, SEBEB-İ NUZÛL VE NÂSİH-MENSÛH'A BAKIŞI.....	27
2.1.1. Hayatı.....	27
2.1.2. Te'lif Eserleri.....	27
2.1.2.1. Günümüz Tefsir Problemleri	27
2.1.2.2. Kur'ân'ın Ana Konuları.....	28
2.1.2.3. Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele	29
2.1.2.4. Yaradılış Olayı	30
2.1.2.5. Fatıha Sûresi ve Türkçe Namaz.....	31

2.1.2.6.	Kur'ân Kıssalarına Giriş.....	31
2.1.2.7.	Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsirinin Genel Özellikleri.....	32
2.2.	HAYAT KAYNAĞI KUR'ÂN TEFSİRİNDE ESBÂB-I NÜZÛL METODU	33
2.2.1.	Şimşek'in Esbâb-ı Nüzûle Bakışı.....	33
2.2.2.	Şimşek'in Esbâb-ı Nüzûl Kaynakları	34
2.2.2.1.	Sahâbeden Aldığı Rivâyetler	34
2.2.2.2.	Hadis Kitaplarından Aldığı Rivâyetler.	36
2.2.2.3.	Taberi Tefsiri	38
2.2.2.4.	el-Câmi'li Ahkâmî'l-Kur'ân	41
2.2.2.5.	El-Muharraru'l-Vecîz Fî Tefsîri'l-Kitâbi'l Azîz.....	43
2.2.2.6.	Esbâb-ı Nüzûl Kitaplarından Aldığı Rivâyetler	44
2.2.2.7.	Birden Çok Kaynaktan Aldığı Rivâyetler.....	46
2.2.3.	Esbâb-ı Nüzûlleri Sunma Yöntemi	48
2.2.3.1.	Âyetin Tefsirine Başlamadan Önce Sebeb-i Nüzûlü Vermesi	48
2.2.3.2.	Âyetin Tefsirine Başladıktan Sonra Sebeb-i Nüzûl Rivâyetini Vermesi.....	49
2.2.3.3.	Bir Âyet İçin Birden Fazla Nüzûl Sebebi Zikretmesi.....	51
2.2.3.4.	Bir Sûre veya Sûrenin Bir Kısmı İçin Sebeb-i Nüzûl Vermesi.....	53
2.2.3.5.	Farklı Nüzûl Sebepleri Arasında Tercihle Bulunması.....	54
2.2.3.6.	Bir Grup Âyet İçin Ortak Sebeb-i Nüzûl Göstermesi	58
2.2.4.	Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsirinde Esbâb-ı Nüzûlün Takdim Tarzları	60
2.2.4.1.	“Nakledilir ki” Tabiri	61
2.2.4.2.	“Müfessirlerin Belirttiğine Göre” Tabiri.....	62
2.2.4.3.	“Bunun Üzerine İndi” Tabiri.....	64
2.2.4.4.	“Rivâyet Edilir ki” Tabiri	66
2.2.4.5.	“Bunun Hakkında İndi” Tabiri	67
2.2.4.6.	“Âyetin Nüzûl Sebebine Dair Birtakım Rivâyetler Nakledilir” Tabiri	69
2.2.4.7.	Sebeb-i Nüzûlü Özetleyerek Vermesi	71
2.2.5.	Şimşekin Esbâb-ı Nüzûl Metodu İle İlgili Bazı Husûslar	73
2.2.5.1.	Rivâyetleri Sunumunda Kur'ân Metninin Manasına Bağlı Kalması	73
2.2.5.2.	İsnat ve Kaynak Zikretmeden Sebeb-i Nüzûl Rivâyet Etmesi	75
2.2.5.3.	Umûmi ve Husûsi Sebeb-i Nüzûl Rivâyetlerinin Sunumu	76
2.3.	ŞİMŞEK'İN NESH ANLAYIŞI	78
2.4.	M. SAİT ŞİMŞEK'İN NÂSİH-MENSÛH OLARAK İDDİA EDİLEN BAZI ÂYETLERİ TEFSİRİ.....	86
2.4.1.	Müşriklerle Savaş.....	86
2.4.2.	Müslümanların Savaştaki Tutumu.....	89
2.4.3.	Kocası Ölen Kadının İddeti.....	90
2.4.4.	İçkiyi Haram Kılan Âyetler	91
2.4.5.	Zina İle İlgili Âyetlerde Nesh Olayı	94
2.4.6.	İnsanın Gücünün Yetmeyeceği Şeylerden Sorumlu Tutulmayacağı	97
2.4.7.	Hz. Peygamber İle Özel Görüşmeden Önce Sadaka Verme.....	99
2.4.8.	Miras Konusunda Ölinün Vasiyet Etmesi	100
	SONUÇ.....	103
	BİBLİYOGRAFYA.....	106

KISALTMALAR

b.	:Bin, ibn, oğlu
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİBY	: Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları
EÜSBED	: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Hız.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
(r.a)	: Radyallahu veya anha
s.	: Sahife
(s.a.v)	: Sallallahu aleyhi ve sellem
Ö.	: Ölüm tarihi
Thk.	: Tahkik eden
Ty.	: Basım tarihi yok
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
vs.	: Ve saire
vb.	:Ve benzeri
yy.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ VE ÇALIŞMANIN AMACI

Tefsir ilmi Kur'ân'ın doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamayı amaçlayan ilimlerin başında gelmektedir. İlk müfessirlerden itibaren esbâb-ı nüzûl tefsir ilminin en önemli konularından birisayılmıştır. Kur'ân âyetlerinin bir kısmı bir hâdisenin bir kısmı da bir soru üzerine inmiştir. Sûre ve âyetlerin inmesine sebep olan bu hâdisenin sorulara nüzûl sebebi denmektedir.¹ “Bir âyet veya sûrenin ne zaman, nerede hangi şartlar içinde ve hangi olayla ilgili olarak indirildiğini bilmek, hem o âyet ve sûrenin maksada uygun şekilde yorumlanmasını sağlar hem de hükümlerin konulmasında sebep olan hikmetlerin kavranmasına yardımcı olur.”²

Âyet ve sûrelerin nüzûl sebebini ve nüzûl ortamını bilmek âyetlerin anlaşılmasında büyük önem arz etmektedir. Her dönemde yapılan Kur'ân tefsirleri dönemin hayat izlerini taşıması, dönemin sosyal, ekonomik ve toplumsal problemlerine çözümler sunması açısından büyük önem arz etmektedir.

Sahâbe döneminden itibaren günümüze dek üzerinde tartışılan Kur'ân'da nesih konusunda; M.Sait Şimşek, gelenekçi Müfessirlerin aksine, farklı bir yol izleyerek Kur'an'ı Kerim'de neshin varlığına delil olarak gösterilen âyetleri tek tek tahlil ederek, Kur'an'ı Kerim'de neshin olmadığını izah etmeye çalışır.

M. Sait Şimşek'in “Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri” adlı eseri günümüzde telif olan en güncel Türkçe tefsir eseri olduğundan ve Şimşek'in esbâb-ı nüzûl ve nâsih-mensûh konusunda gelenekçi müfessirlerden farklı bir bakışa sahip olması sebebiyle; “M. Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri'nde Esbâb- Nüzûl ve Nâsih-Mensûh” konusunu çalışmayı tercih ettik.

¹ İsmail Karagöz, “Sebeb-i Nüzûl,” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB. Yayınları, 2006, s. 158.

² es-Suyûtî, *el-İtkan Fi Ulumi'l-Kur'ân*, Mısır: Mektabatı Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladihi, 1427/2006. I, 38; Mennâu'l Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut:1986, s.79; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2015, s.228.

II. ÇALIŞMAMIZIN KAYNAKLARI VE METODU

Çalışmamızın konusu M.Sait Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri"inde Sebeb-i Nüzûl ve Nâsih Mensûh olmasına karşın biz, tefsiri bir bütün olarak ele almayı ihmal etmedik.

Tezimizi hazırlarken tefsir eserlerinden, hadis kaynaklarından ve tefsir usulüne dair eserlerden, mustakil esbab-ınüzûl kitaplarından ve çalışmamızın kapsamına giren makalelerden ve tez çalışmalarından yararlandık. Bu bağlamda konunun kavramsal çerçevesini oluşturmak için; sebeb-i nüzûl, nesh, nâsih-mensûh gibi kavramların tahlili için Cevherî'nin es-Sıhhâh eserinden, El-İsfahânî'nin Müfredât fi Garibu' Kur'ân, eserinden, Zerkeşî'nin el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân eserinden, İbn. Manzur'un Lisanu'l-Arab eserinden, es-Suyûtî'nin el-itkan fi Ulumi'l Kur'ân eserinden, El-Kâdî'nin Esbâb-ı Nüzûl eserinden, Ebu Hilâl el-Askerî'nin el-Furûku'l-Liğaviyye eserinden ve birçok eserden faydalandık.

Müellifin görüşleri daha net görülsün diye âyet meallerini Diyanet İşleri Başkanlığının Kur'an-ı Kerim mealinden aldık.

Birinci bölümde, sebeb-i nüzûl ve nâsih-mensûh kelimelerinin anlam ve kapsamalarını açıklamaya çalıştık.

İkinci bölümde ise M.Sait Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri"ni incelerken müellifin esbâb-ı nüzûl yöntemine işaret edebilecek örnekleri tespit ederek uygun başlıklar altında değerlendirdik.

Nüzûlsebeplerini verirken hangi kaynaklardan istifade ettiğini, istifade ettiği kaynaklardan rivâyetleri nasıl naklettiğini, aldığı rivâyetlerin kaynağını belirtip belirtmediğini, âyetleri tefsir ederken sebeb-i nüzûlden nasıl faydalandığını örnekler vererek göstermeye çalıştık.

Özellikle M. Sait Şimşek'in nâsih-mensûh konusunda görüşlerini kaleme aldığı "Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele" ve "Günümüz Tefsir Problemleri" eserlerinden de faydalandık. "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri"ni incelerken nâsih-mensûh addedilen âyetleri nasıl tefsir ettiğini, nâsih-mensûh konusundaki görüşünü örnekler vererek sunmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ESBÂB-I NÜZÛL VE NÂSİH-MENSÛH

1.1. ESBÂB -I NÜZÛL

1.1.1. Esbâb-ı Nüzûlün Tanımı

Sebeb-i nüzûl terkibi, sebeb (çoğulu esbâb) ve nüzûl kelimelerinden oluşmaktadır. Terkipteki sebeb kelimesi lügattebirçok anlama gelmektedir. Sebeb kelimesi lügattevâsıta, vesile, metod, yol, ip anlamlarına gelir.³ Ayrıca istenilen amaca ve hedefe ulaştıran her şeye “sebeb” denilmektedir.⁴ Nüzûl kelimesi ise “yukarıdan aşağıya inmek, bir yere inmek, konaklamak”⁵ anlamına gelmektedir. Bu iki kelimedenden oluşan “sebeb-i nüzûl” terkibi, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Risalet döneminde vuku bulan ve Kur’ân’ın bir veya birkaç âyetinin yahut bir sûrenin inmesine yol açan olayı, durumu ya da soruyu ifade etmek üzere kullanılır.⁶

Âlimler birçok tarifle sebeb-i nüzûl’ü ifade etmişlerdir. Bu konuda İbnu Teymiyye(1263-1328): “Nüzûl sebeplerini bilmek âyetlerin anlaşılmasına yardımcı olur. Ayrıca âyetin bu iniş sebebini bilme durumu, kişiyi o sebebin bağlı bulunduğu ilahi hükmü de bilmeye sevk eder.”⁷ demektedir. Ebu’l-Feth el-Kuşeyrî: “Nüzûl sebeplerini beyan etme durumu Yüce Kitabın manalarının anlaşılmasında en sağlam bir usul ve yoldur”⁸ demektedir. Ahmet Nedim Serinsuise, sebeb-i nüzûlü şöyle tarif

³ İsmâil b. Hammâd, el-Cevherî, *es-Sıhâh*, Beyrut: yy. 1979, I,145; El-İsfahânî, Huseyin b. Muhammed *Müfredât fi Garibu’ Kur’ân*, Beyrut: DaruŞamiyye, 1412/1992, s.225; Ebu Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü’l Lüğâ*, Kahire: yy. Ty. XII, 314.

⁴ İbn. Kuteybe, *Te’vîlu Muşkili’l-Kur’ân*, thk. Es-Seyyid Ahmed Sakr, Kahire:1393/1973, s.464; El-İsfahânî, *Müfredât fi Garibu’l-Kur’ân*, s.391.

⁵ El-İsfahânî, *Müfredât fi Garibu’ul-Kur’ân*, s.799; Ebu’l Fadl Cemaluddin Muhâmmmed b. Mükrim İbn. Manzur, *Lisanu’l-Arab*, Beyrut: Daru’l-Fikr, 1968, IX, 656.

⁶ Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fi Ulumi’l-Kur’ân*, Beyrut: yy. ty. I. 22; Muhammed A. Ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-İrfân fi Ulumi’l-Kur’ân*, Kahire: Dâru İhyâi’l-Arabiye,1415/1995. I, 102; Subhî es-Sâlih, *Mebahîs fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Beyrut: Daru’l-İlmi li’l-Melayin, 1990. s.132; Muhsin Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1995, XI, 361.

⁷ Ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-irfân fi Ulumi’l-Kur’ân*, I, 102

⁸ Zerkeşî, *el-Burhan fi Ulumi’l-Kur’ân*, I, 22.

etmektedir. “Nüzûl ortamında meydana gelen bir hâdiseye veya Hz. Peygamber’e yöneltilmiş bir soruya, vuku bulduğu günlerde, bir veya daha fazla âyetin, tazammun etmek (hâdiseyi soruyu kapsayan nitelik ve özellikleri içermek), cevap vermek veya hükmünü açıklamak üzere inmesine vesile teşkil eden ve vahyin nazil olduğu ortamı resmeden hâdiseye sebep-i nüzûl denir.”⁹ demektedir.

Yukardaki tanımlardan da görüldüğü üzere Kur’an’ın nüzûl zamanında gerçekleşen sebep-i nüzûl, bir soru, bir olay, ortam veya çevredir. Kur’an’ın nüzûl zamanında gerçekleşmiştir. “Önce sebep-i nüzûl gerçekleşmiş daha sonra âyet veya sûre onu açıklamak üzere ve sorulan soruya cevap olmak üzere inmiştir. Kur’an-ı Kerim’in bütün âyetleri muayyen ve müşahhas sebeplere bağlı olarak inmiştir. Âlimler sadece 500 kadar âyetin bu şekilde iniş sebeplerinin bulunduğunu tespit etmişlerdir. İbn Teymiyye, bunların dışında kalan ve önemli bir kısmı geçmiş peygamberlerin kıssaları ile âhirete dair haberlerden oluşan çok sayıdaki âyetin iniş sebeplerini herhangi bir dış olayda değil doğrudan doğruya bu âyetlerin kendi muhteva ve manalarında aramak gerektiğini belirtir. Buna göre âyetlerin büyük bir kısmı özel bir olaya, konuya, dolayısıyla belirli bir sebebe bağlı olarak inmeyip genellikle insanları muhtaç oldukları husûslarda bilgilendirmek, eğitmek, aydınlatmak, yönlendirmek veya uyarmak maksadıyla vahyedilmiştir. Böylece aslında Kur’an’ın herhangi bir âyetinin sebepsiz ve hikmetsiz şekilde indiği düşünülemezse de esbâb-ı nüzûl tabiri özellikle belirli bir sebebe bağlı olarak inmiş bulunan âyetler için kullanılır.”¹⁰

Dolayısıyla Kur’an’ın bütün âyetleri bir sebebe bağlı inmemiş, 6232 âyetten sadece 500 civarı bir sebep, soru, konu, olay vb. hadiseler sonucunda indirilmiş olup o, soruyu veya konuyu açıklılığa kavuşturmuştur. Âyetin nüzûl sebebi bilinmiyorsa bu durumda âyetin nüzûl sebebi doğrudan âyetin kendi manasıdır, yani o âyet ihtiva ettiği manayı anlatmak için nazil olmuştur.

⁹ Ahmet Nedim Serinsu, *Kur’an’ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nuzûl’ün Rolü*, İstanbul, 1994, s.68.

¹⁰ Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl,” *DİA*, XI, 361.

1.1.2. Esbâb-ı Nüzûlün Önemi

Kur'ân-ı Kerim'in daha iyi anlaşılması açısından esbâb-ınüzûlü bilmenin birçokyararı vardır. Bu nedenle müfessirler ilk dönemlerden itibaren Kur'ân-ı Kerim'i sebep-inüzûl ile tefsir etmeye büyük önem vermişlerdir. Hattasahâbe ve sahâbeden sonra gelen nesillerin Kur'ân-ı Kerim'i esbâb-ı nüzûl rivâyetleri ile tefsir yapmalarından dolayı, bazı âlimler başlangıçta tefsir ilmini, sebep-i nüzûlü bilmekten ibaret olduğunu belirtmişlerdir.¹¹

Şimdi kısaca sebep-i nüzûlü bilmenin, Kur'ân-ı Kerimi tefsir etme ve anlaşılmasında sağladığı faydalara değinelim.

1-Bir sûre veya âyetin nerede, ne zaman, hangi olayla ve hangi şartlar içinde indirildiğini bilmek hem ilâhî maksada uygun bir şekilde yorumlanmasına yardımcı olur, hemde sûre ve âyetin ihtiva ettiği hükümlerin konulmalarına yardımcı olur. Ayrıca hikmetlerin daha iyi anlaşılmasını da sağlar.¹² Hikmetlerin bilinmesinin hem mü'mine hemde inanmayana birtakım yararları vardır. Mü'mini, Allah'ın emrettiği hükümleri tatbik etmeye teşvik eder. Zira mü'min bu sayede emirlerin yerine getirilmesi sonucunda ortaya çıkacak faydaları görmekte güçlük çekmez. İşte o zaman da onun imanı kuvvetlenir. Hikmetlerin bilinmesi, inanmayanları Allah'a imana teşvik etmesi bakımından da faydalıdır. Zira o da Kur'ân'daki bu hükümlerin insanlığın yararı ve ilerlemesi için vâz'olduklarını, boşuna, ortayakonulmadıklarını anlar. Şâyet o, düşünen bir kişi var ise, âyetlerin anlamları üzerinde kafayorar, delalet ettiği gerçekleri görür, neticede imana gelir ve kurtulur. İnsan Allah'ın emirlerinin hikmetlerini kavradığı zaman, Allah'ın kendileri için kolaylıklar istediğini, onlara işkence, sıkıntı ve zorluk dilemediğini, aksine onların dünya ve âhirette mutlu olmalarını temin etmek maksadıyla elçiler ve kitaplar gönderdiğini, emir ve yasaklarını bildirdiğini anlar.¹³

¹¹ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.229.

¹² es-Suyûtî, *el-itkan fi Ulumi'l Kur'ân*, I, 38; Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, s. 79; El-Kâdî, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzûl*, trc. Salih Akdemir, Ankara: yy., 1986, s.6; Demirci, "Esbâb-ı Nüzûl", *DİA*, XI, 362.

¹³Geniş bilgi için bkz. El-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s.6; Zerkânî, *Menâhilu'l-irfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, I,102; Mustafa Çetin, "Nüzûl Sebepleri," *Diyanet İlmî Dergi*, 30, 2, 1994, s.98.;

2-Âyetlerin ifade etmek istedikleri anlamları daha iyi anlamak ve anlaşılmasını yönlendenebilecek zorlukları bertaraf etmek için âyetlerin nüzûl sebeplerine büyük ölçüde ihtiyaç vardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de öyle âyetler bulunmaktadır ki onlardan neler kastedildiği ancak onların nüzûl sebepleri bilinince anlaşılır. Hatta bu sebepler bilinmediği zaman çok farklı ve aksi manaların anlaşılması da mümkündür.¹⁴ Vâhidî bu konuda şöyle demektedir: "Bugün, bu hususta konuşanlar, âyetin nüzûl sebebini bilmeden konuşmanın tehlikesini düşünmeksizin cehalet yularını takıyor ve yeni şeyler icad edip yalanlar uyduruyorlar."¹⁵ Yine Vâhidî, "Bir âyetin nüzûl sebebi bilinmeden onun tefsirini anlama imkânı olmaz" demiştir.¹⁶

3-Müphem âyetlerin anlaşılmasını kolaylaştırır. Çünkü nakle dayanmadan müphemleri akılla tespit etmek mümkün değildir.¹⁷ Örneğin, "Doğu da batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır..."¹⁸ âyeti görünürde insanın nerde olursa olsun Kâ'be'ye dönmeden istediği yöne doğru namaz kılabileceği şeklinde anlaşılır. Ancak sefer halinde kible yönünün tespit etme imkânı olmadığı durumlarda kılınan namaz için âyet nazil olmuştur.¹⁹ Görüldüğü gibi sebeb-inüzûl bilindiğinde âyetin zaruri durumlarda kible tespitinin mümkün olmadığı durumlara mahsus bir ruhsat olduğu anlaşılır.

4-Âyet ve sûreler arasında anlam bütünlüğü açısından münasebet kurmaya yardımcı olur.²⁰

5-Âyetlerin nüzûl sebeplerinin bilinen yararlarından biri de "Hasr" şüphesini ortadan kaldırmasıdır.²¹ Bazı âyetlerin manasına ilk bakışta 'hasr' manası

¹⁴Muhsin Demirci, "Esbab'u-Nüzûlün Kur'ân Tefsirindeki Yeri", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul:1993-1994, 11, 12, s.19; Rıfat Yıldız, *Elmalılı Tefsirinde Esbâb-ı Nüzûl*, Yüksek Lisans Tezi, Urfa: Haran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 9.

¹⁵Vâhidî, Alî b. Ahmed Ebu'l-Hasen, *Esbâbü'n Nüzûl*, thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyyi, 1411/1991, s. 4.

¹⁶ Vâhidî, *Esbâbü'n Nüzûl*, s. 4.

¹⁷ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.228.

¹⁸ Bakara, 2/115.

¹⁹El-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s.2.

²⁰ Demirci, "Esbâb-ı Nüzûl", *DİA*, XI, 362; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.228.

anlaşılabilir. “Ancak nüzûl sebepleri bilinince bu tür şüpheler ortadan kalkar ve hükmün sadece âyette zikredilen hususlardan ibaret olmadığı anlaşılabilir.”²²

Mesela;

قُلْ لَا آجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رَجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“De ki: ‘Bana vahyedilende, murdar et (meyte) veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimse için yasaklanmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak şartıyla, kim (yasaklananlardan) yemek zorunda kalırsa, bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.”²³ Âyetin nüzûl sebebi ile ilgili şöyle söylerler. Kafirler Allah’a muhalefetederek Allah’ın haram kıldıklarına helal, helal kıldıklarına ise haram demeleri üzerine inmiştir.²⁴ Âyetteki hasr, şekli bir hasrdır. Bundan maksat ise, Allah ve Resulünün kafirlere muhalefet etmeleri ve amaçlarına zıt bir şekilde onlarla muamelede bulunmalarınıdır.²⁵ Âyette dört haram zikredilmiş olması başka haram yiyecek ve içeceklerin bulunmadığını göstermez. Zira müşrikler âyette belirtilen haramların mubah olduğunu iddia ediyorlardı ve bunu şiddetle savunuyorlardı. Burada kasıt helalin değil haramın ispat edilmesidir.²⁶ Kısacası hasr/ tahsîs zannı, ancak nüzûl sebebini bilmekle anlaşılacak hususlardandır. Zira zahiri anlamı itibariyle hasr ifade eden bir sigadan hasrın kastedilmediği, ancak böyle anlaşılabilir.²⁷ Bu husus, İmam eş-Şâfi’î’nin tespit ettiği bir inceliklerdir.²⁸

²¹ Zerkeşî, *el-Burhan fi Ulumi’l-Kur’ân*, I, 23; es-Suyûtî, *el-itkan fi Ulumi’l-Kur’ân*, I, 38; Yıldız, *Elmalılı Tefsirinde Esbâb-ı Nüzûl*, s. 12.

²² Zerkeşî, *el-Burhan fi Ulumi’l-Kur’ân*, I, 23; es-Suyûtî, *el-itkan fi Ulumi’l-Kur’ân*, I, 39; Demirci, “Esbab’u-Nüzûlün Kur’ân Tefsirindeki Yeri”, s.19.

²³ En’âm, 6/145.

²⁴ El-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s.19.

²⁵ El-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s.19.

²⁶ es-Suyûtî, *el-itkan fi Ulumi’l Kur’ân*, I, 39; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.229.

²⁷ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.229.

²⁸ Zerkeşî, *el-Burhan fi Ulumi’l-Kur’ân*, I, 23; es-Suyûtî, *el-itkan fi Ulumi’l Kur’ân*, I, 39.

Netice olarak âyetlerin nüzûl sebepleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmak ve bu bilgiler ışığında âyetlerin tefsir edilmesi; âyetlerin daha isabetli ve doğru bir şekilde tefsir edilmesini sağlar.

1.1.3. Esbâb-ı Nüzûle Bağlı Sınırlılıklar

Bir âyet ve sûreninnüzûl sebebinin bilmek;âyetin daha doğru yorumlanması ve anlaşılması noktasında birçok fayda sağladığını belirtmiştik. Bununla birlikte sebebinüzûlü “Kur’ân-ı Kerim’in bütünlüğü ve genel ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Âyetleri esbâb-ı nüzûl kabul edilen özel olay ve tarihi şartlarla sınırlı olarak ele almanın ilâhî mesajı genel ve ebedi maksatlarından uzaklaştıracağı, yorum zenginliğine engel olacağı şüphesizdir.”²⁹

Bilindiği üzere esbâb-ı nüzûlün kaynağı sahih rivâyetlerdir. Esbâb-ı nüzûlden faydalanma konusunda olumsuz sonuç doğuran hususlardan birisi de “esbâb-ı nüzûlle ilgili rivâyetlerin hadis tekniği açısından tereddüt doğurması, rivâyetlerin senetsiz nakledilmesi, esbâb-ı nüzûlle ilgili gibi görünen fakat aslında yorumuyla alakalı olan rivâyetlerin esbâb-ı nüzûle dair rivâyetlerden ayırt edilememesi gibi bazı husûslar esbâb-ı nüzûlden faydalanma imkânlarını daraltmıştır.”³⁰

Geçmiş, şahısları ve onlardan nakledilen rivâyetleri kutsamanın, geçmişe takılıp kalmanın sonucu olarak zaman zaman esbâb-ı nüzûl ile ilgili olarak nakledilen bir rivâyet, âyetin manasını ve kapsamını sınırlamakta, hatta anlamsız bir hale getirmektedir.³¹

Birçok klasik tefsir eserlerinde esbâb-ı nüzûl ile ilgili rivâyetler o kadar sıkça tekrarlanıyor ki okuyucu sanki o âyetin sadece o olay veya kişiler hakkında indiği gibi bir haleti ruhiyye içerisine giriyor. “Eh şöyle bir olay olmuş ve bu âyet de o olayla ilgili olarak inmiş”. Klasik müfessirler arasında “nüzûl sebebinin husûsiliği hükmün umûmiliğine engel değildir” diyenler olmuştur. Ancak bu sözün söylenmiş

²⁹ Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, *DİA*, XI, 361.

³⁰ Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, *DİA*, XI, 362.

³¹ Mehmet Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2014, s.273.

olması yeterli değildir. Müfessirin hükmün umûmiliğine dikkat çekmesi ve âyetin, müfessirin yaşadığı çağın olaylarıyla ilgisini belirtmesi gerekir.³²

Bazen de bazı inanç mensupları (Müşrikler, Hıristiyanlar ve Yahudiler) hakkında indirilmiş olan âyetler, öyle tefsir ediliyor kisanke Müslümanlarla hiçbir ilgisi yokmuş Müşrikler, Hıristiyanlar ve Yahudilere mahsusmuş gibitefsir edilmektedir. Hâlbuki gerek Hıristiyanlar ve gerek Yahudiler hatta müşrikler geçmişte hak bir dine mensuptular. İnanç ve amellerinde şu veya bu oranda birtakım sapmalar olmuştur. Aynı sapmalar Müslümanlar için de söz konusudur. Zamanla onlarda aynı sapmalarla karşı karşıya gelebilir.³³

Âyetlerin daha doğru anlaşılması açısından esbâb-ı nüzûlden faydalanma yolunun açık tutulmasında büyük yarar bulunmakla birlikte, bu meseleye gereğinden fazla meşgul olup her âyet için nüzûl sebebi aramak da doğru bir yaklaşım değildir. “Nitekim bazı meşhur müfessirler bile her âyetin nüzûlüne muayyen bir hâdisenin sebep olduğu vehmine kapılmışlar, Kur’ân’ın evrensel boyuttaki âyetlerini, zaman zaman şüpheli nüzûl sebepleriyle sınırlama hatasına düşmüşlerdir.”³⁴

1.1.4. Esbâb-ı Nüzûlü Bilme Yolu

Hiç şüphesiz ki sebep-i nüzûlün ana kaynağı Sahâbe ve Tabîi’ndir. Bu konudaki kaynakların tamamının beslendiği kaynak sahâbeden alınan sahih nakillerdir. Bunun dışındaki herhangi bir metodla sebep-i nüzûl bilgisine ulaşmak mümkün değildir.³⁵ Vâhidî bu konuda şöyle der: “Kitabın nüzûl sebepleri, sadece nüzûl dönemine şahit olan, sebeplere vâkıf olan, bunun bilgisini araştıran ve öğrenmeye ciddiyetle gayret gösterenlerden duyma ve rivâyet etme yoluyla tespit edilebilir. Bunun dışında sebep-i nüzûl ile ilgili söz söylemek caiz değildir.”³⁶ Yine bu konuda el-Kâfiyeci’de şöyle demiştir: “Müfessirler sahih bir delile dayanmadan nüzûl sebepleri hakkında konuşmamışlardır. Her ne kadar onlar müteşâbihâtın

³² Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.275.

³³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.275.

³⁴ Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, *DİA*, XI, 362.

³⁵ Zerkânî, *Menâhilu’l-irfân fi Ulumi’l-Kur’ân*, I,115.

³⁶ Vâhidî, *Esbâbü’n Nüzûl*, s. 12.

muhtelif şekilleri husûsunda te'vile dalmışlarsa da müşâhade ve semâ olmaksızın sebep-i nüzûl hakkında konuşmanın câiz olmadığına da ittifak etmişlerdir.”³⁷

Bilindiği üzere sebep-i nüzûl rivâyetlerin birinci kaynağı sahâbedir. Tefsir kaynaklarımıza baktığımızda, müfessirler sahâbeden sebep-i nüzûl rivâyetlerini aldıkları gibi tabiînlerden de sebep-inüzûl rivâyetlerini çokça aldıklarını görmekteyiz. Tabiînler de sebep-i nüzûl rivâyetlerin bize ulaşmasında sahâbeden sonra ikinci derecede kaynaktırlar.³⁸

1.1.5. Esbâb-ı Nüzûlün Sunum Şekilleri

Müfessirler sebep-i nüzûlü sunarken birçok ifade kullanmışlardır. Bu ifadelerin bir kısmı açık bir şekilde sebep-i nüzûlü ifade ederken, bir kısmında ihtimal ifade etmiştir. Eğer aktaran şahıs “bu âyetin nüzûl sebebi şudur” derse ya daolayın anlatımının hemen akabinden sonra fâ-i tâkibiye getirirse mesela; “bu olay oldu” veya “şu soru Hz. Peygamber’e soruldu da peşinden bu âyet indi” şeklinde söylemesi açık bir şekilde sebep-i nüzûlü ifade eder.

Bazen de açık bir şekilde sebep-i nüzûle delalet eden kelimelerden herhangi biri kullanılmadan sadece, “Bu âyet şu meseleyle ilgili veya şu meseledenazil olmuştur.” gibi bir ifade kullanılır. “Bu ifade, açık bir şekilde sebep-i nüzûle delalet etmeyip hem sebep-i nüzûle, hem de âyetin ihtiva ettiği hükümleri beyanetme gibi başka bir şeye de delalet etme ihtimali taşır. Bu ihtimallerden birini tayinveya tercih ettirecek şey karinelerdir.”³⁹Yine “Buâyetin şu konuda nazil olduğunu sanıyorum.” veyahut “Buâyetin sadece şu konuda nazil olduğunu sanıyorum.” şeklindeki ifadeler de her iki ihtimali taşımaktadır.⁴⁰

³⁷ El-Kâfiyecî, *Kitabu't-Teyisir fi Kavâidi İlmi't-Tefsir*, Terc. İsmail Cerrahoğlu, Ankara: yy., 1974, s.26;

³⁸ es-Suyûtî, , *el-itkan fi Ulumi'l Kur'an*, I, 100; Hayrettin Kahraman, *İslam Hukukunda İctihad*, Ankara; DİB. Yayınlar, 1985, s. 52-59; Ekrem Gülşen, *Kurtubî Tefsirin'de Esbab-ı Nüzûl*,Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.72.

³⁹ Zerkânî, *Menâhilu'l-irfân fi Ulumi'l-Kur'an*, I,116.

⁴⁰ Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s.85.

Sahâbe ve tâbiînden “Bu âyet şu meseleyle ilgili veya şumeselede nazil olmuştur.” Şeklinde rivâyet edildiği zaman, âyetin içerdiği hüküm kastediliyordu ve bu şekilde anlaşılıyordu.⁴¹ Şâyet “bu âyet falan kimse, müminlerden, kafirlerden, ya da Kitap ehlinde bir topluluk veya falan hadise hakkında nazil oldu” denirse bundan kastedilen âyetin nüzûl sebebidir.⁴² “falan şeye teşvik için ya da falan şeye irşat için indi” denirse, bundan kastedilen âyetin tefsiridir.⁴³

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere sebab-i nüzûlün sunumu sırasında çeşitli ifadeler kullanılmıştır. Kullanılan bu ifadeler âyetlerin nüzûl sebebine işaret ettiği gibi bazende âyetin tefsirine yönelik olmuştur.

1.2. NÂSİH-MENSÛH

Tefsir ilminde İslam’ın ilk dönemlerinden itibaren günümüze kadar üzerinde uzlaşamayan ve en çok tartışılan meselelerden biride hiç şüphesiz, nesh meselesidir. Kur’ân’da neshin mevcudiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. “Neshin mevcudiyetinin kabul edilmesi durumunda da mahiyeti ve kemiyeti konusunda muhtelif görüşler ortaya konmuştur.”⁴⁴ Neshin mahiyetinin ortaya çıkarılması daha kapsamlı bir çalışma gerektirmektedir. Biz bu çalışmamızda neshin konumuzla ilgili kısımlarına değinmekle yetineceğiz.

1.2.1. Nesh’in Lügat Manası

Arapçada nesh kelimesinin, birbirine çok yakın birçok manası olmakla birlikte, bu kelime, birden çok manaya gelmektedir. İslam âlimleri, lügat ve Ulûmu’l-Kur’ân ile ilgili eserlerde nesh kelimesini başlıca; yok etme, tebdil etme, izale etme, yerine başka bir şeyi getirme, giderme, bir şeyi bir yerden başka bir yere nakletme,

⁴¹ Zerkeşî, *el-Burhan fî Ulumi’l-Kur’ân*, I, 31-32; Abdurrhman Ensari, “Sebeb-i Nüzûlün Tespit ve Tercih Kuralları”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şırnak: Şırnak üniversitesi, 2014,5,9, s.73

⁴² El-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s.21; Zerkânî, *Menâhilu’l-irfân fî Ulumi’l-Kur’ân*, I,76.

⁴³ El-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, s.21; Zerkânî, *Menâhilu’l-irfân fî Ulumi’l-Kur’ân*, I,76.

⁴⁴ Subhî es-Sâlih, *Mebâhis fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, s. 262; Atik Aydın, *İbn Cerîr Et-Taberî’nin Taberî’nin Kur’ân Anlayışı Ve Te’vil Tercihleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2004, s.38.

iptal etme, yazmak, geçersiz kılmagibi manalarda kullanmışlar.⁴⁵ Bunları kategorize edilecek olunursa;

a. Giderme, izale etme, yerinebaşka bir şey getirme:

Neshin lügat manalarından birisi “giderme, bir şeyi izale etme, yerine başka bir şey getirmektir.”⁴⁶

Araplar: *نسخت الشمس الظل* derken “güneş gölgeyi yok etti” onu giderdi demek isterler.⁴⁷

⁴⁵İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî (ö.620/1223), *Ravdatü'n-Nâzir ve Cünnetü'l-Münâzir fî Usûli'l-Fıkh alâ Mezhebi'l-İmâm*, Ahmed, thk. Abdülkerim b. Ali b. Muhammed en-Nemle, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1994, I, 189; Kelvezânî, Ebu'l-Hattâb Mahfûz b. Ahmed b. el-Hasen el-Bagdadî, *et-Temhîd fî Usûli'l-Fıkh*, Cidde: Daru'l-Medeni, 1985, II, 335; İbnu Fâris, *Mu'cemu Mekayîsi'l Luğa*, Mısır:1972, V,424; Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh, *el-Bahru'l-muhît fî usûli'l-fıkh*, Kuveyt:Vezaretü'l-Evkâf ve's-Suûni'l-İslâmiye, 1992, IV, 63; Âmidî, Ebu'l-Hasen Seyfüddîn Ali b. Muhammed b. Sâlim es-Sa'lebî, *El-Hkâm Fî Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985, III, 96; Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali b.Yusuf el-Fîrûzâbâdî, *el-Lüma' fî usûli'l-fıkh*, Beyrut: Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1985, s.119; Ferrâ, Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Huseyn b. Muhammed b. Halef, *el-'Udde fî usûli'l-fıkh*, Riyad: 1993, III, 768; Cüveynî, İmâmu'l-Harameyn Ebu'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdullâh b. Yusuf et-Tâî Ebû'l Bekâ, Kadı Eyüp b. Mûsâ el-Hüseyn el-Kefevî, *el-Külliyatü Ebi'l Bekâ*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1287, s. 647; Cürcânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid es-Serîf, *et-Ta'rifât*, İstanbul: Matbaatu Ahmed Kâmil, 1327, s.163; el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Gâribi'l-Kur'ân*, s.490; Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhâmmad b. Mükrim İbn. Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Daru'l-Fıkr, 1968, II, 61; Zebidî, Muhibbü'd-Din Ebû'l-Feyz M. b. Murtaza b. M., *Tacü'l-Arus fî Serhi'l-Kamus*, Beyrut: Daru's-Sadır, 1386, II, 282.

⁴⁶ İbn. Manzur, *Lisanü'l-Arab*, III, 61.

⁴⁷ Ebu Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Liğaviyye*, Kum: yy, 1353, s.240; el-Ferâhidî, Ebû Abdîrrahman el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Semrai, Beyrut: Müessestü'l-Alemi li'l-Matbaut,1408/1998, IV, s.201; İbn. Düreyd, Ebu Bekr b. El-Hasen, *Kitabu Cemhereti'l-Luga*, thk. Remzi Münir Ba'lebekkî, Beyrut: Daru'l-ilm li'l-Melayin, 1987, I, 600; Mehmet Sait Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1991, s.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın verdiği vesveseyi giderir. Sonra Allah âyetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁴⁸ Âyetinde “...Allah, şeytanın ilka ettiğini nesh eder, sonra kendi âyetlerini sabit kılar...” buyrulurken nesh kelimesi, izale manasını kastetmektedir.⁴⁹

b. Bir şeyi diğer bir şeyle değiştirmek, tebdil etmek, yok etmek gibi manalara dagelir:⁵⁰

Neshin kullanıldığı diğer bir anlam da: Bir şeyi diğer bir şeyle değiştirmek, farklı durumlara sokarak yerine başkasını ikame etmektir.⁵¹

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزَّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Biz bir âyeti başka bir âyetle değiştirdiğimizde -ki Allah ne indirdiğini daha iyi bilir- onlar (Peygambere): Sen sadece uyduruyorsun derler. Hayır öyle değildir, ama onların çoğu bunu bilmezler.”⁵²âyetinde geçen tebdil nesh manasındadır.⁵³

c. Yazmak, bir yerden başka bir yere bir şeyin akletmek:

⁴⁸ Hac, 22/52.

⁴⁹Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân*, II, 29; el-İsfehâni, *el-Müfredât fi Gâribi'l-Kur'ân*, s.511; Subhi es-Sâlih, *Mebahisu fi Ulumi'l-Kur'ân*, s. 260.

⁵⁰ Seminu'l-Halebî, *Ûmdetu'l-Huffaz Fi Tefsiri Eşrefi'l-Elfâz*, Beyrut: Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1997, IV, 166; es-Suyûtî, *el-İtkan Fi Ulumi'l-Kur'ân*, II, 700.

⁵¹ Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân*, II, 29; es-Suyûtî, *el-İtkan fi Ulumi'l Kur'ân*, II, 27.; Subhi es-Sâlih, *Mebahisu fi Ulumi'l-Kur'ân*, s. 260; Özge Ergin, *Muhammed İzzet Derveze'nin Tefsirinde Nesh*, Yüksek lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.8.

⁵²Nahl, 16/101.

⁵³ Subhi es-Sâlih, *Mebahisu fi Ulumi'l-Kur'ân*, s. 260.

Neshin lügat manalarından birisinde “yazmak, bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarmak ve nakletmektir.”⁵⁴

هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْنَسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

“Şüphesiz ki neler yapıyor idiyse biz (hepsini meleklerle) neshettiriyorduk”⁵⁵ âyetinde yazmak kastedilmektedir.⁵⁶ İbnu'l Cevzî'ye göre de bu âyette geçen nesh kelimesi kaydetme, çoğaltma anlamlarına gelmektedir.⁵⁷

Araplar: “نسخ الكتاب” “kitabı neshettim” derken, “kitabı başka bir yere yazdım; onu istinsah ettim.”⁵⁸ anlamını kastederler.

d. Geçersiz kılma, iptal etme:

İptalde neshin lügat manalarındandır:

مَا نُنَسِّخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنَسِّهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?”⁵⁹ âyetinde geçen nesh bu manada kullanılmıştır.⁶⁰

⁵⁴ İbn. Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VI, 4407; İbn Fâris, *Mucemu Mekâyisi'l-Luğa*, s.1026; Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, s.330; el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 801; es-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'ân*, II, 700.

⁵⁵ Casiye, 45/29.

⁵⁶ el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 490.

⁵⁷ İbnu'l Cevzî, Ebu'l Ferec, Abdurrahman, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1965, VII, s.365.

⁵⁸ El-Askerî, *el-Furûku'l Luğaviyye*, s. 240; el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s. 490; Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s.93.

⁵⁹ Bakara, 2/106.

⁶⁰ Ergin, *Muhammed İzzet Derzeze'nin Tefsirinde Nesh*, s.8.

1.2.2. Nesh'in İstilah Manası

Neshin istilâhî anlamı konusunda birçok farklı görüşler ileri sürülmüştür. İlk başta kullanıldığı anlam, zamanla anlam kaymasına uğramıştır. “Tarihi seyri içerisinde istilâh anlamının uğradığı farklılıkları kesin olarak ortaya koymak, daha kapsamlı ve derinlikli bir çalışma gerektirmektedir. Belki de bunun için Kur’ân ilimleriyle ilgili bütün yazmaların gün yüzüne çıkmasına ihtiyaç vardır. Ancak elimizdeki mevcut kaynaklar dahilinde şunu söyleyebiliriz ki; ilk dönemlerde neshin anlamı çok daha kapsamlıydı.”⁶¹

Şatibi'nin nakline göre “Sahâbe ve Tabiin devrindeki nesh anlayışı, usûlcüler tarafından kabul edilen nesh anlayışından daha genişti. Onlara göre “mutlak”ın takyidi, muttasıl veya munfasıl bir delil ile “amm”ın tahsîsi, “mübhem” ve “mücmel”in beyanı, şer’i bir hükmün sonradan gelen başka bir şer’i delil tarafından kaldırılması “nesh” olarak kabul ediliyor ve nesh kelimesi bütün bunlar için müşterek olarak kullanılıyordu.”⁶²

Müteahhir âlimlerin çoğuna göre ise nesh'in istilâh anlamı; “şer’i bir hükmü bir başka şer’i delille kaldırmak yahut mukaddem tarihli bir nassın hükmünü, muahhar tarihli bir nass ile değiştirmektir.”⁶³

Görüldüğü gibi sonuç itibari ile bu tanımlar nesh'in, nehiy ve emirle ilgili bir hükmün herhangi bir hikmete mebni olarak yürürlükten kaldırılıp, yerine başka bir hüküm getirmesi anlamını ifade etmektedir. Hükmü kaldıran âyete “nâsîh”, hükmü kaldırılmış âyete ise “mensûh” denilmektedir.⁶⁴

⁶¹Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s.94.

⁶² Eş-Şatibî, Ebu İshak İbrahim b. Musa, *el-Muvâfakât fî Usûli’l-Ahkâm*, Beyrut: Daru'l-Marife, 2001, III, 73; Ali Bakkal, “Kur’ân’da Mensûh Âyetlerin Sayısı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II, 1996, s.37.

⁶³ Cürcânî, *et-Ta’rîfât*, s.163; Abdurrahman Çetin, “Nesih,” *DİA*, Ankara: TDV, 2006, XVI, 579; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, II. Baskı, 2005, 453.; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 230

⁶⁴ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.231.

1.2.3. Nesih ile Bedâ Arasındaki İlişki

Bedâ; sözlükte “gizli bir şeyin sonradan ortaya çıkması, kişinin bir konuda belirtilen birkaç görüşten birini tercih etmesi”⁶⁵ manalarına gelir. Terim olarak Bedâ; “Allah’ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi”⁶⁶ şeklinde tarif edilir.

Bedâ’da ilim sonradan ortaya çıkmaktadır. Bedâilimde önceden var olan bir cehaleti zorunlu kılmaktadır. Bunun Allah’a izafe edilmesi ve Allah hakkında düşünülmesi muhaldir.⁶⁷ Çünkü Allah el-Âlîmdir her şeyi önceden bilir. O, geleceği de geçmişi de en ince ayrıntısına kadar sonsuz ilmi ile bilir. Nitekim Kur’ân-ı Kerimde Allah “Göklerde de yerde de Allah O’dur. Gizlinizi ve açığınızı bilir, ne kazandığınızı da bilir.”⁶⁸ Diğer bir âyette Allah’ın sonsuz ilmi şöyle dile getirilmektedir. “Göklerde ve yerde olanları bilir. Gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı da bilir. Allah göğüslerin özünü bilendir.”⁶⁹ “Gaybın anahtarları yalnızca O’nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dahilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın”⁷⁰ âyetlerinde ve bunun gibi birçok âyet-i kerîme ve hadis-i şerîfte Allah’ın sonsuz ilmi ile her şeyi kuşattığını ve hiçbir şeyin Allah’a gizli kalmayacağı bildirmiştir.⁷¹

Neshin konusu hükümdür. Hüküm ise esas itibarıyla emir ve nehiy ile alakalıdır. “Bedâ ise emir ve nehiy ile doğrudan bir ilgisi söz konusu değildir. Zira bir şeyi emretmenin ya da bir şeyi yasaklamanın doğru veya yanlışlık ile bir ilgisi

⁶⁵ İbn. Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIV, 65-68; Avni İlhan, “Bedâ” *DİA*, Ankara: TDV, 1992, V, 290;

⁶⁶ İlhan, “Bedâ” *DİA*, V, 290;

⁶⁷ Ebü'l Hattab es-Sedusi Katâde b. Diame, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh fî Kitâbillâhi Teâlâ*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb 1989/1409, s.10.

⁶⁸ En’âm, 6/3.

⁶⁹ Teğâbun, 64/4.

⁷⁰ En’am, 6/59.

⁷¹ Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî ulûmi'l-Kur’ân*, II, 181; Muhammed Emin Doğru, *Nesh Kavramı ve Celâleyn Tefsîri’ndeki Mensûh Âyetler*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.9.

bulunmamaktadır. Çünkü emir ve nehiy, müteallakı itibariyle bir inşâ olup bu yönüyle haberden ayrılır. Bedâ ise daha ziyade doğru ve yanlışın (tasdik ve tekzib) söz konusu olabileceği haberde gerçekleşir.”⁷²

“Bedâ, Allah’a bilgisizlik ve eksiklik nisbet etmeyi gerektirdiği için Ehl-i sünnet, Mu‘tezile ve Zeydiyye tarafından reddedilmiştir. Zira nesih, şer’î delille sabit olmuş bir hükmün yeni şer’î delille yürürlükten kaldırılması demek olup kaldırılan hükmün müddeti ve bitiş zamanı önceden Allah nezdinde mâlumdur. Nesihte değişiklik Allah’ın ilminde değil insanların bilgi ve uygulamalarında meydana gelmektedir. Bunun dışında kabul edilecek bir görüş, Allah’ın ezelî ilminde değişiklik ve noksanlık gerektireceği için reddedilmiştir. Ayrıca bedâ inancında, sonu nereye varacağı bilinmeyen bir şeye önceden hükmedip iradeye aykırı olarak bir sonucun ortaya çıkması gibi cibrî bir unsur mevcuttur. Bunun ise ulûhiyyet makamı ile bağdaştırılması mümkün değildir.”⁷³

Görüldüğü gibi bedâ ile nesih birbiriyle yakın gibi görünse de, nesih önceki hükmün sonraki bir hükümlerle kaldırılmasını ifade ederken; bedâ ise sonradan ortaya çıkan durum sebebiyle görüş değiştirme söz konusu olduğundan temel mana itibariyle birbirinden çok farklı kavramlardır.

1.2.4. Nesh’in Tahsîsten Farkı

Neshi, “Şer’î bir hükmü bir başka şer’î delille kaldırmak” şeklinde tarif edildiğini belirtmiştik. Uygulama alanı ve muhteva itibariyle neshe birçok konuda benzeyen ve kimi zaman karıştırılantahsîs ise “Amm’ın hükmünün, kimi fertlerine hasredilmesi”⁷⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Tahsîs nesih ile benzerliğinden dolayı zaman zaman neshin yerine kullanılan bir terimdir.⁷⁵ Her ikisi, hükmün, âmmın bazı

⁷² Taha Seyidoğlu, *İbn Şâhîn ve “Nâsihu’l-Hadis ve Mensûhuhu” Adlı Eserindeki Metodu*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.36; Şükrü Selim Has, *Klasik Fıkıh Usûlünde Neshin Mahiyeti*, EÜSBE Dergisi, 21, 2006, s.554

⁷³ İlhan, “Bedâ” *DİA*, V, 290-291.

⁷⁴ Mustafa Zeyd, *en-Nesh fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Mansûre: Dârü’l-Vefa, 1987, I, 113.

⁷⁵ Ferhat Koca, *İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsîs*, İstanbul: İSAM Yayınları, 1996, s. 99; Ali Galip Gezgin, “Kur’ân’da Nesh Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım,” *İslam Araştırmalar Dergisi*, 14, 1, 2001, s. 52.

fertleri ile sınırlandırılmış olması itibariyle birbirine benzese de başka bir yönden farklılık gösterirler.⁷⁶Bu benzerlik nedeniyle âlimlerin bir kısmı şüpheye düşerek, nesih olarak adlandırılan her şeyin aslında tahsîs olduğunu ileri sürerek, şeriatta neshin varlığını reddetmişlerdir.Kimileri de neshe; tahsîsten dair misaller göstererek, sebepsiz yere mensûhun sayısına ilaveler yapmışlardır. Bundan dolayı, nesh ile tahsîs arasındaki farkları çok iyi bilmemiz gerekmektedir.⁷⁷

Nesih ile tahsîs arasındaki farkları kısaca şöyle sıralamak mümkündür.

1-Nesh durumunda hüküm bütün fertlerden kalkabilirken;Tahsîste durum böyle değildir, yalnızca fertlerin bir kısmında hüküm kalkar.⁷⁸

2-Nesihte delil şer'i'dir. Yani yalnızca kitap ve sünnet ile olur. Tahsîs ise, hem şer'i delillerle hemde diğer delillerle yapılır.⁷⁹

3- Nâsîh, hüküm bakımından mensûhtan sonra meydana gelmelidir. Fakat tahsîsde, tahsîs eden ile edilen arasında zaman bakımından bir farklılığın bulunması şartı yoktur.⁸⁰

4-Nesh, haberlerde olmaz. Yalnızca emir ve nehiylerde olur.⁸¹Tahsîs ise her iki alanda da olur.⁸²

Durumdan şu çıkmaktadır; aralarında anlam yakınlığı bulunan nesih ile tahsîs;birbirleri yerine zaman zaman kullanılmasına rağmen, aslında ince nüanslarla birbirlerinden farklı iki kavramdır.

⁷⁶ Aydın Taş, "Gazâlî Ve Âmidî'nin Nesih Problemine Yaklaşımı," *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2,15, 2010, s.96.

⁷⁷ Katâde, *n-Nâsîh ve'l-Mensûh fî Kitâbillâhi Teâlâ*, s.11; Zerkânî, *Menâhilu'l-irfân fî Ulumi'l-Kur'ân*, II, 184-186.

⁷⁸ Subhi es-Sâlih, *Mebahisu fî Ulumi'l-Kur'ân*, s.208

⁷⁹ Subhi es-Sâlih, *Mebahisu fî Ulumi'l-Kur'ân*, s.208; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.235.

⁸⁰ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.235.

⁸¹ Zerkeşi, *el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'ân*, I, 11; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.235.

⁸² Zerkânî, *Menâhilu'l-irfân fî Ulumi'l-Kur'ân*, II,171; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.235.

1.2.5. Nesh'in Şartları

Nesh'in vuku bulması için tefsir usûlü kaynaklarında birtakım şartlar öne sürülmüştür. Bu şartları şu şekildedir sıralamak mümkündür.

1-Neshin varlığını öne sürebilmek için mensûh ve nâsîh olan nasslar birbiriyle uzlaşmayacak derecede çelişmelidir.⁸³

2- Önce mensûh olan âyetin inmiş olması gerekir, yani nâsihmensûhtan önce inmemiş olmalıdır.⁸⁴

3-Nâsîh ve mensûhhükümde şer'i olmalıdır.⁸⁵

4-Nâsîh sıhhat açısından, mutlaka mensûhtan üstün veya aynı düzeyde olmalıdır.⁸⁶

5- "Neshe konu olan hükmün, iyilik veya kötülük vasfı taşıyan bir hüküm olmaması gerekmektedir. Bu yüzdendir ki, ana-babaya iyilik etmek, zulüm ve ahlaksızlık gibi hükümlerin neshinden söz edilmez."⁸⁷

1.3. NESH'İN KISIMLARI

1.3.1. Metni Bâki Hükümü MensûhÂyetler

Neshin varlığını kabul eden âlimlerin tamamı, Kur'ân'ın Kur'ân'ı neshedebileceğini savunmuşlardır.⁸⁸ Neshi savunan nesh taraftarları metni bâki hükümü mensûhâyetler konusunda ittifak etmekle birlikte, mensûhâyetlerin sayısı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bu konuda "Selef'ten gelen rivâyetlerde ve buna bağlı olarak ilk dönemlerde yazılan eserlerde lafzı kalıp hükümü neshedilen âyetlerin

⁸³ İbnu'l Cevzî, *Nevâsihu'l -Kur'ân*, Beyrut: yy.1985, s.24; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.313.

⁸⁴ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.313.

⁸⁵ İbnu'l Cevzî, *Nevâsihu'l -Kur'ân*, s. 23; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.313.

⁸⁶ İbnu'l Cevzî, *Nevâsihu'l -Kur'ân*, s.24; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.313.

⁸⁷ İbnu'l Cevzî, *Nevâsihu'l -Kur'ân*; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.236.

⁸⁸ İbnu'l Cevzî, *Nevâsihu'l -Kur'ân*, s.97; Zerkeşî, *el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'ân*, II, 32; Çetin, "Nesih," *DİA*, XVI, 580.

sayısı 300 civarında gösterilmektedir.”⁸⁹ Suyûtî’ye göre ise Kur’ân’da bu çeşit nesihâyet sayısı sadece 20 tanedir. Buna rağmen insanlar bunun sayısını çoğaltmışlardır. Kur’ân’ı-Kerim’in kendi bünyesinde neshi çoğaltanlar, zaman zaman ne nesihle ne de tahsîsle hiçbir alakası bulunmayan âyetleri nesh çerçevesinde değerlendirdikleri gibi; zaman zaman da tahsîs kapsamına girebilecek âyetleri nesh çerçevesinde değerlendirmişlerdir.⁹⁰

Bu konuya tezin son bölümünde nesh iddia edilen bazı âyetlerin tefsiri başlığı altında tefsirini verdiğimiz âyetler örnek teşkil ettiğinden, bu konuya burada örnek verme gereği duymuyoruz.

1.3.2. Metni Mensûh Hükümü Bâki Âyetler

Neshin varlığını iddia edenlere göre bazı âyetlerin hükümü yürürlükte olduğu halde, tilâveti neshedilmiştir. Bunu savunan âlimlerden İmam Suyûtî’de konuyu el-İtkan Fi Ulumi’l-Kur’ân, eserinde işleyerek birçok örnek nakleder.⁹¹

Nesh savunucularının bu konuda verdikleri bir misal de Hz. Aişe (r.a.)’den şu rivâyettir. *“Allah’ın indirdikleri arasında, bilinen on emzirmenin nikahı haram kıldığı vardı. Daha sonra bu, bilinen beş emzirmenin nikahı haram kılmasıyla neshedilmiştir.”*⁹² İmam en-Nevevî bu rivâyette tevatür olmadığı, bu nedenle Kur’ân’dan olmadığı sabit olduğunu belirtmiştir.⁹³ Abdullah Aydemir ise bu haberlerin “haber-i vâhid” olduğunu belirterek bu konuda görüşünü şöyle belirtmektedir: Bunları günün şartları içerisinde, Asr-ı Saadet’te bir müddet geçerliliği devam etmiş tatbikatlar olarak görmek gerekir. Yapılan her işin -sonradan terk edilsin veya edilmesin- Kur’ân’a, vahye dayandırılması şart değildir. Kur’ân’ın veya daha genel ifadesiyle vahyin öyle her akla geldiği zaman, elde mevcut haberlere

⁸⁹Zeyd, *en-Nesh fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I, 408; Çetin, “Nesih,” *DİA*, XVI, 580.

⁹⁰es-Suyûtî, *el-İtkan Fi Ulumi’l-Kur’ân*, s.706

⁹¹es-Suyûtî, *el-İtkan Fi Ulumi’l-Kur’ân*, s.721.

⁹²Müslim Radâ, 6; Ebu Dâvûd, Nikah, 10; et-Tirmizi, Radâ, 3.

⁹³En-Nevevî, *Sahih-i Müslim Şerhi*, Mısır: yy. 1349, X, 29-30.

göre değerlendirilmesi, hoş olmayan bazı sonuçlar doğurur. Sınır çizilmediği zaman işin nereye varacağını kestirmek zordur.⁹⁴

Bu konuda diğer bir misalde “*Evli erkek ve evli kadın zina yaptıkları zaman Allah’tan bir ceza olarak muhakkak onları recmedin. Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir.*”⁹⁵ “Recmâyeti” diye bilinen mealindeki metindir. Konuyla ilgili bir anlayışa göre bu metin âyet olarak indirilmiş, ancak daha sonra hükmü yürürlükte bırakılıp lafzı iptal edilmiştir.⁹⁶ Yine kaynaklarda verildiğine göre Hz. Ömer: “...şüphesiz ki Allah Muhammed’i hak peygamber olarak gönderdi ve ona kitap indirdi. Allah’ın indirdiği şeyler içerisinde “recmâyeti” de vardı. Bizler o âyeti okuduk, anladık ve ezberledik. Bunun içindir ki, Resulullah (s.a.v.) recmetti, ondan sonra bizde recmettik. Ama insanların üzerinden uzun bir zaman geçerse korkarım ki birileri çıkıp, ‘Allah’ın kitabında recm yoktur’ diyerek bir emri terk etmek sûretiyle sapıklığa düşerler. Gerçekten erkek ve kadınlardan zina eden kimse üzerine -muhsan olmak, beyyine veya gebelik yahut itirafta bulunmak şartıyla- recm, Allah’ın kitabında sabit bir haktır.”⁹⁷ demiştir. Ayrıca Hz. Ömer’in şöyle dediği rivâyet edilir: “Eğer insanların, Ömer Kur’ân’dan olmayan bir şey Kur’ân’a kaydediyor şeklindeki ithamlardan korkmasaydım, kuşkusuz recm âyetini Kur’ân’a yazdırırdım”⁹⁸ demiştir.

Söz konusu rivâyetlerin sağlam hadis kaynaklarında yer alması açıkçası düşündürücü olmakla birlikte, Kur’ân-ı Kerim’in bütünü ele alındığında ilavelerin ve eksilmelerin olması mümkün görünmemektedir. Recm âyeti diye adlandırılan metinleri tek tek tefsir usulü eserinde ele alan Muhsin Demirci, söz konusu metinlerin içerdiği kelimeler itibariyle farklı olduğunu tespit etmiştir. Bu metinler mânen rivâyet edildiğinden dolayı farklı tarzlarda nakledilmiştir. Oysa tilâveti neshedilmiş olsa bile, recmâyeti olarak yapılan nakillerin aynı metinden söz etmeleri gerekirdi.

⁹⁴ Abdullah Aydemir, “MENSÛH Âyetler”, *Diyanet Dergisi, Dini İlmî, Edebi*, Ankara:1988, XXIV, s. 65.

⁹⁵ El-Buhari, el-Hudud, 31; Ebu Dâvûd, el-Hudud, 23; et-Tirmizi, el-Hudud, 7; ibn Mâce, el-Hudud,9; ed-Dârimi, el-Hudud, 16; İmam Malik, *Muvatta* el-Hudud,10; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 23.

⁹⁶ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.237.

⁹⁷ El-Buhari, el-Hudud, 31; Ebu Dâvûd, el-Hudud, 23; et-Tirmizi, el-Hudud, 7; ibn Mâce, el-Hudud,9; ed-Dârimi, el-Hudud, 16; İmam Malik, *Muvatta* el-Hudud,10; Ahmed b. Hanbel, el-müsned, I,23.

⁹⁸ İmam Malik, *Muvatta* el-Hudud, 2.

Demirci, bu yüzden rivâyetlerin lafzen mütevatir derecesine ulaşmadığını belirterek şöyle demiştir:Hâlbuki bir metnin Kur'âniyyetinin sabit olması, onun lafzen mütevattir olmasına bağlıdır.Bu özellikten yoksun olan recmâyeti, söz konusu illetten dolayı Kur'ân'dan sayılmaz.⁹⁹ demiştir.

Şâyet bu metin gerçekten âyet olarak indirilmiş olsa ve sonrada tilâvet yönüyle nesh edilmiş olsa, Hz. Ömer (r.a) tarafından Kur'ân'a yazdırması veya yazdırmayı düşünmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü böyle bir şeyi düşünmesi veya teklif etmesi açıkça Allah'ın emrine karşı gelme anlamına gelmektir. Bunu Hz. Ömer (r.a.) için düşünmek mümkün değildir. Diğer bir yönüyle Hz. Ömer (r.a.)'in neshedilen bir âyetten habersiz olduğu anlamına gelir.¹⁰⁰ Bunu da Hz. Ömer'in, Kur'ân-ı Kerim konusundaki hassasiyeti ile bağdaştırmak mümkün olmaz.¹⁰¹

Söz konusu rivâyette geçen hususuakılla idrak mümkün görünmemektedir. Çünkü Kur'ân'ın daha önce ihtiva ettiği fevkalâde hayâtî önem taşıyan, hatta toplumsal niteliği olan bir âyetin lafız olarak neshedilip, hükmünün yürürlükte bırakılmasındaki hikmet anlaşılammaktadır.¹⁰²

Recm âyeti, uslub bakımından Kur'ân âyetlerinin üslubu ile farklılık arz etmektedir. Recm âyeti, olarak adlandırılan metin eğer gerçekten Kur'ân'ın bir âyeti olmuş olsaydı, Hz. Ömer insanlara aldırış etmeden onu kesinlikle Kur'ân'a dâhil ederdi. İnsanların Hz. Ömer Kur'ân'a bir ilavede bulunuyor endişesini de taşımazdı.¹⁰³

Sonuç olarak yukarıdaki rivâyetlerin neshle herhangi bir ilgisinin olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

⁹⁹ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.239.

¹⁰⁰ Er-Rafii, *İ'câzu'l- Kur'ân*, Mısır: yy. 1345/1926, s. 29.

¹⁰¹ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.239.

¹⁰² Gezgin, "Kur'ân'da Nesh Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım," s. 57.

¹⁰³ Zerkeşî, *el-Burhan Fi Ulumi'l-Kur'ân*, II, 167.

1.3.3. Hem Hükümü Hemde Tilâveti Mensûh Âyetler

Nesh taraftarları neshin bu kısmında birçok misal göstermektedirler. En çok gösterdikleri misal Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'den nakledilen şu rivâyettir. “Biz Kur'ân'da uzunluk şiddet bakımından Beraesûresine benzettiğimiz bir sûre okurduk, o bana unutturuldu. Yalnız onun şu âyeti hatırımda kalmış; Âdem oğlunun karın boşluğunu ancak toprak doyurur! Biz, uzunlukta Musebbihat'tan bir sûre okurduk. Baş tarafı 'Sebbeha lillahi mâ fi's-semâvati' idi. Oda bana unutturuldu. Sadece 'Ey insanlar yapamayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Sonra boynunuza tanıklık yazılır, kıyamet gününde ondan sorulursunuz' âyeti hatırımda kaldı.”¹⁰⁴ Tevbe sûresi 129 âyettir. Bu rivâyete baktığımız zaman bir tek kişinin rivâyeti ile Kur'ân'ı Kerim'den 129 âyet yok edilmektedir. Oysaki inen her sûre vahiy katipleri tarafından yazılmakta hafızlar tarafından da ezberlenmekteydi. Sahâbe bununla kalmamış inen her âyeti hayatına tatbik etmiştir. Ayrıca her Ramazan ayındavahiy kâtibi ve Hz. Peyygamber (s.a.v.) karşılıklı mukabele etmekteydi. Buna rağmen nasıl oluyorda 129 âyetin silinmesinden Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'den başka hiç kimsenin haberi ve bilgisi olmuyor. Doğrusu bu rivâyete hangi pencereden bakılırsa bakılsın Kur'ân'ı Kerim gibi sahih İslam'ın ana kaynağının bir rivâyetle yok edilmiş sayılmasının tutarlı bir izahı mümkün görülmemektedir.

Süleyman Ateş ise bu konudaki rivâyetlerin hepsinin “âhad haber”nev'inden olduğunu, Kur'ân'ın ne bu tür haberlerle sabit olacağını nede nesh edileceğini belirtmiştir.¹⁰⁵

Bu değerlendirmelerden de görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerimde nesh olayının varlığını söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü bu tür iddiaların dayandığı kaynaklar birçok şüphe barındırmaktadır. Kur'ân'ın böyle yetersiz ve zayıf iddialarla tavsif edilmesi doğru bir yaklaşım değildir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Âlûsî, Ebu'l-Fadl Sihabeddin es-Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ân'il-Azîm Sebi'l-*

Mesânî, Beyrut: İdaretü't-Tibaati'l-Muniriyye, ty. I, s.351

¹⁰⁵ Süleyman Ateş, *Kur'ân'da Nesh Meselesi*, İstanbul: yeni Ufuklar Neşriyat, 1988, s.14.

¹⁰⁶Gezgin, “Kur'ân'da Nesh Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım,” s. 56.

1.4. KUR'ÂN'DA NESH'İN VARLIĞI TARTIŞMASI

Kur'ân'da bazı âyetlerin nesh edilmesine dair düşüncenin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını belirlemek kolay olmasa da; bu düşüncenin bir çıkış yolu olarak hicri birinci yüzyılın sonlarında ortaya atıldığı söylenebilir.¹⁰⁷ Müfessirler ve fâkihler mana itibariyle birbirine zıt ve çelişkili gibi görünen âyetleri uzlaştıramayınca nesh teorisini ortaya atmışlardır.¹⁰⁸ Ashâbın bir kısmının ve ilk dönem âlimlerinin neshi; istisna, tahsîs veya âyetin kendinden önceki bir âyeti açıklaması şeklinde anladıklarını¹⁰⁹ belirtmiştik.

Kur'ân'da neshin mevcudiyeti “İslam'ın ilk dönemlerinde nerdeyse herkes tarafından kabul edilirken IV. Yüzyılın ilk çeyreğinde vefat eden Mu'tezile âlimi Ebu Müslim el-İsfahânî'nin buna karşı çıkmasının ardından konu tartışılmaya açılmıştır.”¹¹⁰ Nesh keyfiyetinin prensip itibariyle aklen caiz olduğu konusunda hemen hemen İslam âlimlerinin hepsi ittifak etmişlerdir.¹¹¹ Neshi kabul eden âlimler en büyük delil olarak Bakara sûresinin 106., Nahl sûresinin 110. ve Ra'd sûresinin 39. âyetini göstermektedirler.

Kur'ân'da neshi reddeden âlimler ise neshi kabul etmenin Kur'ân'ın hükmünün iptal edilmesi anlamına geleceğini; Kur'ân da çelişkinin olmayacağını Nisa sûresinin 82. Âyetinin “*Kur'ân'ı derinliğine düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, onda pek çok çelişki bulurlardı*” açıkça belirttiğini söylemişlerdir. Neshin mevcudiyetine delil getirilen âyetlerin daha önceki şeriatları nesh ettiğini öne sürmüşlerdir.

¹⁰⁷ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.231.

¹⁰⁸ Ahmed Hasan, “Nesh Teorisi,” *İslami Araştırmalar Dergisi*, çev. Mehmet Paçacı, 3, 1987, s.107.

¹⁰⁹ Hasan, Nesh Teorisi, *İslami Araştırmalar Dergisi*, s. 107.

¹¹⁰ Çetin, “*Nesh*,” *DİA*, XVI, 580.

¹¹¹ İsmail Cerrahoğlu, *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu Ve Buna Hız Veren Âmiller*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968, s.74.

1.4.1. Nesh'i Kabul Edenlerin Delilleri

Neshin Kur'ân'da bulunduğunu öne sürenlerin delillerini şöyle sıralayabiliriz.

a.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزَّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini gâyet iyi bilir- onlar Peygamber'e, 'Sen ancak uyduruyorsun' derler. Hayır onların çoğu bilmezler.”¹¹²âyeti.

b.

مَا نُنسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?”¹¹³ âyeti.

c.

يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

“Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap (levh-i Mahfuz) O'nun yanındadır.”¹¹⁴âyeti.

d. Kur'ân'da neshin bulunduğu konusunda icmânın mevcut olduğu,

e. Neshe dair haberler olduğu,

f. Aklen de neshin mümkün olduğu.¹¹⁵

¹¹²Nahl,16/101.

¹¹³Bakara, 2/106.

¹¹⁴Ra'd, 13/39.

1.4.2. Neshi Reddedenlerin Delilleri

1- Neshin Kur'ân'da var olduğunu kanıtlayacak; açık bir şekilde işaret edecek herhangi bir âyet mevcut değildir. Nesh taraftarlarınca ileri sürülen Bakara 2/106, Nahl 16/101 ve Ra'd 13/39. âyetler Kur'ân'ın kendinden önceki kitapları yürürlükten kaldırıldığını ifade eder.¹¹⁶ Bakara sûresi 106. âyetteki ve Nahl sûresi 101. âyette geçen "âyet" kelimesi "risalet" anlamındadır. Buna göre Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilmesiyle, önceki peygamberlerin ve Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.)'nın getirmiş olduğu şeriatlerinin son bulmasıdır.¹¹⁷

2- Hz. Peygamberden, Kur'ân'da neshin varlığına işaret edebilecek, delil olacak ve üzerinde ittifak edilmiş herhangi bir hadis mevcut değildir.

3-Bilindiği üzere Kur'ân'da nesh edildiği iddia edilen âyetlerin sayısı müfessirden, müfessire göre değişmektedir. "Mensûh olduğu ileri sürülen âyetlerin sayıları konusunda bile ittifak edilmemiş olması, Kur'ân'da neshin bulunmadığını gösterir."¹¹⁸

4- "Nesh'i kabul edenler, mensûh âyetin önce, nâsihin ise sonradan nazil olduğuna dair birçok defalar kat'i bir delile mâlik değillerdir. Nitekim Bakara sûresindeki "iddet" meselesine ait âyetlerde olduğu gibi bazı âyetlerin mensûhu nâsihten sonra nazil olduğu da müşahede edilmiştir."¹¹⁹

5- Kur'ân'da nesh meselesi, İslam akâidi ile ilgili bir mesele olmayıp, tefsir ilminde bir sistem niteliğindedir. Bu nedenle reddedilmesi küfrü gerektirmemektedir.¹²⁰

¹¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s. 95-96; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.232.

¹¹⁶ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.233.

¹¹⁷ Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s. 101.

¹¹⁸ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.233.

¹¹⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.125.

¹²⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.125.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.M. SAİT ŞİMŞEK'İN HAYATI, TAFSİRİ, SEBEB-İ NUZÛL VE NÂSİH-MENSÛH'A BAKIŞI

2.1.1. Hayatı

1951 yılında Mardin merkeze bağlı Kumlu köyünde doğdu. Doğum yeri olan Kumlu köyünde başladığı ilkokul eğitimine, Şanlıurfa'ya bağlı Ceylanpınar ilçesinde tamamladı. Diyarbakır İmam Hatip Lisesi'ni ardından da Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsünü bitirdi.

Konya Yüksek İslâm Enstitüsünde Arap Dili ve Edebiyatı alanında 1977 yılında araştırma görevlisi olarak atandı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1984 yılında tefsir doktoru oldu. 1987 yılında da yine tefsir bilim dalında doçent oldu. Profesörlük unvanını da 1994 yılında aldı. Halen Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

Mehmet Sait Şimşek tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiş birçok eser bulunmaktadır. Değişik dergilerde yayınlanmış pek çok makalesi bulunmaktadır.¹²¹

2.1.2. Te'lif Eserleri

Şimşek'in çalışmamızın konusu olan tefsiri dışında yayımlanmış altı eseri bulunmaktadır. Bunlar hakkında kısaca bilgi verelim.

2.1.2.1. Günümüz Tefsir Problemleri

2001 yılında Konya'da yayımlanmıştır. Birinci bölümde Kur'ân'a dair özet bilgiler verdikten sonra ikinci bölümde çağımızdaki İctimai, Bilimsel, Edebî, Konulu, Aksiyon ve Dâvâ, Tasavvufî ve Modernist tefsir ekollerini ana hatlarıyla

¹²¹ M. Sait Şimşek, özgeçmişi ile alakalı tefsirinin birinci cildinin başında sadece yukarıdaki bilgileri kaydetmektedir. Diğer eserlerinin başında yer alan bilgiler de yukarıya kaydettiklerimizle hemen hemen aynıdır.

misaller vererek açıklamaya çalışmıştır.

Üçüncü bölümde ise Modernizmin öne çıkardığı, günümüzde zaman zaman tartışma konusu olan ve tarih boyunca tartışma konusu olmuş; Kadının yaratılışı ve erkek karşısındaki durumunu, eş olarak kadın, sosyal hayatta kadın, kadının şahitliği, çok kadınla evlenme, mirasta kadının payı, kadının örtünmesi ve Kur'ân'da nesh konularını geleneksel anlayışın dışında kendisine has bir üslup ve anlayışla ele almaktadır.

Şimşek, eserinde geçmişte Kur'ân'ı yorumlama çabalarında karşılaşılan problemler göz önünde bulundurularak günümüzde müfessirde aranan şartlarla ilgili belli ölçüler ortaya konulmaya çalışıldığını belirtmektedir. Şimşek'e göre ileri sürülen bu şartların abartılmış olduğu, bu şartların ortaya atılmasıyla adeta kimse Kur'ân'ı tefsir edemez gibi bir sonuç ortaya çıktığına dikkat çeker. Şimşek'e göre şartların alabildiğine çoğaltılması, kendi küçük dünyası içerisinde Kur'ân'ı anlamaya çalışan sade Müslümanın karşısına bu şartların çıkarılması zamanla Müslümanları Kur'ân'dan uzaklaştırmaktadır.¹²²

Şimşek eserinde bütün dinlerde bir müddet sonra ortaya çıkan kutsallık anlayışındaki sapma; kutsanan nesne, şahıs, mekân ve zamanların çoğalması ve kutsamanın fetişist inançlarla karışık bir esrarengizliğe büründüğünü, kutsama dönemine girildikten sonra Kur'ân'ı anlamanın adeta beşer üstü görülmeye başladığını, artık Kur'ân-ı Kerim, okunup anlaşılacak ve kendisiyle amel edilmek için değil, ölümlere sevap göndermek, cin çağırarak, fal bakmak için okunur olduğunu, Kur'ân'ın muhtevasından çok onun şeklinin ön plana çıktığına dikkat çeker.¹²³

2.1.2.2. Kur'ân'ın Ana Konuları

İstanbul'da 2001 yılında yayımlanan eseri; müellif Kur'ân'ın temel konularını inceleyerek bu konuda pratik bilgiler vermeyi hedeflediğini belirtmektedir. Şimşek bu yönüyle eserikonu tefsiri nev'inden bir çalışma olarak nitelendirmiştir.

Eserin birinci bölümünde, Kur'ân'da inanç esasları detaylı olarak işlenir.

¹²²Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 24.

¹²³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.24.

Daha sonra ise inançla ilgili; iman-mümin, iman-amel ilişkisi, insan-Allah ilişkisi olmak üzere birçok kavram ve inanç grupları hakkında bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde temel ibadetlerden namaz, zekât, oruç ve hac ile ilgili bazı husûslar işlenmiştir. Son bölümde ise Kur’ân’da toplumsal yapı başlığı altında günümüzde sürekli tartışılan Kur’ân’da toplumsal yapı, İslam toplumu ve etnik ayırım, aile, kadın ve yöneticilik, eğitim, ilim ve âlim, sosyal dayanışma diğer inanç mensupları ile ilişkiler gibi birçok konu işlenmiştir.

2.1.2.3. Kur’ân’ın Anlaşılmasında İki Mesele

Şimşek, İstanbul’da 1991 yılında yayımlanan eserinde Kur’ân’ın anlaşılmasında büyük önem arz eden “Muhkem-Müteşâbih” ve “Nesh” meselesini detaylı olarak işlemektedir. Şimşek, Müslümanların büyük problemi olarak nitelendirdiği bu iki meseleyi önyargıdan ve mezhebi taassuptan uzak bir şekilde ele almaya çalıştığını ifade eder.

Şimşek “muhkem” ve “müteşâbih” kelimelerinin geçtiği “*Elif lâm râ. (Bu âyetleri muhkem kılınmış bir kitaptır.*”¹²⁴ Âyeti ile Kur’an’ın tamamının muhkem olduğunu yani bundan kasıtın Kur’an âyetlerine batılın karışmadığını kastedildiğini belirtir. “*Allah, sözün en güzelini, müteşâbih ikişerli bir kitap halinde indirdi*”¹²⁵ âyeti ile de Kur’an’ın tamamının müteşâbih olduğu yani bu âyette belirtilen ise hak, doğru ve muciz olma bakımından âyetlerinin birbirine benzer olması, çelişkiden uzak olması kastedildiğini belirtmektedir.

Şimşek, eserinde “muhkem” ve “müteşâbih” konusundaki problemin âlimlerin “*Sana kitabı indiren O’dur. (O kitabın) bazı âyetleri muhkemdir ki bunlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir.*”¹²⁶ Âyetinde muhkem ve müteşâbihle ne kastedildiği ve müteşâbihin te’vili olduğunu ve âlimler arasında tartışılan konunun bu olduğunu belirtir.

Şimşek daha sonra muhkem ve müteşâbihle ne kastedildiğine ilişkin seleften

¹²⁴ Hud, 11/1.

¹²⁵ Zümmer, 39/23.

¹²⁶ Al-i İmran, 3/7.

rivâyet edilen görüşlere değinerek tahlilini yapar. Müteşâbihle ilgili âyetin tahlilinden sonra Rağib el-İsfahânî'nin konu ile ilgili görüşünü aktarır. Müteşâbihler anlaşılır mı? sorusunu yanıtlamaya çalışan Şimşek, müteşâbihlerin hikmeti hakkında da kısaca bilgiler verir.¹²⁷ Şimşek, eserin ikinci bölümünde ise Kur'ân'da nesh meselesini detaylı olarak ele alır. Nesh konusunda yazılan müstakil eserleri zikreder. Nesh taraftarlarının öne sürdükleri delilleri tek tek tartışarak neshin Kur'ân olmadığını izah etmeye çalışır. Nâsîh-mensûh ilişkisi olduğu iddia edilen bazı âyetleri tek tek tefsir ederek nesh edilmediğini izah etmeye çalışır.

Eserinin son bölümünde ise “geçmiş şeriatların neshi” başlığı altında Kur'ân'ın geçmiş şeriatları (kitapları) nesh etmediğini ileri sürenlerin iddialarını tek tek ele alıp örnekler vererek değerlendirir. İncil ve Tevrat'ın tahrifi konularına değindikten sonra son olarak Tevrat ve İncil'e uymanın hükmü konusunu ele alır.

2.1.2.4. Yaradılış Olayı

Eser 1993 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in tertibi içerisinde ele aldığı ilk kıssa Hz. Adem'in yaratılışıdır. Tevrat da Tekvin bölümüyle başlamaktadır. Şimşek'e göre yaratılış olayı dinlerde felsefi akımların oluşmasında büyük önem taşımaktadır. Çünü bu olaya bakışı, bir bakıma insana ve evrene bakışı; kısacası hayata bakışı belirler. Şimşek, konunun bu önemine binaen Kur'ân-ı Kerim'de anlatılanları esas alarak yaratılış olayını bir bütün olarak ele alarak bu eseri hazırladığını belirtmektedir.¹²⁸

Eserde, evrenin yaratılışı, halife, insanın yaratılışı, ruh ve ceset, insan ve evren, Havva'nın yaratılışı, Tevrat'a göre yaratılış, Hz. Âdem'in cenneti, yasak ağaç, melek, cin ve Kur'ân'da insan gibi konuları ele almaktadır. Kur'ân-ı Kerim ve Tevrat'a göre insanın yaratılışı ve yaratılış ile alakalı birtakım konular işlenmiştir. Ayrıca insanın niçin yaratıldığı, insan ve akıl, insan ve kader konularına da yer verilmiştir.

¹²⁷Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 14-51.

¹²⁸ Mehmet Sait Şimşek, *Yaratılış Olayı*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1993, s. 7-14.

2.1.2.5. Fatıha Sûresi ve Türkçe Namaz

Şimşek,1990 yılında İstanbul'da yayımlananbu eseri,herkesin kolayca anlayabileceği Fatıha Sûresi'nin bir tefsiri niteliğinde olduğunu ifade eder. Eserdesûrenin önemi başlığı altında,Kur'an'ın tamamının Allah'ın kelamı olduğunu dolayısıyla kaynağı itibariyle Kur'an'ın bir bölümünün diğerinden üstün veya faziletli olmağına dikkat çeker.Ancak kimi zamanlarda ya da hayatımızın genelinde bir sûreye, diğer bir sûreden daha fazla ihtiyaç duyarız. Bazı sûreler diğer surlere nazaran hayatımızın daha önemli bir yönüne hitap eder. Bu nedenle o sûreler bizim açımızdan daha önemli bir konuma otururlar. Bu anlamıyla Fatıha sûresinin ilk âyetlerinde tevhit konusunun bir özetini, ardından gelen âyetlerde ibadeti ve son kısmında ise, iyilerle yoldan sapmışları söz konusu ederek bir bakıma Kur'an'daki kıssaların özetini vermesi ve namazın her rekatında tekrar edilmesi açısından Kur'an'ın en faziletli sûrelerinden olduğunu belirtir.

Şimşek, Sûrenin detaylı tefsirinden sonra “Yahudi sapması” ve “Hristiyan sapması” konularını işler. Daha sonra Müslümanlar arasında yaygın olan dinden sapma ve sapma yollarını çeşitli başlıklar altında izah etmeye çalışır. Bu başlıklar Allah ile kul arasında aracılık, dinin bölünmesi, Müslümanlar arası bölünme ve ihtilaf, cehalet, taklit ve ruhçu sapma olarak sıralanabilir. Daha sonra Türkçe namaz konusuna geçen Şimşek, burada konunun tarihi hakkında bilgiler verir. Namazın Türkçe kılınması düşüncesini ortaya atanların delillerini tek tek ele alıp değerlendirir. Daha sonra “Kur'ân meâlleri ve Protestanlaşma iddiası” başlığı altında özellikle Kur'ân'a ve Asr-ı Saâdet dönemi İslâm anlayışına dönüşü savunanların Protestanlıkla bir ilgilerinin olup olmadığını irdeler.

2.1.2.6. Kur'ân Kıssalarına Giriş

Eser, 2000 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Şimşek, dört bölümden oluşan bu kitabının birinci bölümünde Kur'ân kıssalarının kaynağı üzerinde durur. Kur'ân kıssaları vahiy eseri midir? Hz. Muhammed (s.a.v.) onları Kitab-ı Mukaddes'ten mi çalmıştır? Kur'ân'daki kıssalarla Kitab-ı Mukaddes'teki kıssalar arasındaki farklar nelerdir? Bu kıssalar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayal mahsulü olabilir mi? Kıssalarda anlatılan olaylar gerçekten vuku bulmuş mudur? gibi sorulara ayrıntılı

cevaplar verir.İkinci bölümde Kur'ân kıssalarının gaye ve hedeflerinin:1-Peygamberi teselli etmek, 2-İnsanları düşündürmek ve ibret almalarını sağlamak, 3- İnsanları eğitmek, olduğu konusunu işler. Ayrıca Kur'ân'daki kıssaların tekrar sebepleri konusunu da örneklerle detaylı bir şekilde vermeye çalışır.

Şimşek üçüncü bölümde ise isrâîliyyât konusunu ele alır. Şimşek, isrâîliyyâtın tanımı, kısımları ve tarihçesi hakkında bilgiler verdikten sonra müfessirlerden Taberi, İbnu Kesîr, Razi ve Hazin'in eserinde isrâîliyyât konusunu örnekler vererek ele alır.

Dördüncü bölümde ise Hz. Âdem kıssasını ele alır. İlk önce Kur'ân'da Hz. Âdem, ardından da Tevrat'a göre Hz. Âdem başlıkları altında konuyu inceler. Son olarak da Hz. Âdem hakkında Kur'ân'da anlatılanlarla Tevrat'ta anlatılanların bir mukayesesini yapar.

2.1.2.7. Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsirinin Genel Özellikleri

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri 2012 yılında Beyan yayınları tarafından basılmıştır. Beş ciltten oluşan eser Türkçe telif edilmiştir. Eserin hazırlanmasında, çağımızda ve önceki dönemlerde yazılmış tefsirlerden faydalanılmıştır. Okuyucuyu yorup meşgul etmemek için çoğu zaman müracaat edilen kaynaklar isim olarak zikredilmemiştir. Okuyucu tarafından ihtiyaç duyulacağı düşünüldüğü yerlerde ise müracaat edilen kaynaklar ismen zikredilmiştir.¹²⁹ Şimşek; Günümüz insanının meşgalelerini göz önünde bulundurduğundan sözü uzatmamaya gayret ettiğini, Ekol ve şahıs olarak kimsenin etkisinde kalmadığını ifade etmekle¹³⁰ birlikte çağdaş dönemde yazılmış tefsirlerden özellikle Mevdûdî, Seyyid Kutup, Reşid Rıza gibi isimlerden uzunca alıntılar yapmıştır. İlk dönem müfessirlerini de kaynak olarak zikretmiş ve bazen uzun nakiller yapmıştır.¹³¹

Şimşek, sûreleri Mushaf sırasına göre tefsir etmiştir. Sûrelerin başında sûreyi tanıttıcı genel özellikleri sıralamış sûrenin nerede, ne zaman varsa hangi olay üzerine

¹²⁹M.Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012, I, 9.

¹³⁰Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 9.

¹³¹ Ali Karataş, "Mehmet Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri Üzerine Bir İnceleme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2, 12, 2012, s.122.

nazil olduğuna dair bilgiler verir. Daha sonra sûrenin adının ne anlama geldiği, neden verildiğini açıklar. Sürenin içerdiği ana konuları temel hatlarıyla verir. Sûreleri tefsir ederken öncelikle âyetleri birbirleriyle ilgileri bakımından gruplandırır. Âyet grupları arasındaki münasebeti göstermeye çalışır. Çoğu zaman, âyet gurupları arasındaki münasebeti âyet guruplarının tefsirine başlamadan önce zikreder. Bazen de bu münasebeti bir önceki âyet grubunun sonunda zikreder. Ayrıca grubu oluşturan âyetler arasındaki münasebete de değinir.

2.2. HAYAT KAYNAĞI KUR'ÂN TEFSİRİNDE ESÂB-I NÜZÛL METODU

2.2.1. Şimşek'in Esbâb-ı Nüzûle Bakışı

Sâhabi, tabiun ve tabe-i tabiun'dan olan müfessirler, Kur'ân'ı sebab-i nüzûl ile tefsir etmişlerdir. Hatta İslam âlimlerinin çoğunluğu Kur'ân'ı tefsiretmek için esbâb-ı nüzûl'ü bilmeyi şart koşmuşlardır. Halbuki âlimler sadece 500 kadar âyetin bu şekilde indiğini belirtmişlerdir.¹³² Kur'ân'ın bazı âyetlerinin belli soru ya da olaylar üzerine inmesi, onun insan olgusunu gözardı etmediğini gösterir.

Şimşek, nüzûlsebeplerinin Peygamber tarafından dikkat edilen bir durum olmadığını belirtmektedir. Şimşek'e göre nüzûl sebebini bilmek âyeti anlamaya sadece yardımcı olur. Nüzûl sebebini bilinmediği takdirde, metnin siyak-sibakına dikkat etmek ve Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif sûrelerinde geçen konuyla ilgili diğer âyetlerini gözden geçirmek nüzûl sebeplerini bilmekten doğan boşluğu kapatır.

Kur'ân-ı Kerim indirilmezden önce Levh-i Mahfuz'da bir bütün olarak mevcuttu. Şimşek, Kur'ân'ı belirleyen, Kur'ân'ın indiği dönemde vuku bulmuş olaylar ya da o dönemin toplumsal şartları olmadığını belirtir. Şimşek'e göre Levh-i Mahfuz'da bir bütün olarak mevcut Kur'ânâyetlerinin bir kısmı belli olaylar üzerine indirilmişse bu, yüce Allah'ın sınırsız bilgisiyle izah edilecek bir şeydir.¹³³

Nüzûl sebepleri sahâbinin gözlemleri tabiinin değerlendirmeleridir. Bu bakımdan sahâbe ve tabiinin Kur'ân'ı tefsirleri mesabesindedirler. Şimşek'e göre o

¹³² Demirci, "Esbâb-ı Nüzûl", *DİA*, XI, 361.

¹³³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.270.

dönemlerin Kur'ân'ı nasıl anladıkları bizler için önemli olmakla beraber bazı âlimlerin tefsir açısından olmazsa olmaz şeklinde bir şart olarak ileri sürmeleri doğru değildir.¹³⁴

Şimşek'e göre geçmişi ve onlardan nakledilen rivâyetleri kutsamanın, onlarda takılıp kalmanın bir sonucu olarak bazen nüzûl sebebiyle ilgili olarak nakledilen bir rivâyet, âyetin tefsirini sınırlamakta, hatta anlamsız bir hale getirmektedir.¹³⁵

Şimşek, sebep-i nüzûlü tefsir yapma açısından şart olarak görmemekle birlikte "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" eserini incelediğimizde çokça nüzûl sebeplerini kullandığını görmekteyiz.

2.2.2. Şimşek'in Esbâb-ı Nüzûl Kaynakları

Şimşek, tefsirinde esbâb-ı nüzûl rivâyetlerinin naklini yaparken sened zincirini zikretmemekle birlikte çoğunlukla faydalandığı kaynağı da belirtmemektedir. Şimşek esbâb-ı nüzûl rivâyetlerini naklederken daha çok tefsir kaynaklarından faydalandığını görmekteyiz. Şimşek, az da olsa sebep-i nüzûl rivâyetlerini hadis kaynaklarından aldığını, sâhabilerden de sadece ibnu Abbas ve ibnu Mes'ud'dan naklettiğini görmekteyiz. Şimdi bu kaynaklardan aldığı sebep-i nüzûl rivâyetlerini ikişer misal vererek inceleyelim.

2.2.2.1. Sahâbeden Aldığı Rivâyetler

Şimşek'in naklettiği esbâb-ı nüzûl rivâyetlerinden sadece dört tanesini ibnu Abbas'tan ve bir tanesini de ibnu Mes'ud'dan aldığını görmekteyiz.

Örnek-1:

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَعْلَمَ وَمَنْ يَعْلَمُ يَأْتِ بِمَا عَلَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ثُمَّ تُوفَى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

¹³⁴Şimşek, "Günümüz Tefsir Problemleri, s.273.

¹³⁵Şimşek, "Günümüz Tefsir Problemleri, s.273.

“Hiçbir peygamberin emanete hıyanet etmesi düşünülemez. Kim hıyanet ederse, kıyamet günü, hıyanet ettiği şeyle birlikte gelir. Sonra da hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir.”¹³⁶

Şimşek bu âyeti tefsir etmeden önce içerik olarak aynı olan iki sebab-i nüzûl rivâyetini naklettikten sonra söz konusu âyeti sebab-i nüzûl doğrultusunda tefsir eder. Birinci sebab-i nüzûlü İbnu Abbas’tan nakleder. İkinci rivâyetin kaynağını da belirtmemektedir. Şimşek’in İbnu Abbas’tan naklettiği sebab-i nüzûl rivâyeti şöyledir:

“İbnu Abbas’tan nakledilen bir rivâyete göre, Bedir’de ganimet olarak ele geçen mallar içinde bulunan bir kumaş parçası kaybolmuş ve bazıları “Herhalde Allah’ın resulü almıştır” demişlerdir. Onların bu sözleri üzerine bu âyet indirilmiştir.”¹³⁷

Örnek-2:

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ

“Hani rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da ‘Ben size ard arda bin meikle yardım ediyorum’ demişti.”¹³⁸

Şimşek İbnu Abbas (r.a.)’tan aşağıdakisebab-i nüzûl rivâyetini naklettikten sonra âyeti detaylı olarak tefsir eder. İbnu Abbas (r.a.)’tan nakledilen sebab-i nüzûl rivâyeti şöyledir:

İbnu Abbas (r.a), Hz. Ömer (r.a.)’in şöyle dediğini anlatır: “Bedir günü Peygamber (s.a.v.) Müşriklerin bin kişilik ordusuna şöyle bir baktı. Kendi ashâbı üç yüz kadar ancak vardı. Bunun üzerine Kibleye yöneldi ve ellerini yukarıya kaldırarak Rabbine yakarmaya başladı: ‘Allah’ım, bana vaad ettiğini gerçekleştir! Allah’ım, bana vaat ettiğini bana ver! Allah’ım şu küçük Müslüman topluluğunu yok edersen yeryüzünde sana ibadet eden kalmaz!” Bunun üzerine ‘Hani rabbinizden

¹³⁶ Âl-i İmrân, 3/161.

¹³⁷Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 440.

¹³⁸ Enfâl, 8/9.

yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da ‘Ben size ard arda bin meleklerle yardım ediyorum’ demişti...¹³⁹, âyeti indirildi.”¹⁴⁰

Örnek-3:

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ

“Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zâlimlerden olursun.”¹⁴¹

Şimşek, bu âyeti tefsir ederken âyetin Peygamber’in etrafında toplanan inanmış fakir kesimin bulunduğunu, Kureyş’in ileri gelenlerinin Peygamber’den bunların etrafından uzaklaştırma talebi üzerine indiğini belirttikten sonra ibnu Mesud’dan şu sebab-i nüzûl rivâyetini nakleder:

“İbnu Mesud’dan nakledilen bir rivâyete göre Kureyş’in ileri gelenlerinden bir grup Peygamber’e geldiklerinde onun yanında Habbâb, Suhayb, Bilal, Ammar gibi Müslümanların fakirleri bulunuyordu. Kureyş’in ileri gelenleri: “bunların çevrende toplanmalarına ve senin topluluğun olmalarına razı mısınız? Allah, aramızdan nimetini şunlara mı vermiş? Şimdi biz bunların peşinden mi gideceğiz?” gibi sözler söylemişler ve bunun üzerine bu âyet indirilmiştir.”¹⁴²

2.2.2.2. Hadis Kitaplarından Aldığı Rivâyetler.

Şimşek esbâb-ı nüzûl kaynaklarından faydalanırken hadis kaynaklarına fazla müracaat etmediğini görmekteyiz. Sadece birkaç yerde Tirmizi, Buhari ve Müslim’den esbâb-ı nüzûl rivâyet ettiğini görmekteyiz.

¹³⁹ Enfâl, 8/9.

¹⁴⁰Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 367.

¹⁴¹ En’âm, 6/52.

¹⁴²Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 164-165; Taberî, *Camîu’l-Beyan ‘an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, V,200.

Örnek-1:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

“İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır.”¹⁴³

Şimşek, bu âyeti tefsir ederken; İman edip ve imanına şirk karıştırmayanlar için bir korkunun olmadığını belirttikten sonra Buhari ve Müslim’den şu sebab-i nüzûl rivâyetini nakleder:

“Buhari ve Müslim’in de yer verdikleri bir rivâyette “iman eden ve imanlarına herhangi bir zulmü karıştırmayanlar...” âyeti indirildiğinde sâhabiler: “hangimiz kendisine zulmetmiyor ki? demişler. Bunun üzerine, “Allah’a ortak koşmak, kuşkusuz büyük bir zulümdür.” (Lokman 31/13) âyeti indirilmiştir.¹⁴⁴ Bu âyette zülüm Allah’a ortak koşma manasındadır.¹⁴⁵

Örnek-2:

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ
سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Sadakalar husûsunda gönüllü bağışta bulunan Müminlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem dolu bir azap vardır.”¹⁴⁶

Şimşek, âyetin tefsirine başlamadan önce Müslim’den şusebeb-i nüzûl rivâyetini nakleder:

“Nakledildiğine göre, Peygamber (s.a.v.), Müslümanları sadaka vermeye teşvik ettiğinde sahâbelerin bir kısmı fazla, bir kısmı da sırf Peygamber’in çağrısına

¹⁴³En’âm, 6/82.

¹⁴⁴Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 187.

¹⁴⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 187.

¹⁴⁶Tevbe, 9/79.

icabet etmemiş olmamak için gücü yettiğince az miktarda sadaka getirmişti. Münafıklar, çok getirenler için, “bunlar gösteriş olsun diye veriyorlar”; az getirenler için ise “Allah ve resulünün buna ihtiyacı yok” gibi sözler sarf etmişti. Bunun üzerine bu âyetler indirilmiştir.”¹⁴⁷

Şimşek bu rivâyetten sonra münafıkların infak konusunda samimi olmadıklarını, infakta buldukları zaman Allah’ın rızasını gözetmedikleri sırf gösteriş olsun diye infakta bulduklarını, samimi Müslümanları da kendileri gibi sandıkları şeklinde âyeti tefsir eder.¹⁴⁸

2.2.2.3. Taberi Tefsiri

Şimşek’in nüzûl sebepleri konusunda en fazla yararlandığı tefsir kaynağı Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi’nin (224-ö.310) Cami’ul-Beyan an Tevili Ayil’l-Kur’ânadlı eseridir. Şimşek birçok nüzûl sebebini aktarırken bu kaynaktan faydalanmıştır. Genellikle isim belirtmeden dipnot şeklinde kaynak ismini vermektedir. Bazı nakillerde Taberi ile birlikte başka tefsir kaynakları da vermektedir.

Örnek-1:

وَالْمُطَلَّاتِ مَتَاعٍ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

“Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur.”¹⁴⁹

Şimşek, bu âyeti tefsir ederken mut’a’nın¹⁵⁰ anlamı ve hükmü konusunda açıklamalar yaptıktan sonra görüşünü destekler mahiyette Taberî’den şu sebeb-i nüzûl rivâyetini nakleder:

¹⁴⁷Müslim, Zekât, 72;Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 480.

¹⁴⁸ Es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, b. Ebî Bekr, *el-İklîl fi İstinbâtü’t-Tenzil*, thk. Seyfuddîn Abdulkâdir el-Kâtip Beyrut: yy. 1985. s. 143; Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 480.

¹⁴⁹ Bakara, 2/141.

“Taberi’nin Zeydb.Eslam’dan naklettiği bir rivâyete göre “Zengin, durumuna göre, fakir olan da durumuna göre, örfe uygun olarak o kadınlara onları sevindirecek bir şeyler verin. Bu iyi davrananlar üzerine bir borçtur.”¹⁵¹ âyeti indirildiğinde biri, ‘iyilik yapmak istesem mut’a veririm, istemesem vermem’ demiş, bunun üzerine boşanmış kadınlara da örfe uygun olarak maddi bir yararlandırma vardır ki bunun verilmesi muttakiler üzerine bir borçtur.’âyeti indirilmiştir.”¹⁵²

Böylece bu âyet boşanmış kadınlara mut’a verilmesi gerektiği hükmükoyduğunu belirtmektedir.

Örnek-2:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde, kim tâğûtu tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapa sağlam bir kulpa yapmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”¹⁵³

Şimşek, bu âyetin tefsirine başlamadan önce âyetin nüzûl sebebine dair farklı olaylar zikredildiğini belirttikten sonra bu olayları özet olarak inançlarını değiştirmek isteyenlere baskı yapılmayacağı konusunda olduğunu belirtir. Daha sonra Taberi ve İbnu Kesîr’den ortak şu sebab-i nüzûl rivâyetini nakleder;

“Hepsindeki ortak nokta, inançlarını değiştirmek için insanlara baskı yapılmasının yanlışlığıdır. Nakledilen olaylardan biri şöyledir: Ensar’danEbu’l-Huseyn isminde birinin iki oğlu, peygamber Medine’ye gelmeden önce Şam’dan gelen bir ticaret kervanında bulunanların çağrısına uyarak Hıristiyan olmuş ve kervanla birlikte Şam’a gitmişlerdir. Peygamber’in Medine’ye hicretinden birkaç yıl

¹⁵⁰ Mut’a: Boşanmış kadına verilmesi gereken her türlü nafakaya denir. Ayrıntı bilgi için bkz. Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 258.

¹⁵¹Bakara, 2/236.

¹⁵²Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Halid, *Camiu’l-Beyan ‘an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, Beyrut: Daru’l Fikr, 1405/1985. II, 584; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 258.

¹⁵³Bakara, 2/256.

sonra Ebu'l-Huseyn'in oğulları tekrar Şam'a dönmek üzere Medine'ye gelmişler ve babaları onları İslam'a davet etmiş, İslam'ı kabul etmedikleri takdirde de Şam'a dönmelerine izin vermeyeceğini söylemiştir. Olay, peygambere haber verilmiş ve baba göz göre göre oğullarının Cehenneme gitmelerine müsaade edemeyeceğini söyleyerek oğullarının İslam'ı kabul etmeleri için ısrar etmiştir. İşte bu olay üzerine âyet inmiş ve baba ısrardan vazgeçmiştir.”¹⁵⁴

Şimşek, sebep-inüzûlü naklettikten sonra nüzûl sebebine dair rivâyetler olmazsa da âyetin inançlar üzerinde baskıları yasakladığının açık olduğunu dile getirir.¹⁵⁵

Örnek-3:

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ

“Kendilerine bir mûcize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair Allah adına kuvvetle yemin ettiler. De k: “Mûcize ancak Allah'a aittir.” Ama mûcize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?”¹⁵⁶

Şimşek, Müşriklerin Peygamberimiz (s.a.v.)’den bildikleri önceki peygamberlerin gösterdikleri mucizeler ile Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.)’nın mucizelerine benzer mucizeler göstermesini istediklerini belirttikten sonra Taberi’den şu sebab-i nüzûlrivâyetini nakleder:

“Taberi’nin naklettiğine göre Kureyş müşrikleri Peygamber’e gelerek; ‘Ey Muhammed! Musa’nın bir asası olduğunu ve bu asayı taşa vurarak ondan on iki pınar fişkırttığını, İsa’nın ölüleri dirilttiğini, yine Semûd kavmine bir deve gönderdiğini haber veriyorsun. Sen de bize bu tür mucizelerden getir ki sana inanâlim’ demişler. Bunun üzerine Peygamber; ‘Size ne getirmemi istiyorsunuz?’ diye sormuş, ‘Bize

¹⁵⁴ Taberî, *Camîu'l-Beyan 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, III, 10.; İbnu Kesîr, Ebu'l-Fida, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Abdulazîz Ğanîm, Muhammed Ahmed Âşûr, Muhammed İbrahîm el-Bennâ, Kahire: yy. ty. I.521; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 274.

¹⁵⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 274.

¹⁵⁶ En'âm, 6/109,

Safa tepesini altın yap' demişlerdir. Peygamber; 'Dediğinizi yapsam bana inanır mısınız?' diye sormuş, 'Evet, Allah'a yemin ederiz ki hepimiz sana uyarız' karşılığını vermişlerdir. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) dua etmiş, ardından Cebrail gelerek; 'isteğin yerine getirilecek, dilediğin altın olacak. Ne var ki mucize geldikten sonra inanmayanları cezalandıracağız. Ama istersen, onları kendi halleriyle baş başa bırak, nihâyet onlardan tövbe eden, tövbe edecektir' demiştir. Bunun üzerine Peygamber isteğinden vazgeçmiş, 'Tövbe edecek olan tövbe etsin' demiştir. İşte âyet bu olay üzerine inmiştir."¹⁵⁷

2.2.2.4. el-Câmi'liAhkâmi'l-Kur'ân

Şimşek'in yararlandığı ve sebep-i nüzûl rivâyetlerini aldığı diğer bir kaynak ise Ebu Abdillâh Muhammed B. Ahmed El-EnsârîKurtubî'nin (ö.671) el-Câmi'liAhkâmi'l-Kur'ân adlı tefsiridir.

Örnek-1:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَسْتُرُونَ بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا
النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Allah'ın indirdiği kitaptan bir kısmını gizleyip onu az bir bedelle değişenler (var ya); işte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Kıyamet günü Allah, onlarla ne konuşacak nede onları arıtacaktır. Onlar için elem dolu bir azap vardır.”¹⁵⁸

Şimşek, âyeti tefsire başlamadan önce Kurtubî'den sebep-i nüzûl rivâyetini naklettikten sonra sebep-i nüzûl doğrultusunda âyeti tefsir eder. Şimşek'in Kurtubî'den naklettiği rivâyet şöyledir:

“Âyetin, Peygamberimizin durumunu gizleyen kitap ehli bilginleri hakkında indirildiği söylenir. Söz konusu bilginler, Peygamberimizin gerçek bir peygamber olduğunu biliyorlardı. Ancak dünyevi birtakım menfaatleri yitirmek korkusuyla

¹⁵⁷Taberî, *Camii'l-Beyan 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, V, 312; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, II, 205.

¹⁵⁸Bakara, 2/174.

bağlılarından bu bilgiyi gizliyorlardı. Kurtubî'nin de dikkat çektiği gibi âyet özelde söz konusu bilginler hakkında olsa bile menfaat endişesiyle Allah'ın indirdiği her türlü bilgiyi saklayan herkesi kapsar.”¹⁵⁹

Şimşek bu sebep-inüzûlü naklettikten sonra âyeti sebep-inüzûle uygun olarak tefsir eder. Şimşek dünyevi her çıkarın ucuz olduğunu, değeri ne olursa olsun âhîret kıymeti ile kıyaslandığında hiçbir öneme haiz olamayacağını, ciddi bir baskı olmaksızın dünyevi çıkarlar uğruna herhangi bir dini gerçeği gizlemenin günah olduğunu, âhirette ceza gerektirdiğini belirtir.¹⁶⁰

Örnek-2:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ

“Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir guruba uyersanız, imanınızdan sonra sizi döndürüp kâfir yaparlar.”¹⁶¹

Şimşek, buâyeti Ehli kitabın Allah'ın âyetlerini inkâr ettikleri, Müslümanları da kendilerine benzetmeye çalıştıkları doğrultusunda tefsir ettikten sonra Kurtubî'den şusebeb-inüzûl rivâyetini nakleder:

“Müfessirlerin çoğuna göre, âyet Yahudiler hakkında indirilmiştir. İslam'ın getirdiği ilkeler ve sağladığı barış ve istikrar ortamı sebebiyle çok uzun zamandan beridir Medine'de bulunan Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki çatışmalar son bulmuş, İslam sayesinde birbirlerine kardeşçe davranmaya başlamışlardı. Düşmanlık duyguları kardeşlik sevgisine dönüşmüştü. Bunu gören Yahudiler, bu iki kabile arasında vuku bulan savaşları hatırlatarak onları birbirine düşürmeye çalıştılar. Etkili de oldular. Kabile mensupları birbirleriyle tartışmaya başladılar. Fitne büyüdü, silahlarını kuşanarak birbirlerini meydana çağırdılar. Bunu duyan Peygamber, muhacirlerin ileri gelenlerini de yanına alarak derhal oraya gitti onlara İslam nimetini

¹⁵⁹Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed El-Ensârî, *El-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut: ty. II, 234.; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 199.

¹⁶⁰Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 199.

¹⁶¹Âl-i İmrân, 3/100.

ve İslam kardeşliğini hatırlattı. Bunun bir Yahudi komplosu olduğunu anlayıp kucaklaştılar. Âyetlerin bu olay üzerine indiği söylenir.”¹⁶²

2.2.2.5. El-Muharraru'l-Vecîz Fî Tefsîri'l-Kitâbi'l Azîz

Şimşek'in yararlandığı diğer bir kaynak da müfessir ve kadı olan Ebû Muhammed Abdülhak b. Ğâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî (ö. 541/1147) ¹⁶³ 'nin El-Muharraru'l-Vecîz Fî Tefsîri'l-Kitâbi'l Azîz tefsiridir.

Örnek-1:

قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“İnsanlara söyle, Allah'ın (ceza) günlerinin geleceğini ummayanları (şimdilik) bağışlasınlar ki Allah herhangi bir topluma (kendi) kazandığının karşılığını versin.”¹⁶⁴

Şimşek, bu âyeti tefsir ederken Razi'nin de aynı görüşte olduğunu belirttiikten sonra İbnu Atıye'den rivâyet ettiği sebab-i nüzûl şöyledir;

“Âyetin nüzûl sebebine dair pek çok rivâyet nakledilmektedir. Söz konusu rivâyetler daha çok Müslüman kimselere sövme ve onları aşağılama gibi konuları içermektedir.”¹⁶⁵ Şimşek, âyeti takip eden “Kim salih bir amel işlerse, kendi lehine işlemiş olur. Kim de kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz.”¹⁶⁶ Âyeti de bireysel suçları çağrıştırdığını belirtmektedir.

¹⁶²Taberî, *Camîu'l-Beyan 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, IV, 17; Kurtubî, *El-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IV, 155; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 391.

¹⁶³ Abdulhamit Birışık, “İbn Atıyye El-Endelüsî,” *DİA*, İstanbul: TDVY, 1999, XIX, 338.

¹⁶⁴ Câsiye, 45/14.

¹⁶⁵ Taberî, *Camîu'l-Beyan 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, XXVII, 236-238; İbnu Atıyye, Abdülhak b. Ğâlib, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l Azîz*, thk. Abdulselam Abduşşâfi Muhammed, Beyrut: yy.,1993, VI, s.99; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, IV, 506.

¹⁶⁶ Câsiye, 45/15.

Örnek-2:

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ مِنْكُمْ إِنْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ

“Yine de ki: İster gönüllü ister gönülsüz olarak harcayın, sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz fâsık bir topluluksunuz.”¹⁶⁷

Şimşek buâyeti tefsir ederken “Aralarında, ‘bana izin ver; başımı belaya sokma’ diyenler var. Ama bilirsiniz ki onlar belanın ta içine düşmüşlerdir. Cehennem elbette inkarcıları kuşatmıştır.”¹⁶⁸ Peygamber (s.a.v.) Bizans’la savaş için çağrı yaptığında münafıkların ileri gelenlerinden biri: kadınlara düşkünlüğünü belirterek savaşa katılmamak için izin istediğini belirttikten sonra İbnu Atiye ’den şu sebebi nüzûlü rivâyet eder;

“Nakledildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) Bizans’la savaşmak için çağrı yaptığında münafıkların ileri gelenlerinden biri: “Ben kadınlara düşkün biriyim, kadınları görünce sabredemem. Bizanslıların kadınları güzel olur, başımı belaya sokma” diyerek savaşa katılmamak için izin istemiş Peygamber de ondan yüz çevirmiş ve ona izin vermiştir.”¹⁶⁹

İşte bu kişinin Peygamber’e; “Ben savaşa katılmayayım; ama para yardımında bulunayım” demesi üzerine bu âyetin indirildiği nakledilir.¹⁷⁰

2.2.2.6. Esbâb-ıNüzûlKitaplarından Aldığı Rivâyetler

Şimşek âyet ve sûrelerle ilgili nüzûl sebeplerini aktarırken genellikle tefsir kaynaklarından faydalandığını belirtmiştik.Şimşek’in“Hayat Kaynağı Kur’ân” tefsiri eserini incelediğimizde sebep-inüzûl konusunda müstakil eseri bulunan Vahidî’den iki rivâyet dışında sebep-i nüzûl kaynaklarından nakilde bulunmadığını görmekteyiz.

¹⁶⁷ Tevbe, 9/53.

¹⁶⁸ Tevbe, 9/49.

¹⁶⁹ Taberî, *Camiu’l-Beyan ‘an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, X, 148-149; Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 457; Bağavi, Hüseyin b. Mesudu’l-Ferra Ebu Muhammed, *Meâlimu’t-Tenzil*, Beyrut: Daru’l Marife,1987, II, 299.

¹⁷⁰ İbnu Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitâbi’l Azîz*, III, 44; Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 459.

Şimşek'in Vahidî'den naklettiği sebab-i nüzûl rivâyetleri şöyledir:

Birinci rivâyet:

قُلْ اِدْعُوا اللَّهَ اَوْ اِدْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَاَبْنِعْ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيْلًا

“De ki: ‘(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihâyet en güzel isimler O’nundur.’ Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut.”¹⁷¹

Şimşek âyeti tefsir etmeden önce en güzel isimlerin Allah’a ait olduğunu, Allah’ın bütün isimleri ile dua edilebileceğini¹⁷² belirttikten sonra Vahidî’den şu sebab-i nüzûl rivâyetininakleder:

“Nakledilir ki Peygamber (s.a.v.) bir gün Mekke’de “Ey Allah’ım, Ey Rahmân...” diye dua ederken müşrikler bunu duymuş ve “Hani Muhammed tek ilaha davet ediyordu, şimdi de kalkmış iki ilaha dua ediyor” demişler. Bunun üzerine bu âyet indirilmiştir.”¹⁷³

İkinci rivâyet:

اَفْرَايْتَ الَّذِي كَفَرَ بِاَيَاتِنَا وَقَالَ لَا اُوْتِيْنِيْ مَالًا وَّوَلَدًا اَطَّلَعَ الْغَيْبَ اِمَّا اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُوْلُ وَنَمُدُّ لَهٗ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا وَّوَرِثُوْهُ مَا يَقُوْلُ وَيَاْتِيْنَا فَرْدًا...

“Âyetlerimizi inkâr edip ‘bana elbette mal ve evlat verilecek!’ diyen kimseyi gördün mü? Gaybı mı görüp bilmiş, yoksa Rahmân’dan bir söz mü almış? Hayır! (İş onun dediği gibi değil). Biz, onun söylediklerini yazacağız ve azabını artırdıkça artıracacağız! Onun (âhirette sahip olacağını) söylediği şeylere biz varis olacağız ve o bize tek başına gelecek...”¹⁷⁴

¹⁷¹ İsrâ,17/110.

¹⁷² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 249.

¹⁷³ Vahdî, *Esbâbü’n Nüzûl*, s. 106.; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 249.

¹⁷⁴ Meryem, 19/77-87.

Şimşek, bu âyetlerin tefsirine başlamadan önce Vahidî'den sebab-i nüzûl rivâyetini naklettikten sonra rivâyetin, başka kaynaklarda ufak tefek farklılıklarla anlatıldığını belirtir. Sonra sebab-inüzûl bağlamında âyetleri tefsir eder. Şimşek'in Vahidî'den naklettiği sebab-i nüzûl rivâyeti şöyledir:

“Âyetlerin nüzûl sebebi olarak şöyle bir olay nakledilir: fakir bir demirci olan Habâb b. Eret'in Mekke'nin ileri gelenlerinden Âs b. Vâile'den alacağı vardır. Gider alacağını ister. Âs, Muhammed'i reddetmedikçe borcunu ödemeyeceğini söyler ve ilave eder, “siz cennette altın ve gümüşün olduğunu söylüyorsunuz, ben de o zaman borcumu öderim,” der. İşte âyetler bu olay üzerine indirilmiştir.”¹⁷⁵

2.2.2.7. Birden Çok Kaynaktan Aldığı Rivâyetler.

Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân tefsirinde izlediği bir metot da konuyu uzatmadan gereksiz detaylara girmeden izah etmektir. Bu sebab-i nüzûl rivâyetlerinde de açıkça görülmektedir. Şimşek birçok kaynaktan aldığı sebab-i nüzûl rivâyetlerini ayrı ayrı zikretmeden, rivâyetlerin detayına girmeden özetleyerek vermektedir. Sebeb-i nüzûlü aldığı kaynaklara sadece atıfta bulunur.

Örnek-1:

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

“Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erdirtir. O doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.”¹⁷⁶

Şimşek âyeti tefsire başlamadan önce Taberi, İbnu Kesîr ve Beğavi'den aldığı sebab-i nüzûlü özetleyerek verdikten sonra âyeti ayrıntılı bir şekilde tefsir eder. Şimşek'in rivâyet ettiği sebab-i nüzûl şöyledir;

“Nerdeyse bütün müfessirler âyetin Peygamber (s.a.v)'in amcası Ebu Talip hakkında indirildiğini söylerler. Ebu Talip birçok konuda Peygamberi korumuş ona sahip çıkmıştır. Ebu Talip ölüm döşeginde iken peygamber tekrar kendisini İslam'a

¹⁷⁵Vahidî, *Esbâbü'n Nüzûl*, s.109; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, III, 318.

¹⁷⁶Kasas, 28/56.

davet etmiş fakat amcası Kureyşlilerin, ölümden korktu da İslam'a girdi deyip kendisini ayıplamalarından korktuğu için yine İslam'a girmeyi reddetmiştir. Bunun üzerine Peygamber çok üzölmüş ve bu âyet indirilmiştir.”¹⁷⁷

Örnek-2:

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قُلُوبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ إِلَيَّ تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ

“Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır. Kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır. Yine evlatlıklarınızı da öz çocuklarınız(gibi) kılmamıştır. Bu, sizin ağızlarınızla söylediğiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir.”¹⁷⁸

Şimşek, zihârın tarifini ve hükmünü açıkladıktan sonra, kişinin evlat edindiklerinin öz evlatları olmadığını belirtir. Evlatlıklar ile öz evlatlar arasında da hukuki anlamda farklılıkların olduğunu belirtir. Bundan dolayı evlatlıkları öz babalarına nispet etmek gerektiğini¹⁷⁹ belirttikten sonra Taberi, İbnu Atiye ve Zeyd’i’den şu esbâb-ı nüzûl rivâyetini nakleder:

“Tefsir kitaplarında bu vesileyle peygamberin evlatlığı Zeyd b. Harise’ den söz ederler. Hatta bu âyetin onun hakkında indirildiğini söylerler.”¹⁸⁰

¹⁷⁷Taberî, *Camîu’l-Beyan ‘an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, XIX, 588; İbnu Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm* VI, 246.; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, IV, 68

¹⁷⁸Ahzâb, 33/4.

¹⁷⁹Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, IV, 173.

¹⁸⁰Taberî, *Camîu’l-Beyan ‘an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, XX, 206; İbnu Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, V, 290; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, IV, 173.

2.2.3. Esbâb-ı Nüzûlleri Sunma Yöntemi

2.2.3.1. Âyetin Tefsirine Başlamadan Önce Sebeb-i Nüzûlü Vermesi

Şimşek, âyetleri tefsir ederken âyetlerin anlaşılmasını sağlayacak en önemli noktadan başlamaktadır. Nüzûl sebeplerini işlerken âyetin anlaşılmasında nasıl katkı sağlayacağına dikkat eder. Gereksiz birbirine zıt rivâyetler vermemektedir. Şimşek genellikle görüşüne uygun sebeb-inüzûlü rivâyet ettikten sonra sebeb-inüzûle uygun âyetleri tefsir eder.

Örnek-1

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَيَّ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى
لِلْمُؤْمِنِينَ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ

“Söyle (Yahudilere): Cebrâil’e kim düşmansa bilsin ki, Allah’ın izniyle önce gelen kitapları doğrulayıcı, müminler için bir hidâyet rehberi ve müjdecisi olarak Kur’ân’ı senin kalbine indiren odur. Her kim Allah’a meleklerine, peygamberlerine, Cebrâil’e ve Mikâl’e düşman ise bilsin ki Allah da inkârcıların düşmanıdır.”¹⁸¹

Şimşek bu âyetleri tefsir etmeden önce bu âyetlerin nüzûl sebebine dair birçok rivâyetin bulunduğunu belirttikten sonra kaynak ve sebeb-inüzûlü vermeden özet olarak “Bu rivâyetlerin, Medine’de yaşayan Yahudilerin Cebrail’e düşmanlıkları nedeniyle ilgili” olduğunu belirttikten sonra, âyeti Yahudilerin Cebrail’e düşmanlık beslemelerinin nedenlerini maddeler halinde sıralayarak tefsir etmektedir.¹⁸²

Örnek-2:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَتَنَزَّرُونَ بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا
النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

¹⁸¹Bakara, 2/97-98.

¹⁸²Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 124.

“Allah’ın indirdiği kitabın bir bölümünü gizleyenler ve onu az bir şey karşılığında satanlar yok mu, onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Allah kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onları arındırmayacak! Onlar için elem verici bir azap vardır.”¹⁸³

Şimşek bu âyetin tefsirine başlamadan evvel sebep-inüzûl rivâyetini kaynak vermeden nekttikten sonra âyeti aynı doğrultuda detaylı olarak tefsir eder. Kurtubî’nin de görüşünü aktararak âyetin sebep-inüzûlü özel olsa da hükmünün bu durumda olan herkesi kapsadığını belirtir.¹⁸⁴ Şimşek’in naklettiği sebep-i nüzûl rivâyeti şöyledir:

"Âyetin, Peygamberimizin durumunu gizleyen Kitap Ehli bilginleri hakkında indirildiği söylenir. Söz konusu bilginler, Peygamberimizin gerçek bir peygamber olduğunu biliyorlardı. Ancak dünyevi birtakım menfaatleri yitirmek korkusuyla bağlılarından bu bilgiyi gizliyorlardı."¹⁸⁵

2.2.3.2. Âyetin Tefsirine Başladıktan Sonra Sebeb-iNüzûl Rivâyetini Vermesi

Şimşek, âyetin anlaşılması konusunda nüzûl sebebiâyetin tefsirine hangi noktada katkı sağlayacaksa orada nakleder. Şimşek sebep-i nüzûlü âyetin tefsirine başlamadan verdiği gibi âyetin tefsirini yaptıktan sonra da vermektedir.

Örnek-1:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Allah ve resulüne karşı hainlik etmeyin, emanetinizdekişeylere de bile bile hıyanet etmeyin.”¹⁸⁶

¹⁸³ Bakara, 2/174.

¹⁸⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 199.

¹⁸⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 198-199.

¹⁸⁶ Enfâl, 8/27.

Şimşek buâyeti tefsir ederken; hıyanetin emanete riâyet etmemek olduğunu belirttikten sonra emaneti ve hıyaneti geniş anlamda anlamak gerektiğini belirtir. Şimşek daha sonra hıyanet çeşitlerini sıralar ve detayına girmeden özet olarak Taberi ve İbnu Kesîr'den şu sebab-i nüzûl rivâyetini nakleder:

“Âyetin nüzûl sebebine dair farklı rivâyetler nakledilir. Bu rivâyetlerde yukarıda anlatılan hıyanet çeşitleri zikredilir.”¹⁸⁷

Örnek-2:

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَبَنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمْوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ

“Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz veya onu dikili bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve bu, Onun, yoldan çıkmışları cezalandırması içindir.”¹⁸⁸

Şimşek, âyeti Müslümanların Nadroğullarının Allah'a ve Peygamberine karşı gelmeleri, Mekke müşrikleri ile gizli ittifak kurarak, Müslümanlarla yaptıkları antlaşmayı bozmaları ve Peygambere suikast düzenlemeleri nedeniyle kuşatılmış ve Medine'den sürgün edilmişlerdi. Bu kuşatma sırasında Nadr oğulları sürgün edileceklerini anladıklarında evlerini yıkmış kapı ve pencerelerini bineklerine yüklemişlerdir. Müslümanlar da dışarıdan onları savaş meydanına çekme amacıyla evlerini tahrip etmişlerdir. Aynı zamanda Müslümanların kuşatmayı engelleyen ağaçlarda kestiklerini şeklinde tefsir eder.¹⁸⁹ Şimşek, daha sonra âyetle ilgili şu sebab-inüzûl rivâyetini nakleder:

“Nakledilen rivâyetlerden anlaşılıyor ki Müslümanların söz konusu ağaçları kesmeleri üzerine Benu Kureyzave Benu Nadr: ‘Muhammed, yeryüzünde fesat çıkarmayı yasaklıyor ama kendisi ağaçları kesmekle yeryüzünde fesat çıkarıyor’ demişlerdir. Bunun üzerine “Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz veya onu dikili bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve bu, Onun, yoldan çıkmışları cezalandırması içindir.” Âyeti indirilerek bunun Allah'ın izniyle olduğu belirtilmiştir. Bu âyetten,

¹⁸⁷Taberî, *Camîu'l-Beyan 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, VI, 221-223; İbnu Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 581; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 379.

¹⁸⁸ Haşr, 59/5.

¹⁸⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, V, 202.

savaş sırasında zorunlu birtakım sebeplerle yapılacak tahribatın yeryüzünde fesat çıkarmanın kapsamına girmediği anlaşılmaktadır.”¹⁹⁰

2.2.3.3. Bir Âyet İçin Birden Fazla Nüzûl Sebebi Zikretmesi

Tefsir ve hadis kitaplarında bazı âyetlerin nüzûl sebebine dair birbirinden farklı birkaç sebep zikredilmektedir.¹⁹¹ Sahâbeler bir âyet hakkında sebab-i nüzûl rivâyet ederken asıl maksatları âyetin içerdiği hükümleri açıklamaktı. Bu husûsu Zerkeşî şöyle açıklamaktadır: “Sahâbe ve Tâbiûn’un adetlerindedir ki, onlardan biri şu âyet şunun için nazil oldu dedikleri zaman, ondan kastettiği şey, o âyetin şu hükmü içine aldığını ifade etmek istemeleridir.” Hayat Kaynağı Kur’ân’ı Kerim tefsirinde âyetler için birden fazla sebab-i nüzûlnakletmemeye özen gösterildiğini görmekteyiz. Şimşek birbirine aykırı rivâyetlerden kaçınmaktadır. Azda olsa âyetler için birden fazla sebab-i nüzûlrivâyet ettiğini görmekteyiz.

Örnek-1:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاللَّهُ عَلَىٰ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

“Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah’a karşı gelmekten sakının. Mü’minler yalnız Allah’a tevekkül etsinler.”¹⁹²

Şimşek buâyeti tefsir ederken kaynak vermeden iki sebab-i nüzûl rivâyetini naklettikten sonra âyeti tefsir eder.Şimşek’in naklettiği sebab-i nüzûl rivâyetleri şöyledir:

a. “Âyetin nüzûl sebebine dair nakledilen rivâyetlerin hemen tamamı, Peygamber (s.a.v.)’e yapılan saldırıların engellenmesiyle ilgilidir. Söz konusu rivâyetlerin birine göre, bir bedevi, Peygamber’i öldürmek için kılıcını çekmiş ve

¹⁹⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 202.

¹⁹¹ Çetin, “Nüzûl Sebepleri,” s.105.

¹⁹² Mâide, 5/11.

“seni elimden şimdi kim kurtaracak?” demişti. Peygamber; “Allah” cevabını vermişti. O zaman o şahsın elindeki kılıç yere düşmüş ve o şahıs İslam’ı kabul etmişti. Başka bir rivâyette ise o kişi, kılıcının elinden düşmesi üzerine başını bir ağaç kütüğüne vura vura ölmüştür.”¹⁹³

b.“Âyetin nüzûl sebebine dair diğer bir rivâyette ise Peygamber (s.a.v.), beraberinde ashâbının ileri gelenleriyle birlikte Nadîr oğullarına gitmişti. Çünkü aralarında antlaşma vardı. Bu antlaşma gereğince Peygamberle savaşmayacak ve diyet konusunda Peygamber’e yardımcı olacaklardı. Peygamber (s.a.v.) antlaşmanın gereğini yerine getirmeleri için onlara gitmişti. Ashâbıyla birlikte Peygamberi de bir duvarın dibine oturtular kendilerine diyeti hazırladıklarını söyleyerek oyalayıp gizlice büyük bir kayayı dama çıkardılar. Bu kaya ile Peygamberi ve arkadaşlarını öldüreceklerdi. Cebrail komplolarını Peygambere haber vermiş, böylece Yüce Allah, arkadaşı ile birlikte Hz. Peygamberi kurtarmıştır. İşte âyet bu olay üzerine indirilmiştir.”¹⁹⁴

Örnek-2:

قُلْ اَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْنَا اللّٰهَ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ اَصْحَابٌ يَدْعُوْنَهُ اِلَى الْهُدٰى اَتَيْنَا قُلَّ اِنَّ هُدٰى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى
وَاْمُرْنَا لِلّٰسَلَمِ لِرَبِّ الْعَالَمِيْنَ...

“De ki: “Allah’ı bırakıp da bize faydası olmayan, zararı da dokunmayan şeylere mi tapâlim? Allah, bizi hidâyete kavuşturduktan sonra gerisingeri (şirke) mi döndürelim? Arkadaşları bize gel! Diye doğru yola çağırdıkları halde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşıp şeytanların ayarttığı kimse gibi mi (olâlim)?” De ki: “Hiç şüphesiz asıl doğru yol Allah’ın yoludur. Bize âlemlerin Rabbine boyun eğmek emrolundu...”¹⁹⁵

¹⁹³ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 23.

¹⁹⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 23.

¹⁹⁵ En’âm, 6/71-73.

Şimşek âyetleri tefsir etmeden evvel ilkinî İbnu Kesîr'den olmak üzere iki sebep-inüzûl rivâyetini nakleder. Şimşek'in naklettiği sebep-i nüzûl rivâyetleri şöyledir:

a. "Nakledilir ki müşrikler, Müslümanlardan Muhammed'in dinini bırakıp kendilerine tabi olmalarını istemiş ve bunun üzerine bu âyetler indirilmiştir."¹⁹⁶

b. "Başka bir rivâyete göre ise Hz. Ebu Bekir ile oğlu hakkında indirilmiştir. Bu rivâyete göre oğlu Abdurrahman kendisini putlara tapmaya davet etmişti."¹⁹⁷

2.2.3.4. Bir Sûreveya Sûrenin Bir Kısmı İçin Sebeb-i Nüzûl

Vermesi

Bir âyetin nüzûlüne birden fazla hâdise vesile olduğu gibi, tek bir hâdise de iki ve daha fazla âyetin hatta bir sûrenin inmesine sebep olabilir.¹⁹⁸ "Bunda, hakkın beyan edilmesi, insanların ikna edilerek hidâyete ulaşmalarına vesile olması gibi hususlarda mâni bir hal yoktur. Aksine, böyle olması, ikna husûsunda daha belîğ ve beyan konusunda daha açık bir durum arz etmektedir. Allah, insanların irşad edilmesi konusunda dilediği kadar âyet indirir ve kullarının hakkı ve huzuru bulmalarını te'min eder."¹⁹⁹ Şimşek, sûreleri tefsir ederken öncelikle âyetleri birbirleriyle ilgileri bakımından gruplandırır. Söz konusu âyet grupları için çokça sebep-i nüzûl rivâyetettiğini görmekteyiz. Ancak Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsirinde sadece Kehf sûresi ve Âl-i İmrân sûresinin ilk bölümü için sebep-i nüzûl rivâyet edildiğini görmekteyiz.

a. "Kehf sûresinin Kitap Ehli'yle iş birliği yapan müşriklerin Peygamber'e yönelttikleri üç soru üzerine indirildiği rivâyet edilir. Buna göre, müşrikler, Müslümanların gittikçe çoğalmaları karşısında çaresiz kalmış ve Peygamber'in peygamberlik iddiasının gerçek olup olmadığını araştırmak üzere Nadr b. Haris ve Utbe b. Muayt'ı Medine'deki Yahudi âlimlerine göndermişler. Aldıkları cevap 'Muhammed'e geçmiş zamanlarda yaşamış olan yiğit gençleri (mağara

¹⁹⁶ İbnu Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III. 274; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, II, 178.

¹⁹⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, II, 178.

¹⁹⁸ Çetin, "Nüzûl Sebepleri," s.109.

¹⁹⁹ Zerkânî, *Menâhilu'l-irfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, I, 114; Çetin, "Nüzûl Sebepleri," s.109.

arkadaşlarını), dünyanın doğusunu ve batısını dolaşmış olan adamı ve ruhun ne olduğunu sorun; eğer bunlar hakkında size bilgi verirse O bir Peygamberdir, O'na uyun, aksi takdirde bir falcıdır, O'na istediğinizi yapabilirsiniz' şeklindedir.”²⁰⁰

b. “Âl-i İmrân sûresinin ilk bölümünün, Necrânlı Hıristiyan heyetin Medine’de Peygamber’i ziyaret ederek ve din konusunda Peygamberle tartışmaları üzerine indirildiği bu konuda nakledilen rivâyetlerden anlaşılmaktadır.”²⁰¹

Sûrenin tefsirinde yer yer Necrânlı Hıristiyanların sordukları sorulara cevap verilmektedir.

2.2.3.5. Farklı Nüzûl Sebepleri Arasında Tercihle Bulunması

Şimşek genellikle bir âyet için birbirine aykırı nüzûl sebebi vermemeye özen göstermektedir. Azda olsa âyetler için farklı sebab-i nüzûl rivâyetlerine de yer verdiği görülmektedir. Birbirine aykırı olanlar arasında tercihte bulunur.

Örnek-1:

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

“Hacılara su verme ve Mescid-i Harâm’ın imar ve bakım işini (üstlenen kimseyi), Allah’a ve âhiret gününe inanıp Allah yolunda cihad eden kimseyle bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında bir değildirler. Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez.”²⁰²

Şimşek bu âyeti tefsir etmedenevvel ibnu Atiyye’den şu iki farklı sebab-inüzûl rivâyetini naklettikten sonra sebab-inüzûl rivâyetlerini tetkik eder. Daha sonra sebab-i nüzûl rivâyetleri konusundaki kendi görüşünü açıklar.

²⁰⁰ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, İstanbul: Şura Yayınları, 1979, V, 535;

Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 250.

²⁰¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 308.

²⁰² Tevbe, 9/19.

a.“Âyetin müşriklere mi yoksa Müslümanlara mı hitap ettiği konusunda farklı iki rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerden birine göre, âyet müşrikler hakkında indirilmiştir. Onlar Mescidi Haram’ın bakım, onarım ve hacılara su verme işini üstlendiklerinden dolayı övünüyorlardı. Âyet onların bu övünmelerinin bir anlam ifade etmediğini anlatmak için indirilmiştir.”²⁰³

b.“Diğer bir rivâyete göre ise sahâbeden biri, Medine Mescidi’nde şöyle bir söz söyledi: “İslam’ı kabul ettikten sonra, hac vakti hacılara su vermekten daha iyi bir iş göremiyorum” Başka bir sahâbe söze katılıp: “Hayır, bana kalırsa Kabe’nin bakım ve onarımı daha üstündür” dedi. Bir diğeri ise: “Allah yolunda cihad etmek bunların hepsinden üstündür” diyerek söze karıştı. İşte bu konuşmalardan sonra bu âyet inmiştir.”²⁰⁴

Şimşek, bu âyetin nüzûl sebebi olarak naklettiği bu iki rivâyeti verdikten sonra görüşünü şöyle belirtir:

“Âyetin sonundaki “**Allah zâlimleri doğru yola erdirmez**” cümlesi, âyetin müşriklere hitap ettiğini çağrıştırmaktadır. Yani yüce Allah, gerçek dini benimsemeyen ve inançlarını şirkten arındırmayan kimseleri doğru yola iletmez. Bu kimseler istedikleri kadar Kâ’be’yi onarıp bakımını yapsınlar ve hacıların su ihtiyaçlarını karşılasınlar önemli değildir.”²⁰⁵ şeklinde görüşünü belirtmektedir.

Örnek-2:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءَ إِن تُبَدَ لَكُمْ تَسْؤُكُمْ وَإِن تَسْأَلُوا عَنْهَا جِئَ يُنَزَّلَ الْقُرْآنُ تُبَدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ

“Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak husûslarda soru sormayın. Kur’ân indirilirken böyle sorular sorarsanız size açıklanır. Allah onlardan

²⁰³ İbnu Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz fi Tefsiri’l Kitâbi’l Azîz*, II, 16; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 427.

²⁰⁴ İbnu Atıyye, *el-Muharraru’l-Vecîz fi Tefsiri’l Kitâbi’l Azîz*, II, 16; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 427.

²⁰⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 428.

sizi muaf tutmuştur. Allah çok bağışlayıcıdır, hâlimdir. Bu tür soruları sizden önce de bir topluluk sormuş, fakat sonunda bunları inkâr eder olmuşlardı."²⁰⁶

Şimşek âyetlerin tefsirine başlamadan üç sebep-inüzûl rivâyetini naklettikten sonra âyetleri çeşitli yönlerden tefsir edereksebeb-i nüzûl rivâyetleri konusundaki görüşünü belirtir.Şimşek'in naklettiği sebep-i nüzûl rivâyetleri şöyledir:

a.“Âyetlerin nüzûl sebebine dair farklı rivâyetler nakledilmektedir. Bu rivâyetlerin bir kısmına göre, hac emredildiğinde Peygamber (s.a.v.)'e bunun her yıl mı yapılacağı sorulduğu, peygamberin bu soru karşısında sustuğunu ve soru üç defa tekrar edildiğinde ise “evet diyecek olsaydım, hac size her yıl farz olurdu ve sizde bunu yapamazdınız. Size neyi tebliğ ettiysem, onunla yetinin. Sizden öncekiler, peygamberlerine çok soru sormaları nedeniyle helak oldular. Size bir şey emredecek olursam gücünüz yettiğince onu yerine getirin, sizi bir şeyden sakındırırsam ondan uzak durun” dediği nakledilir. İşte bu sorular üzerine bu âyetler indirilmiştir.”²⁰⁷

b. “Rivâyetlerin bir kısmında ise Peygamber insanlara hitap etmek üzere bir gün minbere çıkmış ve “bugün neyi sorarsanız cevaplandıracağım” demiştir. Bunun üzerine halk arasında babasının dışında başka birine nispet edilen biri kalkmış ve babasının kim olduğunu sormuş, Peygamber; “baban, falan kişidir” karşılığını vermiştir. İşte bu ve benzeri sorular üzerine bu âyetler indirilmiştir.”²⁰⁸

c. “Bir kısım rivâyetlerde ise bazı münafıkların sırf alay etmek için, “devem nerede?” gibi sorular sordukları ve âyetlerin bu tür sorular üzerine indirildikleri anlatılmaktadır.”²⁰⁹

Şimşek bu üç sebep-inüzûl rivâyetini verdikten sonraba âyetler indirildiğinde söz konusu rivâyetlerin hepsi cereyan etmiş olabilir,âyetler mutlaka şu olay için indirilmiştir, demenin kolay olmadığını belirtir daha sonra kanaatinişu şekilde açıklar:“Âyet sorulacak soruların alanlarını belirtmediğine ve “Açıklanacak olursa

²⁰⁶ Mâide,5/101-102.

²⁰⁷ İbnu Âşur, Muhammed Tâhir, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: yy. ,1997, s.1213: Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, II, 108.

²⁰⁸İbnu Âşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, s. 1213: Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, II, 108.

²⁰⁹İbnu Âşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, s. 1213: Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, II, 108.

sizi sıkıntıya sokacak şeyler” denilerek genel bir ifade kullandığına göreâyetin,nüzûl sebebine dair zikredilen şahsi durumları ve Razi'nin de belirttiği gibi, ikide bir mucize istekleri gibi meseleleri kapsadığını söylemenin mümkün olduğunu belirtir.”²¹⁰

Örnek-3:

إِنَّمَا جَزَا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ
أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ
عَظِيمٌ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Allah’a ve Resulüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Âhirette de onlara büyük bir azap vardır. Ancak onları ele geçirmenizden önce tövbe edenler bunun dışındadırlar. Artık Allah’ın çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olduğunu bilin.”²¹¹

Şimşek bu âyetleri tefsir ederken âyetlerin kimler hakkında indirildiğine dair farklı görüşler ileri sürüldüğünü, bu görüşleri iki temelde oturtmanın mümkün olduğunu belirtir. Bunlardan birinin âyetlerin kâfirler hakkında indirildiği, ikincisi ise İslam’ın hâkim olduğu bir bölgede yol kesiciliği/eşkıyalık yapanların kastedildiğini belirtir.

Şimşek birinci görüşle ilgili sebab-i nüzûl rivâyeti vermeden,benimsediği ikinci görüşle ilgili aşağıdaki iki sebab-i nüzûl rivâyetini nakleder.

a. “İbnu Abbas’tan nakledilen rivâyete göre, âyetler şu sebeple indirilmişlerdir: Peygamber (s.a.v.) Kitap Ehli’nden bir toplulukla antlaşma yapmıştı. Ancak onlar antlaşmayı bozdular, yol kestiler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkardılar.”²¹²

²¹⁰ Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 109-110.

²¹¹ Mâide, 5/33-34.

²¹² Kurtubî, *El-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, VI, 149; Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 43.

b. “Âyetlerin nüzûl sebebine dair diğerk bir rivâyetde Ureyne’den bir kısım halk Medine’ye gelmiş ve Müslüman olduklarını açıklamışlardı. Hava değışimi nedeniyle hastalanmış ve karın sancısına tutulmuşlardı. Peygamber zekâtantoplanan beytu’l-mal develerinin otladıkları yere onları göndererek bunların sütlerinden içip geçinmelerini ve hastalıklarını da bu develerin idrarları ile tedavi etmelerini emretmişti. Bir müddet sonra tamamen sıhhatlerini kazanıp iyileşince dinden dönmüşler ve çobanların gözlerine diken batırarak patlatmış işkence yaparak onları öldürmüşler, develeri sürüp götürmüş; tecavüz etmişlerdi. Nihâyet bu eşkıyalar takip edilerek yakalanmışlardı. Kimi rivâyetlere göre yakalanan bu kimselerin gözlerine mil çekilmiş ve güneşin altında ölüme terkedilmişlerdir. Böylece indirilmiş olan bu âyetler, gözlerine mil çekmenin hatalı bir davranış olduğunu, Müslümanların bir daha böyle bir şey yapmamaları gerektiğini anlatmakta ve böyle kimselere uygulanacak cezanın ne olduğunu bildirmektedir.”²¹³

Şimşek bu sebab-i nüzûl rivâyetlerinden sonra görüşünü şu şekilde açıklar: “Nüzûl sebebine dair nakledilen bu rivâyetler de âyetlerin yol kesicilik ve eşkıyalık konusuyla ilgili olduklarını göstermektedir.”²¹⁴

2.2.3.6. Bir Grup Âyet İçin Ortak Sebeb-i Nüzûl Göstermesi

Şimşek, Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri’nde aynı konu etrafındaki âyetleri birlikte tefsir etmektedir. Birkaç âyeti tefsir ederken bazen bu âyetler için ortak sebab-i nüzûl zikretmektedir.

Örnek-1:

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُونَكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ
وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ...

“Biz her ümmet için uygulayacağı bir ibadet yolu verdik. O hâlde, din işinde seninle asla çekişmesinler. Sen Rabbine davet et. Çünkü sen hiç şüphesiz hakka götüren dosdoğru bir yol üzerindesin. Eğer seninle mücadele ederlerse de ki: ‘Allah,

²¹³ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 142-143.

²¹⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 143.

yapmakta olduğunuzu daha iyi bilmektedir.’ Hakkında ayrılığa düşüp durduğunuz şeyler konusunda, kıyamet günü Allah aranızda hüküm verecektir...”²¹⁵

Şimşek bu âyetleri tefsir ederken “mensek” kelimesinin anlamlarına dikkat çeker. Kelimeyi ‘kurban’ı da içine alacak şekilde ibadet yöntemleri ile birlikte hayat tarzı şeklinde anlamının da mümkün²¹⁶ olduğunu belirtir. Şimşek kaynak vermeden şu sebab-i nüzûl rivâyeti ile âyetlerin tefsirine devam eder:

“Bazı rivâyetlerde müşriklerin Müslümanların murdar olmuş hayvan etini yememelerini söz konusu ederek, ‘Allah’ın öldürdüğünü haram sayıp yemiyorsunuz da kendi elinizle kestiğinizi helâl sayıp yiyorsunuz’ şeklindeki sözlerle eleştirmeleri üzerine bu âyetler indirilmiştir.”²¹⁷

Örnek-2:

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَىٰ
أَمَّا مَنْ اسْتَعْزَىٰ فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّىٰ وَمَا عَلَيْكَ إِلَّا يَزَّكَّىٰ وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَىٰ وَهُوَ يَخْشَىٰ فَأَنْتَ
عَنْهُ تُلْهَىٰ

“Suratını astı, yüzünü çevirdi. Çünkü ona gözü görmeyen biri gelmişti. Sen nereden bileceksin, belki o arınacaktı. Yahut o öğüt alacak da öğüt kendisine fayda verecekti. Sen ise kendini her şeye yeterli görenle ilgileniyorsun. Onun arınmasından sen sorumlu değilsin! Ama gönlünde Allah korkusu taşıyarak koşup sana gelene ilgilenmiyorsun!”²¹⁸

Şimşek, bu âyetleri tefsire başlamadan önce “Âyetlerin Abdullah İbnu Ümmi Mektum hakkında indiği rivâyet edildiğini, müfessirlerin tamamı bu konuda müttefikkir olduğunu, söz konusu kişi âmâ olup Hz. Hatice’nin dayısının oğlu

²¹⁵ Hac, 22/67-70.

²¹⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 429.

²¹⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 429.

²¹⁸ Abese, 80/1-10.

olduğu,”²¹⁹ şeklinde açıklama yaptıktan sonra kaynak vermeden şu sebab-i nüzûlrivâyetini nakleder:

“Olay, İslam’ın ilk yıllarında vuku bulmuştur. Bazı rivâyetlerde olay sırasında İslam’ı kabul etmiş olduğu, bazı rivâyetlerde ise henüz İslam’ı kabul etmediği fakat İslam’a sempati duyan biri olduğu belirtilmektedir.”²²⁰

“Peygamber, Kureyş’in ileri gelenlerden Utbe b. Rabia, kardeşi Şeybe, (Ebu Cehil) Amr b. Hişam, Abbas b. Abdulmuttalip, Umeyye b. Halef, Velid b. Muğire ile oturuyor onlara İslam’ı anlatıyordu. Umuyordu ki Kureyş’in bu ileri gelenleri İslam’ı kabul ettikleri takdirde diğer insanlara da bunun etkisi olacak ve onlar da İslam’ı kabul edecekler. Peygamber bu düşüncelerle hareketle onlara İslam’ı anlatırken Abdullah b. Umme Mektum çıkageldi. Gözleri görmediğinden Peygamberin ne denli meşgul olduğunu anlayamamış ve “Ya Resulallah, bana doğru yolu göster,” başka bir rivâyete göre “Ya Resulallah! Allah’ın sana öğrettiklerinden bana da öğret” demiştir. Peygamber cevap vermeyince sözünü ikince defa tekrar etmiştir. Peygamber böyle bir ortamda sözünün kesilmesinden rahatsız oldu. Rahatsızlığı yüzüne yansımış ve suratını asmıştı. Abdullah’a dönmedi ve yine cevap vermedi. İşte bu olay üzerine Peygambere azarlama ve uyarma içeren bu âyetler indirilmiştir.”²²¹

2.2.4. Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsirinde Esbâb-ı Nüzûlün Takdim Tazları

Şimşek, esbâb-ı nüzûlü farklı tabirlerle takdim etmektedir. En çok kullandığı tabirler “nakledilir ki/rivâyet edilir ki, nakledildiğine göre, müfessirlerin çoğu bu âyetin sebebiyle ilgili şöyle söylerler, bu olay üzerine indirildiği söylenir, âyetin iniş sebebiyle ilgili farklı rivâyetler zikredilir.” gibi tabirler olduğunu müşahede etmekteyiz.

²¹⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 388.

²²⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 388.

²²¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 388.

2.2.4.1. “Nakledilir ki” Tabiri

Şimşek tefsirinde en çok kullandığı esbâb-ı nüzûl sunum şekillerden birisi de rivâyetlerin sened zincirini vermeden “Nakledildiğine göre ve Rivâyet edildiğine göre”tabirleri gelmektedir.

Örnek-1:

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَّاعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّا بَعَدَ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِمَّنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ تُمْ سَرَافَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ...

“Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan va’dini gerçekleştirdi. Nihâyet sevdiğiniz şeyi (zaferi) size gösterdikten sonra, za’f gösterdiniz. (Peygamber’in verdiği) emir konusunda tartıştınız ve emre karşı geldiniz. İçinizde dünyayı isteyenlerde vardı, âhireti isteyenler de. Sonra sizi denemek için onlardan yüzünüzü çevirdi. (Kaçıp hezimete uğradınız. Buna rağmen) sizi bağışladı. Allah, mü’minlere karşı çok lütufkârdır...”²²²

Şimşek bu âyetlerin tefsirine başlamadan evvel kaynak vermeden şu sebab-i nüzûlrivâyetini naklederek âyetleri detaylı tefsir eder.

“Yüce Allah müminlere, sabredip emirlerine uydukları takdirde zafere ulaşacaklarını vaat etmişti. Nakledilir ki ordu Medine’ye döndükten sonra sahâbeden bazıları, Uhud’da bunların niçin başlarına geldiğini sorduğunda bu âyetler inmişti.²²³

²²² ÂL-İmrân, 3/152-155.

²²³Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 432.

Örnek-2:

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ
تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ
عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur. Kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selam verin. İşte Allah, düşüncesiniz diye âyetleri size böyle açıklar.”²²⁴

Şimşek bu âyetleritefsir etmeden evvel şu sebep-inüzûlriivâyetini naklederekâyetleri kısaca tefsir eder.

“Nakledildiğine göre “Mallarınızı kendi aranızda haksız yere yemeyin...”²²⁵âyeti indirildiğinde Müslümanlar başkasının evinde yemek yemekten korkar hale gelmişler ve acaba başkasının malını haksız yere yemiş olur muyuz diye endişe duymaya başlamışlardır. Âyet bu husûsa açıklık getirmek için indirilmiştir.”²²⁶

2.2.4.2. “Müfessirlerin Belirttiğine Göre”Tabiri

Şimşek’in sebep-inüzûlriivâyetlerin kaynağını tefsir eserleri olduğunu belirtmiştik. Şimşek’in “Hayat Kaynağı Kur’ân” Tefsiriadlı eserinde sebep-i nüzûl

²²⁴ Nûr, 24/61.

²²⁵ Nisâ, 4/29.

²²⁶Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 499.

sunumu sırasında birçok yerde “Müfessirlerin belirttiğine göre”, “nerdeyse bütün müfessirler âyetin ...hakkında indirildiğini söylerler” gibi kalıplar kullandığını görmekteyiz.

Örnek-1:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَنْ رَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ
الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَنْبِذَ
قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ...

“Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size ‘Allah yolunda sefere çıkın’ denilince, yere çakılıp kaldınız. Yoksa âhiretten vazgeçip dünya hayatını mı seçtiniz? Oysa âhirete göre dünya hayatının yararı, pek az şeydir. Eğer Allah, yolunda sefere çıkmazsanız, sizi elem dolu bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir toplum getirir. Siz ise O’na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir...”²²⁷

Şimşek bu âyetlerde, zor ve çetin şartlarda Müslümanların Allah yolunda cihada teşvik edildiğini belirtir. Daha sonra şu sebep-i nüzûl rivâyetini naklederek âyetleri detaylı tefsir eder.

“Müfessirlerin belirttiğine göre âyetler Tebük seferi sebebiyle indirilmiştir. Mekke fethi, Huneyn ve Taif gazveleri henüz yeni yapılmış Müslümanlar yorgun düşmüşlerdi. Mevsim yaz idi ve hava çok sıcaktı. O yıl kurak geçmişti ve hasat mevsimiydi. Zaten az olan mahsul de, yerde kalacaktı. Ayrıca Bizans gibi güçlü bir imparatorlukla savaşılacaktı. Netice olarak savaştan kaçınmak için her türlü sebep vardı. Bu sebeplerle Müslümanlar arasında savaşa gitmeyi ağırdan alanlar vardı.”²²⁸

²²⁷ Tevbe, 9/38-41.

²²⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 449.

Örnek-2:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَ لَأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأَسْرَحْكُنَّ
سَرَاحًا جَمِيلًا وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا
عَظِيمًا

“Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: ‘Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut’a vereyim ve sizi güzelce bırakayım.’ Eğer Allah’ı, Resûlünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki, Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır...”²²⁹

Şimşek şu sebab-i nüzûlü rivâyetiyle âyetlerin tefsirine başlar.

“Kureyza oğullarının malları Müslümanlara kalınca Müslümanlar hatırı sayılır ganimetler elde etmişlerdi. Öncesinde savaşız elde edilen Nadir oğullarının tarlaları da Peygamber (s.a.v.)’e kalmıştı. Peygamber kendi payına düşeni fakirlere, savaş araç ve gereçlerine harcıyordu. Kureyza oğullarının mallarının muhacirlere dağıtılmasıyla onların hanımlarının farklı hayat standartlarına kavuştukları muhakkaktı. Daha önce geçim darlığından şikâyet etmeyen Peygamber hanımları da nafakalarının artırılmasını istediler. Bu durum Peygamberi son derece üzdü. O bir Peygamberdi ve iman edenlere örnek olmak zorundaydı. Kendi ihtiyaçlarından fazlasını harcayamaz, hanımlarına birtakım takılar alamazdı. Onlar, kendisi gibi yaşamak zorundaydılar. Çünkü onlar herhangi bir kadın gibi davranamazlardı. Müfessirlerin belirttiklerine göre bu olay üzerine âyetler indirilmiştir.”²³⁰

2.2.4.3. “Bunun Üzerine İndi” Tabiri

Şimşek, bu takdim tarzında önce âyetin inmesine sebep olan olayı anlatır. Daha sonra bu olayın âyetin nüzûl sebab-i olduğunu belirten “bunun üzerine, inmiştir veya indirildiği nakledilir” gibi tabirleri kullanır. Şimşek’in tefsirinde en çok kullandığı esbâb-ı nüzûl sunma şekli budur.

²²⁹ Ahzâb, 33/28-34.

²³⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, IV, 186.

Örnek-1:

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ

“Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da ‘Ben size ard arda bin meleklerle yardım ediyorum’ demişti.”²³¹

İbnu Abbas, Hz. Ömer’in şöyle dediğini anlatır: “Bedir günü Peygamber (s.a.v.) Müşriklerin bin kişilik ordusuna şöyle bir baktı. Kendi ashâbı üç yüz kadar ancak vardı. Bunun üzerine kibleye yöneldi ve ellerini yukarıya kaldırarak Rabbine yakarmaya başladı: “Allah’ım, bana vaad ettiğini gerçekleştir! Allah’ım, bana vaat ettiğini bana ver! Allah’ım şu küçük Müslüman topluluğunu yok edersen yeryüzünde sana ibadet eden kalmaz!” Bunun üzerine “Hatırlayın o anki Rabbinizden yardım dilemiştiniz...” âyeti indirildi.²³²

Örnek-2:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”²³³

Şimşek buâyetin kapsamı ile ilgili farklı görüşleri aktardıktan sonra şu sebebinüzûl rivâyetini naklederek âyetin tefsirine devam eder.

“Burada gönüllü bağışın kastedildiğini söyleyenler bu konuda şöyle rivâyetler naklederler: Tebük seferine katılmayanların büyük bir günah işlediklerine dair âyetler indirildiğinde bu günahı temizlemek için mallarının tamamını Peygamber’e getirmiş ve bu malların Allah yolunda harcanmasını istemişlerdir.

²³¹ Enfâl, 8/9.

²³²Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 367.

²³³ Tevbe, 9/103.

Ancak Peygamber isteklerini kabul etmemiştir. Bunun üzerine bu âyet indirilmiş ve temizlenmeleri için mallarından bir kısmını sadaka olarak dağıtılması istenmiştir.”²³⁴

2.2.4.4. “Rivâyet Edilir ki” Tabiri

Şimşek tefsirinde kullandığı esbâb-ı nüzûl tarzlarından biri de sık olmazsa da “rivâyet edilir ki ve rivâyet olunduğuna göre” ifadesidir.

Örnek-1:

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَالِاهُ
أَبَائِكَ إِبرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهاً وَاحِداً وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

“Yoksa siz Yakub’un, ölüm döşeginde iken çocuklarına, ‘Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?’ dediği, onların da ‘Senin ilâhına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak’ın ilâhı olan tek bir ilaha ibadet edeceğiz; bizler O’na boyun eğmiş Müslümanlarız.’ Dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz?”²³⁵

Şimşek farklı açılardan buâyeti tefsir ettikten sonra görüşünü destekler mahiyette kaynak vermeden şu sebab-i nüzûl rivâyetini nakleder:

“Rivâyet edilir ki Yahudiler Peygamber (s.a.v.)’e gelerek: ‘Yakup vefat ettiğinde çocuklarına Yahudiliği tavsiye ettiğini biliyor musun?’ demişlerdi. Bunun üzerine ‘Yoksa siz, Yakup’a ölüm geldiğinde çocuklarına: ‘Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?’ dediğinde orada mıydınız? (Çocukları şöyle) demişti: ‘Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak’ın Tanrı’sına tek tanrı olarak kulluk edeceğiz. Biz O’na teslim olmuşuz,’ âyeti indirilmiştir.”²³⁶

Örnek-2:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

²³⁴Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 498.

²³⁵ Bakara, 2/133.

²³⁶Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 162-163.

“(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.”²³⁷

Şimşek, bu âyetin Müslümanların Allah yolunda yapılan savaşlarda maddi katkı yapmalarını istemekte olduğunu belirttiikten²³⁸ sonra âyetin tefsiri ile ilgili şu sebep-i nüzûl rivâyetini nakleder:

“Rivâyet edilir ki savaş sırasında Müslümanlardan biri, Bizans ordusunun içlerine doğru bir hamle yaptı. Müslüman askerler arasından “subhanallah, adam kendi eliyle kendisini tehlikeye attı” sesleri yükseldi. Bunun üzerine Ebu Eyyübb el-Ensari şöyle dedi: “bu âyet, Allah’ın İslam’ı aziz kıldığı ve taraftarlarının çoğaldığı bir sırada biz Ensar hakkında indi. Biz dedik ki: ‘mallarımızın başında dursak ve zarar görmelerini engelleyip onlara baksak daha iyi olur.’ Bunun üzerine “kendinizi tehlikeye atmayın” âyeti indi.”²³⁹

2.2.4.5. “Bunun Hakkında İndi” Tabiri

Şimşek bu takdim tarzında ilk önce âyetin inmesine sebep olan olayı veya şahısları anlatır. Daha sonra bu olayın âyetin nüzûl sebep-i olduğunu belirten “bunun hakkında, inmiştir veya indirildiği nakledilir” gibi tabirleri kullanır. Şimşek’in tefsirinde en çok şahıslarla ilgili kullandığı esbâb-ı nüzûl sunma yöntemlerinden biri de budur.

Örnek-1:

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ

“Gördün mü o yüz çevireni; Azıcık verip sonra keseni! Gaybın bilgisine sahip de onunla mı görüyor?”²⁴⁰

²³⁷ Bakara, 2/195.

²³⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 217.

²³⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 217-218.

²⁴⁰ Necm, 53/33-35.

Şimşek bu âyetleri şusebeb-inüzûl rivâyeti ile tefsir ettikten sonra âyetin aynı düşüncede olan bütün insanları kapsadığını belirtir²⁴¹. Şimşek’in rivâyet ettiği sebebi nüzûl şöyledir:

“Âyetlerin, Kureyş’in ileri gelenlerinden Velid b. Muğire hakkında indirildiği nakledilir. Söz konusu kişi, Peygamberin kendisine anlattıklarından etkilenir ve Müslüman olmaya meyleder. Bundan haberdar olan müşrik bir arkadaşı kendisine: “Duydum ki atalarının dinini terk edip Muhammed’in dinini seçecekmışsin. Âhirette azap edilmekten korkuyorsan bana bir miktar para ver, senin yerine âhirette ben azap çekerim” der. Bunun üzerine Velid b. Muğire İslam’a girmekten vazgeçer ve vaat ettiği paranın bir kısmını arkadaşına verir. Geri kalanını da ödemez.”²⁴²

Örnek-2:

وَإِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ

*“(Yalnızca) küfürle girip yine (yanınızdan) küfürle çıktıkları halde, size geldiklerinde ‘inandık’ derler. Allah onların saklamakta oldukları şeyi daha iyi bilir.”*²⁴³

Şimşek bu âyetin Yahudi’lerin içyüzünü ortaya çıkardığını belirttikten sonra şu sebep-i nüzûl rivâyetini nakleder:

“Bu âyetin Yahudi’lerden bir grup hakkında indirildiği nakledilmektedir. Bunlar Peygamber (s.a.v.)’in yanına gelirken inandıklarını söylüyor. Halbuki ne Peygamber’e geldiklerinde inanma niyetleri vardı ne de Peygamber’in yanından çıktıklarında. İnkâr edenler olarak Peygamber’in yanına geldiler ve yine inkârları üzere onun yanından ayrıldılar.”²⁴⁴

²⁴¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 88.

²⁴² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 87.

²⁴³ Mâide, 5/61.

²⁴⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 74.

2.2.4.6. “Âyetin Nüzûl Sebebine Dair Birtakım Rivâyetler Nakledilir” Tabiri

Şimşek bu takdim tarzında bu konudaki değişik kaynaklardaki sebab-i nüzûlleri özetleyerek vermektedir.

Örnek-1:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ
قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ
مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِينَاهُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتُوهُ فَاخْذُرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ
اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا حِزْبٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla ‘inandık’ diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar (Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler, sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler. Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: ‘Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının.’ Allah kimin azaba uğramasını istemişse artık sen onun için asla Allah’a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah’ın kalplerini temizlemeyi istemediği kimselerdir. Onlara dünyada bir rüsvaylık, âhirette ise yine onlara büyük bir azap vardır.”²⁴⁵

Şimşek bu âyeti detaylı tefsir ettikten sonra şu sebab-inüzûl rivâyetini nakleder:

“Âyetin nüzûlüne dair pek çok rivâyet nakledilmektedir. Konuyla ilgili nakledilen rivâyetlerin anlatımı şudur: Yahudiler, zina ve hırsızlık gibi suçlarla ilgili Tevrat’ta belirtilen cezaları aristokrat sınıfa uygulamaz, bir takım yalan/yanlış yorumlarla cezaları kaldırırlardı. Fakir biri hırsızlık yaparsa elini keser, aristokrat biri çalacak olursa bu cezayı uygulamazlardı. Yine fakir biri zina edecek olursa ona recm cezasını uygular ama aralarında soylu kabul edilen biri zina ederse recm cezasını uygulamazlardı. Konuyla ilgili rivâyetlerin çoğuna göre, Yahudiler arasında soylu kabul edilen birisi zina etmişti. Bu gibi durumlarda Peygamber’e gelir ve

²⁴⁵ Mâide, 5/41.

Peygamber'in verdiği ceza, kendi aralarında uyguladıkları cezadan daha hafif ise bunu kabul eder, değilse reddederlerdi. “Şâyet size şu şey verilirse onu hemen alın ama o verilmezse uzak durun” sözüyle bunun kastedildiği söylenmektedir.”²⁴⁶

Örnek-2:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا إِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ...

“Ey iman edenler! (Aklı örten (içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz? Öyleyse Allah'a karşı gelmekten sakının. Şâyet yüz çevirirseniz bilmiş olun ki, elçimize düşen sadece apaçık tebliğdir...”²⁴⁷

Şimşek,âyetleri tefsir ettikten sonra yaptığı tefsir doğrultusunda şu sebab-i nüzûlrivâyetini nakleder:

“Âyetlerin nüzûl sebeplerine dair birtakım rivâyetler nakledilmektedir. Bu rivâyetlerin bir kısmı, Müslümanların içki ile ilgili ısrarlı soruları üzerine indirildiklerini söylerken bir kısmı da içkinin olumsuzluklarına dair olayların meydana gelmesi üzerine indirildiklerini beyan etmektedir. Söz konusu rivâyetlerden birinde şöyle denmektedir: Muhacir ve Ensar'dan oluşan bazı sahâbeler, Ensar'dan birinin evinde toplanır, içki içerler. Sarhoş olduklarında karşılıklı övünmeye başlarlar. Nihâyet iş kavgaya döner ve onlardan birinin burnu kırılır. İşte bu olay üzerine yukarıdaki âyetler iner.”²⁴⁸

²⁴⁶Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, II, 74.

²⁴⁷Mâide, 5/90-93.

²⁴⁸Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, II, 98; Taberî, *Camî'u'l-Beyan 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, V, 33-34.

2.2.4.7. Sebeb-iNüzûlü Özetleyerek Vermesi

Şimşek eserin ön sözünde de belirttiği gibi eserin hacminin büyümemesi ve metnin akışının bozulmaması için birçok ayrıntıdan kaçınmıştır. Bu durum sebeb-i nüzûl rivâyetlerinde de açıkça görülmektedir. Şimşek “bu âyetlerin nüzûl sebebine dair pek çok rivâyet bulunmaktadır” şeklinde başlayarak rivâyetleri tek kaynaktanmış gibi ayrıntıya girmeden özetleyerek vermektedir.

Örnek-1:

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِسُكُمْ وَمَا تَنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُؤْتِ الْيَتِيمَ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ

“Onları hidâyete erdirmek sana ait değildir. Fakat Allah, dilediğini hidâyete erdirir. Hayır olarak ne harcarsanız, kendiniz içindir. Zaten sizi ancak Allah’ın rızasını kazanmak için harcarsınız. Hayır olarak her ne harcarsanız -hiç hakkınız yenmeden- karşılığı size tastamam ödenir.”²⁴⁹

Şimşek, bu âyetle ilgili açıklamalar yaptıktan sonra kaynak vermeden şu sebeb-i nüzûl rivâyetini özetleyerek vermektedir.

“Âyetin iniş sebebine dair farklı rivâyetler nakledilmekle birlikte bu rivâyetler arasındaki ortak nokta, Müslümanların Müslüman olmayanlara da sadaka vermekten çekindikleri ve bu âyetin inişiyle artık Müslüman olmayanlara da sadaka vermeye başladıklarıdır. İbnu Abbas’ın belirttiğine göre bu âyet ininceye kadar Müslümanlar Müslüman olmayanlara sadaka vermezlerdi. Bu âyet indikten sonra Müslüman olmayan fakirlere de sadaka vermeye başladılar.”²⁵⁰

Şimşek, bu sebeb-i nüzûl rivâyetinden sonra âyetin tefsirine şöyle devam etmektedir: “O halde âyet İslam’ı kabul etmeleri için insanlara sadaka vermenin baskı aracı olarak kullanılmasını yasaklamaktadır. Nitekim iniş sebebiyle ilgili bazı rivâyetlerden, bazı Müslümanlarda böyle bir eğilimin ortaya çıkması üzerine âyetin

²⁴⁹ Bakara, 2/272.

²⁵⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 290.

indirildiği ve âyetin inişinden sonra söz konusu Müslümanların bu eğilimden vazgeçtikleri anlatılmaktadır.”²⁵¹

Örnek-2:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرَمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَكُلُوا
مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ

“Ey iman edenler! Allah’ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah’ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah’ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, iyi ve temiz olarak yiyin ve kendisine inanmakta olduğunuz Allah’a karşı gelmekten sakının.”²⁵²

Şimşek,âyetleri tefsir ederken Taberi’nin de görüşünü aktararak şu sebab-i nüzûl rivâyetiniözetleyerek nakleder:

“Âyetlerin iniş sebebine dair rivâyetlerin tamamında bu konuya vurgu yapılmaktadır. Bu rivâyetlere göre sahâbeden bazıları Hristiyan papaz ve rahiplerini kendilerine örnek alarak dünya hayatının pek çok nimetinden uzak durmaya kalkışmış; kimi, gece uyumayıp ibadet etmeyi kimi hanımlarına yaklaşmamayı kimi sürekli oruç tutmayı ve kimi de asla et yememeyi yol edinmeye karar vermiş, hatta bir kısmı bu kararlarını uygulamaya bile sokmuştu. Bazıları erkeklik organlarını kesmeyi bile düşünmüştü. Bazıları, ‘papazlar, gece-gündüz evsiz yurtsuz diyar diyar dolaşarak bir dini hizmetten başka bir dini hizmete koşuşturuyor; dünyevi lezzetlerin birçoğundan uzak duruyor, kendilerini manastırlara kapatıp sürekli ibadetle meşgul oluyor da biz ne diye bunu yapmıyoruz’ diyordu.”²⁵³

²⁵¹ Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 291.

²⁵² Mâide, 5/87-88.

²⁵³ Taberî, *Camîu’l-Beyan ‘an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, V, 8-10; Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 94.

2.2.5. Şimşekin Esbâb-ı Nüzûl Metodu İle İlgili Bazı Husûslar

2.2.5.1. Rivâyetleri Sunumunda Kur'ân Metninin Manasına Bağlı Kılması

Şimşek, “Hayat Kaynağı Kur'ân” Tefsiri'nde âyetleri tefsir ederken âyetin metnine ve kelime manasına bağlı kalmayı metot olarak benimsemekte ve uygulamaktadır. Şimşek rivâyet ettiği esbâb-ı nüzûlleri titizlikle seçmektedir. Şimşek,âyetlerin mana bütünlüğüne aykırı sebab-i nüzûlrivâyetlerine eserinde yer vermemeye özen göstermektedir.

Örnek-1:

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ
الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ

“(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbiniz lütuf ve keremini istemekte size bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife'ye) akın ettiğinizde, Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin. Onu, size gösterdiği gibi zikredin. Doğrusu siz O'nun yol göstermesinden önce yolunu şaşırılmışlardan idiniz.”²⁵⁴

Şimşek,bu âyetin tefsirine kaynak vermedenâyetin manasına uygun olarak şu sebab-i nüzûl rivâyetinin nakli ile başlar.

“Müşrik Araplar döneminde hac aylarında pazar yerleri kurulur ve ticaret yapılırdı. Müslümanlar, cahiliye döneminde yapılanlar konusunda son derece hassas davranırlardı. Alışveriş yapıldığı taktirde acaba müşriklere benzemiş olur muyuz veya Allah için yapmış olduğumuz hac ibadetimize bir şüphe girmiş olur mu diye endişe içerisindeydiler. Âyet bu endişeleri ortadan kaldırmak ve kurallarına uyduğu taktirde ticaretin de Allah'ın bir bereketi olduğunu bildirmek için indirilmiştir.”²⁵⁵

²⁵⁴ Bakara, 2/198.

²⁵⁵ Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 221.

Şimşek, bu sebep-inüzûl rivâyetini naklettikten sonra “İslam dini, dünya ile âhireti bütünleştiren bir bakış açısına sahip olduğunu, önemli olan, sadece dünya peşinde koşup âhireti unutmamak olduğunu”²⁵⁶ belirtir.

Örnek-2:

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

*“İçinizden varlık ve servet sahibi kimseler yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere (kendi mallarından bir şey) vermeyeceklerine yemin etmesinler. Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*²⁵⁷

Şimşek,bu âyetin tefsirine başlamadan evvel,kaynak belirtmeden aşağıdaki sebep-i nüzûl rivâyeti ile âyeti tefsir eder:

“Bu âyetin indirilişine sebep olarak şöyle bir olay anlatılır:Hz. Ebu Bekir’in halasının oğlu Mıstah, şeytanın ardından giderek Hz. Aişe hakkındaki ifk hâdisesine dalanlardandı. O güne kadar Mıstah’ın ve ailesinin ihtiyaçlarını Hz. Ebu Bekir karşılamaktaydı. Hz. Ebu Bekir, öfkelenmiş ve bu iftira kampanyasına etkili bir biçimde katılmış olan Mıstah’a, artık yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. Allah’uTeâlâ bu âyetle Hz. Ebu Bekir ve onun durumunda olup yemin eden diğer mü’minleri bu tür düşünceleri sebebiyle uyarmıştır!”²⁵⁸

Şimşek,âyet inince Hz. Ebu Bekir: “Vallahi Allah’ın beni bağışlamasını arzu ederim, bunu her şeye tercih ederim” diyerek yeminini bozduğunu,²⁵⁹ belirtir.

²⁵⁶ Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 221.

²⁵⁷ Nûr, 24/22.

²⁵⁸ Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 479.

²⁵⁹ Şimşek,*Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 479.

2.2.5.2. İsnat ve Kaynak Zikretmeden Sebeb-iNüzûl Rivâyet Etmesi

Şimşek, sebeb-i nüzûlün sunumu sırasında rivâyetin isnadını dört beş yer dışında vermediğini görmekteyiz. Rivâyetin kaynağını da sadece zaman zaman naklettiği tefsir kaynağına isnatta bulunarak vermektedir. Hiçbir rivâyette senet zinciri vermemektedir.

Örnek-1:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

“Sana biat edenler ancak Allah’a biat etmiş olurlar. Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah’a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.”²⁶⁰

Şimşek, bu âyeti isnat ve kaynak vermeden şu sebeb-i nüzûl rivâyeti ile tefsir etmektedir. Şimşek’in naklettiği sebeb-inüzûl rivâyeti şöyle:

“Umre maksadıyla yola çıkan Müslümanlar Hudeybiye’ye geldiklerinde orada konakladılar. Peygamber, maksatlarını bildirmek üzere Hz. Osman’ı Mekke’ye gönderdi. Hz. Osman’ın dönüşü gecikince Mekke’de şehit edildiği haberi geldi. Elçi gerçekten öldürülmüşse bunun bedeli, Mekkelilerle savaş olacaktı. Savaş ihtimalinin ortaya çıkması üzerine Peygamber, kendisiyle birlikte olan bin dört yüz kişi dolayındaki ashâbını toplayıp savaş çıktığı taktirde kaçamayacaklarına dair onlardan biat aldı. Müfessirler âyette sözü edilen biat ile bu biatin kastedildiğini söylerler.”²⁶¹

Şimşek, bu sebeb-i nüzûlü rivâyetinden sonra şu açıklamayı yapar: “Bu olay üzerine inen âyet Allah’ın elçisi olması hasebiyle Hz. Peygamber’e yapılan biatin Allah’a biat anlamını taşır.”²⁶²

²⁶⁰ Fetih, 48/10.

²⁶¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 14-15.

²⁶² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 15.

Örnek-2:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ
نَادِمِينَ

*“Ey iman edenler! Size bir fâsık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.”*²⁶³

Şimşek,bu âyetin tefsirini yaparken “fâsık” kelimesine dikkat çekerek manalarını açıklar. Daha sonra kaynak ve senet zinciri vermeden şu sebab-i nüzûl rivâyetini nakleder:

“Nüzûl sebeplerini anlatan tefsirlerde şöyle bir olay nakledilir: Peygamber Velîd b. Ukbe’yi Benî Mustalık kabilesinin zekât vergisini toplamak üzere gönderir. Velîd yolda iken birisi, bu kabileden silahlı bir grubun yola çıktığını söyler. Velîd, onların savaşmak için çıktıklarını düşünerek geri dönüp Peygamberimize durumu anlatır. O da haberin doğru olup olmadığını araştırmak ve gereğini yapmak üzere Hâlid b. Velîd’i gönderir. Hâlid kabileye yakın bir yerde konaklayarak durumu araştırır, söz konusu grubun ezan okuyup namaz kıldıklarını, İslam’a bağlılıklarının devam ettiğini tespit eder ve Medine’ye döner. Sonunda, onların zekât tahsildarı geciktiği için durumu öğrenmek veya zekâtı kendi elleriyle Hz. Peygamber’e teslim etmek üzere yola çıktıkları anlaşılır.”²⁶⁴

2.2.5.3. UmûmiveHusûsi Sebeb-iNüzûl Rivâyetlerinin Sunumu

İslam âlimleri, Hz. Peygamber (s.a.v.)’e sorulan bir soru sebebiyle veya bir hâdiseden dolayı inen bir âyetin lafzın umûmi oluşuna mı yoksa sebebin husûsiliğine mi itibar edileceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Onlardan bazıları lafzın umûmiliğini dikkate alarak hüküm çıkarmaya çalışmışlar. Bazılarıda sebebin husûsiyetini dikkate alarak ona göre hüküm çıkarmaya çalışmışlardır.²⁶⁵ Şimşek’in esbâb-ı nüzûl sunumu sırasında kesinlikle nüzûl sebebinin husûsiliğini âyetin hükmü

²⁶³ Hucurât, 49/6.

²⁶⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, V, 30.

²⁶⁵ Çetin, “Nüzûl Sebepleri,” s.113.

konusunda kabul etmez. Şimşek'e göre kimi âyetlerin belli nüzûl sebeplerinin olması, şâyet bu sebepler olmasaydı bu âyetlerin inmeyeceği anlamına gelmediğini belirtir. Şimşek, husûsi olan nüzûl sebeplerini verdikten sonra âyet bu durum dolayısı ile inmiş olsa da mutlaka hükmün genel olduğunu aynı durumda olan herkesi kapsadığını belirtir.

Örnek-1:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ

“İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için kendini feda eder. Allah, kullarına çok şefkatlidir.”²⁶⁶

Şimşek, bu âyeti tefsir ederken Suheyb b. Sinan er- Rûmî hakkında indiğini bu konuda sebep-inüzûl rivâyetini naklettikten sonra “Kuşkusuz âyet, Suheyb'in bu durumu dolayısıyla inmiş olsa da hükmü geneldir. Bu durumda olan herkes âyetin kapsamına gireceğini” belirtir. Nakledilen sebep-i nüzûl rivâyeti şöyle:

“Buâyetin Suheyb b. Sinan er- Rûmî hakkında indirildiği nakledilir. Buna göre Suheyb Mekke'de İslam'ı kabul edip hicret etmek istediğinde, müşrikler: ‘Mekke'ye geldiğinde malın, mülkün yoktu, şimdi malını alıp gitmek mi istiyorsun?’ demişler. Suheyb, hicret etmesine izin vermeleri karşılığında malının tamamını onlara bırakmıştır. Hicret edip geldiğinde Müslümanlar: ‘Kazançlı alış-veriş yaptın! Çok kazançlı alış-veriş yaptın!’ diyerek onu karşıladılar. Sebebini sorduğunda da bu âyetin kendisi hakkında indirildiğini haber verdiler. Hatta Peygamber (s.a.v.)'in iki defa: ‘Suheyb kazançlı çıktı. Suheyb kazançlı çıktı’ dediği nakledilir.”²⁶⁷

²⁶⁶ Bakara, 2/207.

²⁶⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 226.

Örnek-2:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيحًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ
وَهُمْ مُّعْرِضُونَ

*“Kendilerine Kitap’tan bir pay verilenleri görmüyor musun ki, aralarında hüküm vermesi için Allah’ın Kitabına çağırıyorlar da sonra içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyor.”*²⁶⁸

Şimşek, buâyetin Yahudilerin Tevrat’ı tahrif ettiklerini anlattıktan sonra Yahudilerin Tevrat’ın hükümlerini keyfi olarak işlerine geldiği gibi uydurdıkları ile ilgili şu sebep-inüzûl rivâyetini nakleder:

“Müfessirler bunun bir zina hâdisesiyle alakalı olduğunu söylerler. Yahudiler, bir zina olduğunda, şâyet zina eden, soylu kabul ettikleri biri ise recm cezasını uygulamazlardı. Ama sıradan birisi ise Tevrat’ın hükmüne uyarak onu recmederlerdi. Peygamber döneminde vuku bulmuş bir olayda da aynı şeyi yapmak istediler. Zina yapanlar, soylu kabul edilen kişilerdendi ve bu sebeple Yahudiler, onlara recm cezasını tatbik edilmemesini istiyorlardı. İşte âyet bu olayı kastediyor.”²⁶⁹

Şimşek bu sebep-i nüzûl rivâyetinden sonra “âyet belli bir olay üzerine indirilmiş olsa da benzeri bütün olaylar için geçerli”²⁷⁰ olduğunu belirtir.

2.3. ŞİMŞEK’İN NESH ANLAYIŞI

Şimşek, 1986 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde yayımlanan “Kur’ân’da Nesh Meselesi” konulu makalesinde ve 1991 yılında telif ettiği “Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele” adlı eserinde Kur’ân’da Nesh’in varlığına delil gösterilen âyetleri ve diğer delilleri tek tek tartışır. Gösterilen delilleri tek tek cevaplayarak Kur’ân’da neshin olmadığını izah etmeye çalışır. Şimşek’in

²⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/23.

²⁶⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 334.

²⁷⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 334.

nesh taraftarlarının ileri sürdükleri delillere verdiği cevapları kısaca şöyle vermek mümkündür.

a. Şimşek, Kur'ân'da neshi kabul edenlerin delil olarak gösterdiği Bakara Sûresinin “*Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin*”.²⁷¹ âyetini tefsir ederken; bu âyetin kıble değişikliği ile ilgili olarak indiğini bütün müfessirlerce kabul edildiğini belirtmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de “Kudüs'e yönelin” diye bir emir yoktur. Bununla birlikte Müslümanlar önceleri Kudüs'e yönelerek namaz kılıyorlardı. NihâyetKâbe'ye yönelmeleri emredilmiştir. O halde Kur'ân'da emredilmiş olan bir hüküm için nesh söz konusu değildir. Yani bu konuyla ilgili Kur'ân'danesh edilmiş bir âyet mevcut değildir. Çünkü namazlarda Kudüs'e yönelmek, Kur'ân'da yer alan bir âyetle karara bağlanmamıştı. Müslümanlar kendilerinden önceki dinlere uyarak namazlarda Kudüs'e yöneliyorlardı.”²⁷²

Şimşek,bu âyetin siyak ve sibakına bakıldığında daâyetin Kur'ân'ın kendi bünyesindeki bir nesihden bahsetmediği açıkça anlaşıldığını belirtmektedir. Söz konusu âyet, Yahudilerin durumlarını anlatan bir bölümde geçiyor. Yahudiler, kimi peygamberleri yalanlamış kimi peygamberi de öldürmüşler.²⁷³Kendilerine indirilen İncil'i tahrif etmişler, işlerine gelen kısımlarını almış diğerini atmışlar. Allah'ın buyruklarına isyan etmişler.²⁷⁴Şimşek'e göre Bütün bu husûslar Tevrat'ın ahkâm ile ilgili konularda Tevrat'ı referans gösteren İncil'in döneminin artık sona erdiğine dair gerçeklerdir.²⁷⁵

Şimşek neshin varlığı söz konusu edildiği Bakara sûresinin 106. âyetten önceki âyete dikkat çeker. “*Kitap ehlinden ve Allah'a eş koşanlardan inkâr edenler, Rabbinizden size iyilik gelmesini istemezler. Allah, rahmetini dilediğine tahsîs eder,*

²⁷¹ Bakara, 2/106.

²⁷² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 137.

²⁷³ Bakara, 2/106.

²⁷⁴Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.101.

²⁷⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 137.

Allah büyük lütuf sahibidir.”²⁷⁶ Şimşek’e göre söz konusu âyette Yahudilerin karşı çıktıkları iyilikten maksat, peygamberlik veya İslam’dır. Muhammed (s.a.v.)’in, Hz. İsmail’in soyundan olmasını hazmedemiyorlardı. Peygamber bizim soyumuzdan olmalıydı diyorlardı. Bu nedenle İslam’a ve Peygamberimizin peygamberliğine toptan karşı çıkıyor ve görüşlerini ispatlamak için çeşitli safsatalar uyduruyorlardı. Tevrat, Allah tarafından gönderilmiştir ve hiçbir hükmü değiştirilemez. Allah yaptığını hiç bozar mı? Söylediğini geri alır mı? verdiği hükümden; koyduğu kanundan cayar mı? diyorlardı.²⁷⁷

Şimşek’e göre âyetin “Allah, rahmetini dilediğine tahsîs eder” kısmında geçen “rahmet” kelimesinden maksat da vahiydir.²⁷⁸ Bu âyetin hemen peşinden gelen ve neshi söz konusu eden Bakara Sûresinin 106. âyetteki “nesh”ten maksat, Tevrat’ın ve diğer kitapların neshi olmalıdır.²⁷⁹

Şimşek’e göre buradaki âyette nesh konusu, Kur’ân’ın kendi içinde bir nesh değildir. Aksine geçmiş şeriatlerin ve onlara sembol olan Kudüs’e yönelmenin neshedilmesi; bunun yerine de Kâbe’ye yönelmenin emredilmesidir. Söz konusu âyette geçen “âyet” kelimesinden geçmiş şeriatler ve onlara sembol olan Kudüs’e yönelmedir. Kaldı ki, Kur’ân’ın hiçbir yerinde “âyet” kelimesi müfred olarak kullanıldığında Kur’ânâyeti kastedilmiş değildir. Kur’ânâyetleri için “âyât: âyetler” şeklinde çoğul kullanılmıştır. Müfred kullanışıyla sadece neshe delil olarak ileri sürdükleri ve bizimde sözünü ettiğimiz âyetlerde, müfessirler “âyet”tenmaksadın Kur’ânâyeti olduğunu söylemişler. Oysa görüldüğü gibi bu âyetlerde de Kur’ânâyeti kastedilmemektedir.²⁸⁰ Bu bağlamda Şimşek’e göre bu âyete dayanarak Kur’ân’ın kendi bünyesinde neshin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu âyette açıkça görüldüğü gibi neshten maksat Yahudi şeriatının neshidir.

b.Bazı nesh taraftarlarının neshin delilleri arasında saydıkları: “*Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini gâyet*

²⁷⁶ Bakara, 2/105.

²⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I. 456; Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.101.

²⁷⁸ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.101.

²⁷⁹ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.101.

²⁸⁰ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.103.

iyi bilir- onlar Peygamber'e, 'Sen ancak uyduruyorsun' derler. Hayır onların çoğu bilmezler"²⁸¹ âyetidir.

Şimşek, bir âyetin anlamını tespit etmek için dikkat edilecek birtakım husûslar olduğunu belirtir. Şimşek, bu âyeti tefsir ederken âyeti, dil ve hükmü bakımından ele alır.

Şimşek neshtaraftarlarının kabul ettikleri neshe medar alanın ahkâmâyetleri olduğu görüşünden hareketle bu âyetin bu alana hitap etmediğini rahatlıkla tespit edilebileceğini belirtir. Çünkü âyetin Mekki olduğunu, Mekke'de ahkâmı ilgili âyetlerin inmediğinden, burada söz konusu olan âyetlerin yer değiştirmesinden maksadın nesh olamayacağını²⁸² belirtir.

Şimşek'in dikkat çektiği ikinci husûs ise dil ile ilgilidir. Âyette "bir âyeti başka bir âyetin yerine getirdiğimizde" buyurulmaktadır. Bu durumda söz konusu edilen, âyetlerin yer değiştirmesidir. Şimşek'e göre yer değiştirme ise yazamanla ya da mekânla ilgili bir husûstur.²⁸³

Yer değiştirmeden maksat mekân olduğu varsayıldığında, Kur'ân'ın diğer kitaplardan farklı olarak toplu inmemiş olması, peyderpey inmiş olmasıdır. Yahudi ve Hristiyanlar, ilahi kitapların toplu olarak inişine alışık olduklarından, Kur'ân'ın peyderpey inişine karşı çıkıyor ve müşriklere de ilahi kitapların toplu olarak indiğini; Kur'ân'ın ise toplu gelmediğini, dolayısıyla Muhammed (s.a.v.)'in onu kendi indinden, olaylara uygun bir şekilde uydurduğunu söylüyorlardı. Nitekim bu şekildeki itirazları yine Mekki bir sürede dile getirilmektedir.²⁸⁴ "İnkâr edenler: Kur'ân ona bir defada indirilmeli değil miydi? dediler."²⁸⁵ Oysa Kur'ân-ı Kerim peyderpey iniyordu. Muhammed (s.a.v.), inen âyetlerin aldığı emirle, hangi sûrenin neresine yazılacağını vahiy katiplerine yazdırıyordu. "Sonra inen âyetler, önce inen âyetlerden sûre içerisinde daha öne alınabiliyordu. Böylece sûrede takdim-

²⁸¹ Nahl, 16/101.

²⁸² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, III, 183; Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.97; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.123.

²⁸³ Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.97.

²⁸⁴ Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.98.

²⁸⁵ Furkan, 25/32.

tehir gibi bir tertip değişikliği meydana geliyordu. Yani âyetlerin yerleri değişiyordu. Ehl-i Kitab'ın veya itiraz konusunda onlardan taktik öğrenen müşriklerin bu duruma itiraz etmiş olmaları muhtemeldir. Böylece âyetin bu durumu dile getiriyor olması ihtimal dahilindedir.”²⁸⁶

Şimşek, âyette mekân değişikliği kastedildiği ihtimalini göz ardı etmemek gerekmele birlikte, âyette zaman değişikliğinin kastedilmiş olma ihtimali daha kuvvetli görülmektedir²⁸⁷ der.

Şimşek'e göre “âyette söz konusu edilen ‘âyet’ten maksad risalettir. Muhammed (s.a.v)’in peygamber olarak gönderilmesiyle Hz. Musa ve Hz. İsa’nın risalet dönemlerinin son bulduğu, yerlerine Muhammed (s.a.v.) risaletinin kaim olduğu ifade edilmektedir.”²⁸⁸

Şimşek, Kur’ân’da neshin var olduğunu ileri süren âlimlerin kendileri, İslam’da kible değişikliğinin ilk nesh olayı olduğunu söylediklerini belirtir. Oysaki kible değişikliği hicretten bir buçuk yıl sonra olmuştur. O halde burada Kur’ân’ın kendi bünyesinde bir nesihten söz edilmesi mümkün değildir. Bu âyetten sonra gelen âyetlerden Kur’ân’ın bütününden söz edildiği açıktır.²⁸⁹ Görüldüğü gibi bu âyeti neshin varlığına delil olarak gösteren nesh taraftarları âyetin manasını tahlil etmeden delilsiz yoruma dayalı bir nesh anlayışı içerisine girmişlerdir.

c. Bazı nesh taraftarları: “Allah dilediğini siler ve dilediğini bırakır. Ana kitap O’nun yanındadır.”²⁹⁰ âyetini de neshin delilleri arasında sayarlar.²⁹¹

Bu âyet Ra’d süresinde geçmektedir. Busûrenin Mekki olduğunu dile getirenler olduğu gibi Medeni olduğunu dile getirenlerde vardır.²⁹² Şimşek'e göre

²⁸⁶ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.98.

²⁸⁷ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.98.

²⁸⁸ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.98.

²⁸⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 183.

²⁹⁰ Ra’d, 13/39.

²⁹¹ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.103.

²⁹² Kurtubî, *El-Câmi’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, V, 278; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IV. 294.; Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.103.

süreninin “Mekki olduğunu söyleyenlerin görüşü daha kuvvetlidir. Çünkü sürenin üslup ve muhtevası, daha çok Mekki sürele benzemektedir. Süre, tamamen müşrikleri hedef almakta; tevhid, peygamberlik ve kıyamet günü gibi itikâdi konulardan bahsetmektedir.”²⁹³Süre Mekki olduğundan ve Mekke de neshe konu olan âyet inmediğinden bu âyetinde neshe delil olması mümkün değildir.²⁹⁴

Şimşek’e göre böylece bu âyetin de Kur’ân’ın bünyesinde herhangi bir neshe delil olamayacağı açıkça belirlenmiş olmaktadır. Bu âyette Allah, her risalet için birecel biçtiğini, geçmiş risaletlerin dönemlerinin son bulduğunu, söz konusu Risâletleri gönderenin kendisi olduğuna göre, hükümlerine son vermenin de kendisine ait bir şey olduğunu, ancak bunu yaparken katında mevcut bir kitap (plan-program) dahilinde yaptığını belirtmektedir.²⁹⁵

Dolayısı ile bu âyeti de Kur’ân’da neshin varlığına delil göstermek mümkün değildir. Açıkça bu âyetle Kur’ân’ın geçmiş risaletlerineshe ettiğini belirtmektedir.²⁹⁶

d. Nesh konusunda icma olduğu iddiaları:

Şimşek, Kur’ân’da neshin vuku bulduğuna, yani Kur’ân’da mensûhâyetlerin bulunduğu dair icmanın olduğunu kabul etmemektedir. Çünkü âlimler neshi farklı anlamış ve tanımlamışlar. Âlimler neshi; Kur’ân’ın levh-i Mahfuz’dan Peygamber’e indirilişi, anlamında anlayanlar olduğu gibi, Kur’ân’ın bir kısım âyetlerinin unutturulması şeklinde anlayanlar ve hatta onu geçmiş şeriatlerin neshi şeklinde anlayanlar da olmuştur. Böylece neshin mahiyet ve tanımı konusunda ittifak bulunmazken, Şimşek’e göre Kur’ân’ın kimi âyetlerin kimi âyetleri nesh ettiği anlamındaki nesh konusunda icma bulunduğunu söylemek mümkün değildir.²⁹⁷

Neshi kabul eden âlimler bile âyetlerin mensûh olduğu konusunda birbirinden çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kur’ân’da mensûhâyetlerin sayısı müfessirden

²⁹³ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.103

²⁹⁴ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.103.

²⁹⁵ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.104.

²⁹⁶ İbnu Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm* IV, 389.; Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.104.

²⁹⁷ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.105.

müfessire göre değişmektedir. Şimşek, birinin mensûholmadığını söylediği bir âyeti bir diğerinin mensûholduğunu diyebildiğini belirterek; Kur'ân'da mensûh olduğu konusunda ittifak edilen hiçbir âyetin mevcut olmadığı, müfessirden müfessire mensûh âyetlerin sayısının değişmekte olduğu, bu durumun bile nesh konusunda icmanın var olduğu iddiasının delil olmaktan uzak olduğunu göstermeye yeterli olduğunu belirtir.²⁹⁸ Görüldüğü gibi neshin ne olduğu ve hangi âyetlerin mensûh olduğu konusunda âlimlerin icma ettiğini söylemek mümkün değildir. Bu da bir çelişkiye sebebiyet vermektedir. Kur'ân'ı Kerim'i bir bütün olarak ele aldığımızda Kur'ân'da bir çelişkiden söz etmek mümkün değildir. Böylece nesh taraftarlarının nesh konusunda ileri sürdükleri icma delilinde aslı olduğunu söylemek mümkün görülmemektedir.

e. Nesh konusunda haberlerin/rivâyetlerin olduğu iddiası:

Şimşek nesh taraftarlarının ileri sürdükleri birkaç rivâyeti şöyle değerlendirmektedir.

Hiz. Ömer (r.a.), İbnu Abbas'tan nakledilen bir rivâyete göre şöyle demiştir: "Bizim en düzgün Kur'ân okuyamız Übey'dir. En isabetli, hüküm verenimiz de Ali'dir. Şüphesiz biz Übey b. Ka'b'ın usûlü kıraat ve edasından çoğunu unutuyoruz. Bununla beraber Übey: 'Ben Resulullah (s.a.v.)'den işittiğim hiçbir şeyi bırakmam ve unutmam' iddiasındadır. Hâlbuki Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ: 'Biz bir âyeti nesheder veya te'hir edersek...' buyurmuştur."²⁹⁹

Şimşek'e göre Buhari'nin naklettiği bu haber dikkatlice değerlendirildiğinde, şu an elimizde bulunan Kur'ân'ın bünyesinde neshin bulunduğu delil değil, bilakis bulunmadığına dair delildir. Çünkü bu habere göre Hiz. Ömer, neshi unutturma anlamına almaktadır ve Übey'in o unutturulmuş olan âyetleri hatırlamasının mümkün olmadığını ifade etmektedir.³⁰⁰

²⁹⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 137; Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s.105.

²⁹⁹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.322.

³⁰⁰ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.322.

Nesh taraftarlarının ileri sürdükleri diğer bir rivâyetde Hz. Ali ile ilgilidir. Bu rivâyette Hz. Ali, Kûfe’de halka vaaz veren bir kıssacıyla karşılaşmış ve halkınşikâyeti üzerine bu kıssa anlatıcısını hesaba çekip nâsîh ile mensûhu bilip bilmediğini sormuş, kıssacı bilmediğini söyleyince de vaaz vermesini yasaklamıştır.³⁰¹

Şimşek, bu haberin de Kur’ân-ı Kerim’in kendi bünyesinde neshin bulunduğu delil olmaktan uzak olduğunu belirtir. O dönemde camilerde vaaz ve sohbetlerde halka kıssa anlatanların kullandıkları hikâyeler daha çok isrâîliyyâtüründen olduğunu belirtir.³⁰²

Şimşek’e göre büyük bir ihtimalle söz konusu kıssacı, Kur’ân kıssalarıyla Tevrat’ta anlatılan kıssaları birbirine karıştırıyor, Ehl-i Kitab’ın eserlerini va’zlarına esas alıyordu. Böylece Hz. Ali, bu sözleriyle geçmiş kitapların Kur’ân’la neshedildiklerini bildiriyordu. Değilse, vaaz vermekle meşgul bir kıssacının Kur’ân bünyesinde bir nâsîh-mensûhla ne ilgisi olabilir? Kıssa anlatanlar, ahkâmâyetleriyle ilgilenmezler.³⁰³

f. Aklen neshin mümkün olduğu delili:

Şimşek, Kur’ân’da mensûhâyetlerin bulunduğu aklen mümkün olduğunu kabul eder. “Yüce Allah, önceki bir şeriatı sonraki bir şeriat ile nesh ettiği gibi, önce indirilen bir âyetin hükmünü daha sonra indirdiği bir âyetin hükmü ile nesh edebilir. Sosyal hayat şartları değişiklikler arz etmektedir.”³⁰⁴ Örneğin Mekke döneminde Müslümanlar müşrikler karşısında güçsüz olduğundan, inen âyetlerde müşriklerin eziyetlerine karşı sabırgöstermelerinive karşılık vermemeleri istenmiştir. Medine döneminde ise Müslümanlar devlet seviyesine ulaştığından ve güçlendiğinden inen âyetlerde müşriklere misliyle karşılık vermeleri istenmiş hatta savaşa katılmayanlar kınanmıştır.³⁰⁵

³⁰¹ Zerkeşî, *el-Burhan fi Ulumi’l-Kur’ân*, II.29.; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.322.

³⁰² Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.322.

³⁰³ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.323.

³⁰⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 138.

³⁰⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 138.

Şimşek'e göre her âyet indiği şartlara bağlıdır. Şartlar değiştiğinde şartlara bağlı olarak önceki âyetler geçerli olur. "Hiç kimse, Kur'an'ın indiği dönemden sonraki dönemlerde veya herhangi bir bölgede yaşayan Müslümanların, Mekke döneminde yaşayan Müslümanların içinde buldukları şartları yaşamayacaklarını garanti edemez. Netice olarak neshin aklen mümkün olup olmadığı değil, gerçekten bunun Kur'an-ı Kerim bünyesinde vuku bulup bulmadığı önemlidir."³⁰⁶

Şimşek'e göre "Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerinin bazı âyetlerini nesh ettiği iddiası, Kur'an'ın kendisine de ters düşen bir iddia olarak görünmektedir. Çünkü Kur'an'da neshi kabul edenlerin bizzat kendileri 'iki âyetin uzlaştırılmasının mümkün olmadığı, yani iki âyet taban tabana çeliştiği durumda neshin var olduğu söylenebilir' demektedirler."³⁰⁷ Şimşek Nisa süresinin 82. âyetini (*Kur'an'ı derinliğine düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, onda pek çok çelişki bulurlardı.*) delil göstererek, Kur'an-ı Kerim'in kendisinde çelişki bulunduğu iddiasını kesinlikle reddetmektedir.³⁰⁸

2.4. M. SAİT ŞİMŞEK'İN NÂSİH-MENSÛH OLARAK İDDİA EDİLEN BAZI ÂYETLERİ TEFSİRİ

2.4.1. Müşriklerle Savaş

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواهُمْ وَاحْصِرُواهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ
كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."³⁰⁹

³⁰⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 138.

³⁰⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 138.

³⁰⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 138.

³⁰⁹ Tevbe, 9/5.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ
ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ
مَعَ الْمُتَّقِينَ

“Şüphesiz Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu Allah’ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah’a ortak koşanlar nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa, sizde onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.”³¹⁰ gibi âyetlerin müşriklerle barış içerisinde yaşamayı, müşrikleri affetmeyi, onların meziyetlerine sabretmeyi ve yüz çevirmeyi ifade eden âyetleri neshettiğini söylerler.³¹¹

Bilindiği üzere Peygamber (s.a.v.) barış içerisinde İslam dinini tebliğ etmeye çalışıyordu. Bunun için Medineli Yahudilerle ve Mekkeli müşriklerle antlaşmalar yaptı. Yahudiler ve Mekkeli müşrikler antlaşmaları bozdular. Hicretin dokuzuncu yılında Peygamber hacca gitmek istedi. Ancak müşriklerin Hac’da Kâ’be’yi çıplak tavaf etmeleri sebebiyle vazgeçti ve Hz. Ebu Bekir’i hacca gideceklerin başına Hac emiri olarak tayin etti. Berâe sûresinin baş taraflarının hac ibadetinin yapıldığı dönemde okunmasını emretmişti. Ayrıca sûrenin Hac’da okunmasından itibaren müşriklere de dört ay süre tanınmış oldu. Bu müddet zarfında Müslümanlar onlara saldırmayacaktı.³¹²

Şimşek, bu âyetlerde kast edilen haram aylarla ne kast edildiği konusunda iki görüş ileri sürüldüğünü belirtir. Birinci görüşe göre antlaşmaları bozan müşriklere tanınan dört aylık süre kastedilmektedir. İkinci görüşe göre ise bildiğimiz savaşılması haram olan aylar kastedilmektedir. “Her ne kadar haram aylar mutlak olarak zikredildiğinde Araplarca bilinen, savaşılması yasak aylar anlaşılıyorsa da sözün bağlamında, müşriklere tanınan sürenin kastedildiği anlaşılmaktadır. Kendilerine süre tanınan bu kimseler, antlaşmalara riâyet etmemiş kimselerdir. Bunlar için

³¹⁰Tevbe, 9/36.

³¹¹Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.110.

³¹¹Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.110.

³¹² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 417.

mühlet de verilmiştir. İşte görüldükleri yerde öldürülecek olanlar bunlardır. Bu sebeple bunlar artık antlaşmalara riâyet edeceğiz deseler de onlarla savaşılır. Çünkü antlaşma yapsalar bile ona uymayacakları sübut bulmuştur. ‘Fakat tövbe edip namazı kılar, zekâtı verirlerse onlara ilişmeyin.’³¹³ Bunlar için iki yol vardır: Müslüman olmak veya savaşmak.”³¹⁴

Şimşek, Kur’ân’ı nüzûl sırasına göre ve Resulullah’ın (s.a.v.) hayatını incelediğimizde, müşriklere karşı tavrını dört safhaya ayırmanın mümkün olduğunu belirtir.

a-Davet ve Tebliğ safhası,

b-Savaş safhası,

c-Antlaşma safhası

d-Müşriklerin antlaşmalara sadık kalmadıkları ortaya çıktığında “ültimeatom ve topyekûn savaş” safhası.³¹⁵

Tüm bu safhalarda âyetler nazil olmaya devam etmiş, nazil olan âyetler o safhalarda müşriklere karşı nasıl bir yol izleneceği ve nasıl bir tavır takınılacağı belirtilmiştir. Nazil olan buâyetlerin tümü de kendi ortamları ve şartları içerisinde geçerli olmuştur.³¹⁶

Âyetin tefsiri devamında Şimşeknesh konusundaki görüşünü şöyle dile getirir: “Kur’ân-ı Kerim kıyamete kadar geçerli olacağına ve İslam dini belli bir zaman ve mekânla kayıtlı olmadığına göre başka zamanlarda da aynı şartların yaşanmayacağını söylemek mümkün mü? Benzeri şartlar oluştuğunda bu âyetlerin geçerli olmayacaklarını nasıl söyleyebiliriz? O halde meselede nesh olayının olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Mesele zaman ve zemin meselesidir.”³¹⁷

³¹³ Tevbe, 9/5.

³¹⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 419.

³¹⁵ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.110.

³¹⁶ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.111.

³¹⁷ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.111.

Görüldüğü gibi Şimşek'e göreâyette nesh olayı bulunmamaktadır. Âyettezaman ve zemin kastedilmektedir. Kıyamete kadar Kur'ân-ı Kerimin hükmü süreceğine göre aynı şartlar oluştuğunda aynı âyetler geçerli olacaktır.³¹⁸

2.4.2. Müslümanların Savaşta Tutumu

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

“Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Eğer içinde sabırlı yirmi kişibulunursa, iki yüz kişiye galip gelir. Eğer içinde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir kavimdir.”³¹⁹ âyeti;

الَّذِينَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Şimdi ise, Allah yükünüzü hafifletti ve sizde muhakkak bir zaaf olduğunu bildi. Eğer içinde sabırlı yüz kişi olursa iki yüz kişiye galip gelir. Eğer içinde (sabırlı) bin kişi olursa Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelir. Allah, sabredenerle beraberdir.”³²⁰âyetiyle nesh edilmiştir iddiası;

Şimşek, MüslümanlarınPeygamber döneminde, kendilerinin on katı olan bir orduyla savaşmadığını, Müslümanların kendilerinden sayıca kat kat fazla olan bir orduyla karşılaştıklarında nasıl bir durum takınmaları gerektiği konusunda bu ve benzeri âyetlere müracaat edilebileceğini belirtir.³²¹

Şimşek'e göre; bu âyetler aynı sûrede geçen: “Ey iman edenler! Bir düşman grubuyla karşılaştığınız zaman dayanıklık gösterin; Allah'ı da çokça anın ki kurtuluşa eresiniz.”³²² “Âyetinin mutlak hükmünü takyid etmekte; bununla neyin

³¹⁸Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.111.

³¹⁹Enfâl, 8/65.

³²⁰Enfâl, 8/66.

³²¹ Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.112.

³²²Enfâl, 8/45.

kastedildiği açıklanmaktadır. Bu âyette hüküm mutlak olarak zikredildiğinden, düşmanın sayısı ne kadar çok olursa olsun, Müslümanların sebat göstermeleri gerektiği anlaşılmaktadır.”³²³

Şimşek’e göre Müslüman ordusunun moral ve motivasyonu iyi ve savaş araç ve gereçleri de yeterliyse kendilerinin on katı olan bir düşman ordusuyla savaşmalıdır. 66. âyette ise, savaş araç-gereçleri ve moral bakımından bir zayıflık varsa zayıflığın durumuna göre bir yol izlemeleri anlatılmaktadır. Ama askerin moral ve motivasyonu ne kadar bozuk, savaş araç-gereçleri ne kadar yetersiz olursa olsun her durumda iki katları kadarki düşman orduyla savaşmaları ve kesinlikle savaş alanını terk etmemeleri gerekmektedir.³²⁴

Şimşek’e göre söz konusu âyetlerden her biri ayrı şartlarda geçerlidir. Müslümanlar yek vücut ve kuvvetli bir imana sahip oldukları bir durumda birinci âyetle, değilse ikinci âyetle amel edeceklerdir. Birinci âyet asli bir hükmü, ikincisi ise, arızı bir durumu dile getirmektedir. Ârızî bir durum olan teyemmüm, abdesti nasıl nesh etmiyorsa ikinci âyette birinci âyeti nesh etmemiştir.³²⁵

2.4.3. Kocası Ölen Kadının İddeti

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Ama onlar (kendiliklerinden) çıkarlarsa, artık onların meşru biçimde kendileri ile ilgili olarak işlediklerinden dolayı size bir günah yoktur. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”³²⁶âyetinin

³²³Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.112.

³²⁴Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, II, 404.

³²⁵Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.113.

³²⁶Bakara, 2/240.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”³²⁷âyeti ile nesh edildiğini söylerler.

Şimşek, iki âyet arasında çelişki olmadığını aksine birbirini açıkladığını ve teyid ettiğini belirtir.³²⁸Şimşek’e göre neshin söz konusu olabilmesi için hem iki âyetin aynı şeyi konu edinmesi hem de hükümlerinin taban tabana zıt olması gerekir. Oysaki âyetler farklı durumları anlatmaktadır. 234. âyet, kadının zorunlu bekleme süresini ifade ederken 240. âyette, ölmek üzere olan kocalarından, kadın evde kalmak istediği taktirde bir yıla kadar kalması konusunda vasiyet etmeleri istenmektedir.³²⁹

Şimşek’e göre “âyetlerin manaları iyice tetkik edildiğinde aralarında hiçbir münafatın bulunmadığı rahatlıkla tespit edilebilir. Çünkü birinci âyette, istediği taktirde kadının, bir yıla kadar kocasının evinde kalabildiğini anlatıyor, ikinci âyette ise, kalmak mecburiyetinde olduğu müddet belirtiliyor buna göre kadın, kocasının ölümünden sonra dört ay on gün kocasının evinde kalmak mecburiyetindedir. Ama bu müddeti bir yıla kadar uzatmak isterse, buna muhayerdir.”³³⁰ Görüldüğü gibiâyetler arasında bir nesihten söz edilemez.

2.4.4. İçkiyi Haram Kılan Âyetler

Kur’ân-ı Kerim, toplumu ıslah etmek için tedricî bir yol izlemiştir. Parça parça indirilmesinin hikmetlerinden biri de budur. Özellikle toplumdayer edinmiş ve

³²⁷ Bakara, 2/234.

³²⁸Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.118.

³²⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 257.

³³⁰ Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.118.

sökülüp atılması kolay olmayan kötü adet ve alışkanlıklar kademeli bir yaklaşımla terk ettirilmeye çalışılmıştır. İlkbaşıta toplumu ve fertleri eğitmekle işe başlamıştır.³³¹

Şimşek'e göre Nesh taraftarlarından bir kısmı tedrici, nesh olarak anlamış; bazı konularda inen son âyetlerin, o konuyla ilgili olarak daha önce inmiş bulunan âyetleri nesh ettiğini kabul etmişlerdir.³³² içkiyi yasaklayan âyetler de bunlardandır.

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

*“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki hem de güzel bir rızık edebilirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır.”*³³³

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا...

*“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: “Onlar da hem büyük günah hem de insanlar için (bazı zahirî) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür.”*³³⁴

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ...

*“Ey iman edenler! Sarhoş iken namaza yaklaşmayın ki ne söylediğinizi bilesiniz.”*³³⁵

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

“Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.

³³¹Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.328.

³³²Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.115.

³³³Nahl, 16/67.

³³⁴Bakara, 2/219.

³³⁵Nisâ, 4/43.

Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?”³³⁶

Şimşek, nesh taraftarı müfessirlerden bir kısmının Maidesûresinin 90 ve 91. âyetlerinin içki ile ilgili diğer âyetleri neshettiğini söylediklerini, bu kaniya varmalarının sebebinin diğer âyetlerin içkiyi helâl kıldığı şeklinde anlamalarından kaynakladığını belirtir.³³⁷

Kur’ân-ı Kerim’in indiği dönemde içki içme alışkanlığı toplumda çok yaygındı. İçki, insanda bağımlılık yapan ve terk edilmesi zor bir maddedir. Bu nedenle içki kademeli bir şekilde kaldırılmıştır. Şimşek’e göre içkiyi söz konusu eden hiçbir âyette içkinin helâl olduğu anlatılmamış; inen her bir âyet, içkinin yasaklanması için daha ileri bir adım olmuştur.³³⁸

İçkiden söz eden Nahl sûresi 67. âyette içki dışlanmış, güzel nimetlerin dışında sayılmıştır. Böylece toplum içki konusunda bilgilendirilerek eğitilmiş, bu alışkanlığın kaldırılması için ilk adım atılmıştır. Bakara sûresinin 219. âyetinde de içkinin zararlarının faydasından çok olduğu zikredilmiş, içkinin yasaklanmasının hukuki dayanağını oluşturmuştur.³³⁹

İçkiyle ilgili ilk âyeti indiren Allah, bu âyeti indirdiği zaman da içkinin zararlı olduğunu ve yasaklanması gerektiğini pekâlâ biliyordu. Ama böyle bir alışkanlığının terk ettirilebilmesi için zamana ihtiyaç vardı. Her şeyden önce insanlar bu konuda eğitilecek, içkinin iyi bir şey olmadığı önce kafalarına yerleştirilecekti. Sonra da içkiye alışmış bedenleri de hesaba katarak miktarı azalta azalta terk ettirilecekti. İçkinin terk ettirilmesi husûsunda takip edilen bu yol ilâhî bir yoldur ve her zaman için geçerlidir.³⁴⁰

³³⁶Mâide, 5/90-91.

³³⁷ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.329.

³³⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 240.

³³⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 240.

³⁴⁰ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.330.

Şimşek'e göre ilk Müslümanlarda kötü alışkanlıkların terk edilmesi konusunda bu tedrici eğitim metodu nasıl başarı getirdiyse daha sonraki dönemlerde de yine aynı metodu uygulamak başarı getirecektir.

Şimşek, içki ve benzeri tedrici yolla terk ettirilen kötü alışkanlıklarla ilgili âyetler, aynı şartlar söz konusu olduğunda devreye gireceğini ve geçerlilik kazanacağını³⁴¹ belirtir. Şimşek, söz konusu âyetlerin mensûh sayılmalarının; hükümlerinin kıyamete kadar kaldırılmış âyetler sayılmalarının mümkün olmadığını belirtir.³⁴²

2.4.5. Zina İle İlgili Âyetlerde Nesh Olayı

وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا

*“Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın)”*³⁴³

وَالَّذَانِ يَأْتِيَانَهَا مِنْكُمْ فَأَذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا

*“Sizlerden fuhuş (zina) yapanların her ikisini de incitip kınayın. Eğer onlar tövbe edip ıslah olurlarsa, onları incitip kınamaktan vazgeçin. Çünkü Allah, tövbeleri çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”*³⁴⁴

Nesh taraftarları müfessirler bu âyetlerin, Nûr sûresinin 2. âyetiyle nesh edildiğini söylerler.

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ...

*“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun...”*³⁴⁵

³⁴¹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.330.

³⁴² Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.331.

³⁴³ Nisâ, 4/15.

³⁴⁴ Nisâ, 4/16.

Aralarında nikah akdi bulunmaksızın kadın ve erkeğin birbirleriyle cinsel ilişkiye girmeleri zinadır. “Yüce Allah, ‘zina eden kadın ile zina eden erkeğe yüz sopa vurun’ diyerek zinanın cezasını belirlemiş, ibret alınması için de müminlerden bir gurubun cezalandırılmaya tanıklık etmesini istemiştir.”³⁴⁶

Fâkih ve tefsircilerin birçoğu, yüz sopa cezasını evlenmemiş kadın ve erkek için olduğunu söylemişlerdir. Evlenmiş kadın ve erkeklerin zina işlemeleri cezasının ise recm olduğunu söylemişlerdir. Ancak “âyette zina edenlerin evlenmemiş yahut evlenmiş olmalarına işaret eden bir anlatım bulunmamaktadır.”³⁴⁷

Recm cezasının Peygamber döneminde uygulandığına dair sahih rivâyetler bulunmaktadır. “Söz konusu rivâyetlerden biri zina suçu işleyen Yahudi bir erkek ve kadınla ilgilidir. Recm cezası Tevrat’a uyularak uygulanmıştır. Nakledilen rivâyetlerin birkaç tanesi de zina suçu işleyen Müslümanlarla ilgilidir. Şimşek’e göre rivâyetler sahih olmakla beraber her zina suçu için recm hükmü çıkar mı? Uygulanan recm cezası sırf zina sebebiyle miydi? Ayrıca Peygamber döneminde uygulanan recm cezaları Nisâ sûresinin 2. âyetinden önce miydi, sonra mıydı? gibi sorular recm cezası hakkında şüphe oluşturmaktadır.”³⁴⁸

Şimşek, neshedildiği iddia edilen âyetlerde *الْفَاحِشَةَ* kelimesine dikkat çeker. Kelimenin çirkin söz ve çirkin davranış anlamına geldiğine dikkat çekerek kelimenin zina anlamında da kullanıldığını belirtir. Arap dilinde kocasından izin almadan evden dışarı çıkan kadına fahişe denildiği gibi, kayınlarına sözleriyle eziyet veren veya yahut sövüp sayana da fahişe denmektedir. “Kısacası fahişe kelimesinin, türevleriyle birlikte, sınırı aşan ve çirkin kabul edilen her davranış için kullanıldığını belirtir.”³⁴⁹

Şimşek, 15. ve 16. âyetin başında geçen *الذَّانِ* ve *الذَّانِي* kelimelerine de dikkat çekerek şöyle izah eder: *الذَّانِي* kelimesi *الذَّانِي* kelimesinin çoğulu olup o kadınlar

³⁴⁵ Nûr, 24/2.

³⁴⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 469.

³⁴⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, III, 469.

³⁴⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 485.

³⁴⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 485.

anlamına gelmektedir. اللّٰذَان kelimesi ise الذي kelimesinin tesniyesi olup o iki erkek anlamına³⁵⁰ gelmektedir.

Şimşek, âyetin mealini verirken الْفَاحِشَةَ kelimesine sevicilik manasını verir. 15. âyette kadınlar için çoğul kipinin kullanılması, 16. âyette ise erkekler için tesniye kipinin kullanılmasından dolayı bu manaya geldiğini belirtir. Çünkü sevicilik, bir anda birçok kadın arasında topluca olabildiği halde livata sadece iki erkek arasında olabilmektedir. Bu iki âyeti söz konusu çirkin fiiller için almadığımız taktirde her dönemde toplumlarda var olan bu iki çirkin fiil için Kur'ân-ı Kerim'de başka herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.³⁵¹

Şimşek fahişe kelimesinin, Ankebut sûresinin 28. âyetinde de eşcinsellik için kullanıldığını belirtir.

Şimşek, neshi savunan tefsircilerin Nisâ sûresinin 15. ve 16. âyetinin Nûrsûresinin ikinci âyetinde zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer sopa vurulmasını emreden âyetiyle nesh edildiğini ileri sürdüklerini belirtir. Bu görüşü ileri sürenler, bekar kadınlarla ilgili hükmün Nûrsûresindeki âyetle nesh edilmiştir; evli kadınlar ise bu konuda nakledilen hadisler gereği recm edilirler. Halbuki âyette لِهِنَّ سَبِيلًا denilmektedir. Şimşek bundan anlaşılan Allah'ın açacağı yolun, lehlerine bir yol olduğunu belirtir. Aleyhlerine bir yol açılacak olsaydı, عَلَيْهِمْ denilirdi. Eğer bilahare onlara açılan yol, recm edilmeleri yahut celd vurma cezası olsaydı bu, lehlerine değil aleyhlerine bir yol olurdu. O halde âyette kastedilen seviciliktir. Bu işi yapan kadınlar hapsedilirler, hapis halinde iken ölür yahut evlenirler. Böylece onlara bir yol açılmış olur.³⁵²

Şimşek'e göre zina cahiliye toplumlarında çok yaygındır. Toplumlarda zinanın yaygın olduğu durumlarda hem erkekler arasında hem de kadınlar arasında eşcinsellik yaygın bir hal alır. Böylece mensûh olduğu söylenen âyetin hükmünün eşcinseller için geçerli olduğunu söylemek mümkündür.³⁵³

³⁵⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 485.

³⁵¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 485.

³⁵² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 485.

³⁵³ Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s.121.

İslam dini kıyamete kadar hüküm sürecek âlemşümül bir dindir. Dolayısıyla dünyanın her bir yanında Müslümanlar vardır. Tüm Müslümanlar Kur'ân'ın emirlerini imkânlarına göre yaşamakla mükelleftir.³⁵⁴Şimşek'e göre Öyle durum ve ortam olur ki, zina ile ilgili son hükmü uygulamak mümkün olmaz. O taktirde, mensûh olduğu söylenen bu âyetin hükmünü uygulamak imkânı varsa bu âyetle amel edilir.³⁵⁵Dolayısıyla Şimşek'e göre söz konusu âyetler nesh edilmemiştir.

2.4.6. İnsanın Gücünün Yetmeyeceği Şeylerden Sorumlu Tutulmayacağı

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِؕ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخْفَوْهُ يَحٰسِبِكُمْ بِهٖ اللّٰهُ فَيَعْفُرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

*“Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. İçinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi onunla sorguya çeker de dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter.”*³⁵⁶

Müfessirlerden bazıları bu âyetin;

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ..

*“Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar...”*³⁵⁷Âyeti ile nesh edildiğini söylerler.³⁵⁸

Rivâyet edilir ki: “Kalplerinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi sorguya çeker.” âyeti indirildiğinde ashâb Peygamber'e gelerek: Namaz, oruç, zekât ve cihat gibi gücümüzün yettiği şeylerle sorumlu tutulduk. Bunları yapabiliyoruz. Fakat bu âyet indirildi, buna gücümüz yetmez” dediler. Peygamber (s.a.v.) onlara: “Sizden önce Kitap ehli olan Hristiyan ve Yahudiler gibi işittik ve isyan ettik mi demek istiyorsunuz? Hayır siz, işittik ve itaat ettik deyin”buyurdu.

³⁵⁴Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.121.

³⁵⁵Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.121.

³⁵⁶ Bakara, 2/284.

³⁵⁷ Bakara, 2/286.

³⁵⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 304.

Şimşek'e göresöz konusu iki âyetsebeb-i nüzûl olarak anlatılan rivâyetlerle değerlendirildiğinde âyetlerin arasında neshin olmadığı anlaşılacaktır. Mensûh olduğu söylenen âyette yüce Allah, insanın içinden geçirdiklerinden de hesaba çekileceğini, nâsih olduğu söylenen âyette ise, insanın, gücünün yetmediği husûslardan sorumlu tutulamayacağını bildiriyor. İki âyet arasında neshin bulunduğunu söyleyenlerin hatası, insanın içinden geçen her şeyin insanın gücü dışında olduğunu sanmaktan kaynaklanıyor olmalı. Hakikatte, insanın içinden geçenler arasında gücü dahilinde olanları da vardır.³⁵⁹

İnsanın kalbinde bulunabilen başkaları hakkında kötü düşünme, tuzak kurma, nefret, kin gibi kalbi ameller vardır. Çoğu zaman bunlar irademizin dışında olmaz. İnsan çaba göstererek bunları içinden atabilir. En azından bu duyguları zayıflatabilir. İşte bu gibi irademiz dahilinde olan şeylerden elbette ki sorguya çekileceğiz. İnsanın dış temizliği iç temizliğiyle, dış bozuklukları da iç kirliliğiyle başlar. Bu nedenle Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceğine inanan her insan, iç eğitimine; kalp ve gönül eğitimine önem verir.³⁶⁰

Şimşek'e göre mensûh olduğu söylenen âyet, eğitim alanında önemli bir noktaya parmak basmaktadır. Müslümana, kendisini bir iç eğitime; nefis tezkiyesine tabi tutmasını emretmektedir. 'Eğer nefsinizi eğitmez içinizden geçen kötülöklere engel olmak için iradenizi kullanmayacak olsanız, Allah bunun hesabını soracaktır' demektedir.³⁶¹

Şimşek'e göre kişi, iradesi dışında cereyan eden fiil ve sözlerinden dolayı sorumlu değildir. Bu durumda nâsih olduğu söylenen âyet, sadece irade dışı olan şeylere, birinci âyetin kapsamı dışına çıkarmıştır. Ama ihtiyari olan ve engellenilmesine çalışılmayan her hareketinden; içte cereyan etmiş olsun, dışta cereyan etmiş olsun kişi sorumlu olacaktır.³⁶²

³⁵⁹Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s.122.

³⁶⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 304.

³⁶¹ Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s.122.

³⁶² Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s.122.

Görüldüğü gibi Şimşek'e göre söz konusu âyetlerde de nesh söz konusu değildir.

2.4.7. Hz. Peygamber İle Özel Görüşmeden Önce Sadaka Verme

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَةً ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرٌ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

*“Ey iman edenler! Peygamber ile baş başa konuşacağınız zaman, baş başa konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şâyet (sadaka verecek bir şey) bulamazsanız, bilin ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*³⁶³âyetinin;

ءَأَسْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

*“Baş başa konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resulüne itaat edin. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”*³⁶⁴âyetiyle neshedildiğini söylerler.³⁶⁵

Peygamber (s.a.v.) ile özel görüşme talebi gün geçtikçe artmıştı. Bazı kimseler Peygamber (s.a.v.) ile gereğinden fazla görüşmeyi uzatıyordu. Bunun üzerine birinci âyet inmiştir.³⁶⁶

İhtiyaç olmadığı halde bazı kimseler sırf Peygamber ile özel görüşebiliyor denilsin diye görüşüyordu. İhtiyaç olmadığı halde bazı kimselerin görüşme talepleri ve görüşmeyi gereğinden fazla uzatanların tutumları Peygamberi üzüyordu. Gerçekten samimi olanlarla olmayanların birbirlerinden ayırt edilmesi ve Peygamberlik makamına gereken saygının gösterilmesi için bu âyetle özel görüşme âdabına ilişkin bir düzenleme getirildi. Bu vesileyle hali vakti yerinde olanların

³⁶³Mücâdele, 58/12.

³⁶⁴Mücâdele, 58/13.

³⁶⁵ Şimşek, *Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, s.123.

³⁶⁶Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, V, 191.

fakirleri gözetmeleri de sağlanmış oluyordu. Ancak sadaka verecek imkânı olmayan ve Peygamberle özel görüşme yapması gereken fakirler Allah'ın bağışlama merhameti sayesinde bundan muaf tutuldu.³⁶⁷

Sadaka verme ile Peygamber'i gereksiz yere meşgul ve rahatsız edenlerin önüne geçilmiştir. Bu âyet ile toplumda mevcut olan Peygamberi gereksiz rahatsız etme durumu ortadan kalkmış, böylece âyet görevini yerine getirmiştir. Şimşek, âyetin Peygamber döneminde özel konuşma konusunda Müslümanları eğittiğini ve böyle bir duruma ihtiyaç duyulmaması üzerine nâsîh olduğu söylenen âyetin indiğini belirtir.³⁶⁸

Şimşek'e göre bu âyetler Peygamber (s.a.v.) döneminden sonra, Müslümanlar için artık bir kıssa durumundadır. Kur'ân kıssalarının hepsinde olduğu gibi burada da hedef onun mantığı değil mefhumudur. Yani ondan alınacak derstir.³⁶⁹

Şimşek'e göre mensûh olduğu söylenen bu âyet, pratik hayatta sürekli Müslümanların hayatlarına ışık tutmakta ve her zaman kendisiyle amel edilecek, ölçü alınacak bir âyettir. Dolayısıyla söz konusu âyet mensûh değildir.³⁷⁰

2.4.8. Miras Konusunda Ölünün Vasiyet Etmesi

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا
عَلَى الْمُتَّقِينَ

“Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı.”³⁷¹ âyetinin

³⁶⁷Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 191.

³⁶⁸Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.125.

³⁶⁹Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.126.

³⁷⁰Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.126.

³⁷¹ Bakara, 2/180.

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا

“Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.”³⁷²âyeti ve diğer miras âyetleri ile nesh edildiğini söylerler. Bir kısmı da “mirasçı olana vasiyet yoktur” hadisiyle nesh edildiğini söylemektedir.³⁷³

Âyetin tamamının mı yoksa bir kısmının mı mensûh olduğu konusunda da ihtilaf edilmiştir. Kimine göre âyetin tamamı mensûh iken, kimine göre de sadece ana-babaya vasiyet nesh edilmiştir.³⁷⁴

Şimşek’e göre nesih, önceki âyetin hükmünü bütünüyle ortadan kaldırır. Çünkü nesh eden hüküm ile neshedilen hüküm arasında tam bir çelişki söz konusu olmalıdır. Miras âyetleriyle bu âyet arasında olsa olsa mücmel olan bir hükmün tebyini söz konusu olur. Yani miras âyetleri, vasiyet âyetindeki kapalılığı gidermiş ve kimlere ne miktarda pay verileceğini belirlemiştir. Ayrıca âyet, mirasçı olmayan akrabalara da vasiyeti içermektedir ve müfessirlerin tamamı bu durumdaki akrabalar hakkında vasiyetin devam ettiğini söylerler.³⁷⁵

Âyet, akrabalara ve ana-babaya vasiyeti emretmektedir. Her şeyden önce akrabaların tamamı mirasçı değildir. Müfessirlerin tamamı bu durumdaki akrabalar hakkında vasiyetin devam ettiğini söylerler. Ana-babanın da bazı durumlarda mirasçı olmadıkları bilinmektedir. Mesela ana ve baba farklı bir dine mensup iseler onlara miras düşmemektedir. Bu taktirde onlar hakkında da vasiyet devam etmektedir.

³⁷² Nisâ, 4/7.

³⁷³ İbnu’l Cevzî, *Nevâsihu’l-Kur’ân*, s.58; Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.130.; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 204.

³⁷⁴ İbnu’l Cevzî, *Nevâsihu’l-Kur’ân*, s.60-61; Şimşek, *Kur’ân’ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.130.

³⁷⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 204.

Nitekim mirasçı olmayan akraba hakkında vasiyetin devam ettiği İbnu Abbas ve tabiinden birçokâlim tarafından dile getirilmiştir.³⁷⁶

Şimşek'e göre Kur'ân'da mensûhâyetlerin varlığını kabul edenler bile bir şekilde her iki âyet arasında bir uzlaşma sağlanabildiği takdirde nesih yönüne gidilmemesi gerektiğini söylerler. Burada vasiyet âyeti ile miras âyetleri arasında bir çelişki söz konusu olmadığı gibi miras âyetleri ile birlikte vasiyet âyeti de uygulama alanı bulmaktadır. Bu sebeple de nesih yoktur.³⁷⁷

³⁷⁶ Kurtubî, *El-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, II, 262; Şimşek, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında iki Mesele*, s.131.

³⁷⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, I, 205.

SONUÇ

Bu çalışmada günümüzün en önemli âlim ve akademisyenlerden M. Sait Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri" isimli eserinde esbâb-ı nüzûl ve nâsih-mensûh konusunu işlemeye çalıştık.

Genellikle tefsirler rivâyet ve dirâyet tefsirleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bununla birlikte tefsirlerin ekseriyeti hem rivâyet hem de dirâyet kaynaklarını kullanmışlardır. Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsirinde bu şekildedir. Şimşek; âyetleri açıklarken Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmiş, ayrıca belâgat, dil, fıkıh, kelim ilminden ve müfessirlerin görüşlerinden yararlanmıştır.

Şimşek, Kur'ân'ı bir bütün olarak tefsir etmeye çalışır. Konuları bir bütün olarak değerlendirerek, âyetler arasında bağlantı kurar. Gerek gördüğü yerlerde anlaşılması zor kelimelerin köküne inerek söz konusu kelimeleri açıklamaya çalışır. Kelimenin âyette hangi manada kullanıldığını izah etmeye çalışır. Çok akıcı bir dil kullanır.

Şimşek'e göre nüzûl sebepleri Peygamber tarafından dikkat edilen bir durum değildir. Nüzûl sebebini bilmek âyeti anlamaya sadece yardımcı olur. Nüzûl sebebi bilinmediği takdirde, metnin siyak-sibakına dikkat etmek ve Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif sûrelerinde geçen konuyla ilgili diğer âyetlerini gözden geçirmek, nüzûl sebeplerini bilmemekten doğan boşluğu kapatacağını belirtir. Şimşek'in bu görüşü savunmasına rağmen kendi tefsirinde azımsanmayacak derecede sebeb-i nüzûle başvurduğunu da görmekteyiz.

Şimşek, nüzûl sebeplerini aktarırken değişik sunum şekillerini kullanmaktadır. Sunum şekli olarak, "nakledildiğine göre," "bu olay üzerine indirildi", "rivâyetlerin özetine göre", "inişine neden oldu" gibi tabirler kullanmaktadır.

Şimşek, âyetlerin anlamlarını sınırlamamak ve evrenselliğine gölge düşürmemek amacıyla, nüzûl sebeplerini zikrettikten sonra, gereken yerlerde âyetin hükmünün umûmiliğine vurgu yapar ve âyetin çağ/günümüz ile ilişkisini belirtmeyi bir yöntem olarak benimser.

Şimşek, bir âyet hakkında bulunan birçok nüzûl sebebini âyetin/âyetlerin nüzûl sebebine dair nakledilen rivâyetlerin tamamı ile ilgilidir şeklinde özetleyerek vermektedir.

Şimşek, sebab-i nüzûl konusunda çok seçici davranmaktadır. Âyetin manasıyla uyuşmayan rivâyetleri kullanmamaktadır. Bazen birçok kaynakta geçen rivâyetleri tek tek verme yerine özetleyerek vermektedir. Gereksiz uzun rivâyetlerden kaçınmaktadır. Rivâyet ettiği nüzûl sebeplerinin çoğunluğunu rivâyet tefsirlerinden almaktadır.

Şimşek, rivâyetin senedini vermeden esbâb-ı nüzûlü vermektedir. Çoğu zaman nüzûl sebebini aldığı kaynağıda vermemektedir.

Kur'ân'ın yirmi üç sene süren nazil sürecinde belâgat ve fesahatinde hükümlerinde ne verdiği haberlerde ne de diğer husûslarda bir çelişkiye rastlamak mümkün değildir.

Kur'ân-ı Kerim'in kendi bünyesinde nesh meselesi, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren ilgi konusu olmuştur. İlgili tartışmalar neshin varlığı veya yokluğu şeklinde değil daha çok neshin ne olduğu ve hangi âyetlerin, hangi âyetleri nesh ettiği şeklinde olmuştur.

Şimşek, Kur'ân'da neshi kesinlikle reddeder. Şimşek dünyanın her tarafında Müslüman bulunduğu ve bu Müslümanlar, imkânları ölçüsünde Kur'ân'ın emirlerini yaşamakla mükellef olduğunu belirtir. Şimşek'e göre öyle durum ve ortamlar olur ki, Müslümanlar mensûh olduğu iddia edilen âyeti uygulamak durumunda olur, öyle durum da olur ki nesh iddia edilen âyeti uygulamak durumunda kalır.

Şimşek, birbirini neshettiği düşünölen âyetleri, aslında neshetmediği, zaman mekân, durum vb. nedenlere bağılı olarak tedrici edebilme özelliğine vurgu yaparak neshin olmadığını düşünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Âlûsî, Ebu'l-Fadl Sihabeddin es-Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'an'il-Azim Sebi'l-Mesânî*, Beyrut: İdaretü't-Tibaati'l-Muniriyye, ty.

Âmidî, Ebu'l-Hasen Seyfüddîn Ali b. Muhammed b. Sâlim es-Sa'lebî, *EL-İhkâm Fî Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.

Ateş, Süleyman, *Kur'an'da Nesh Meselesi*, İstanbul: yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.

İbnu Atiye, Abdulhak B. Ğâlip, *EL-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Thk. Abdulselam Abduşşâfi Muhammed, Beyrut: yy., 1993.

İbnu Âşur, Muhammed Tâhir, *Et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: yy., 1997.

Aydemir, Abdullah, "MensûhÂyetler", *Diyanet Dergisi, Dini İlmi, Edebi*, Ankara:1988, XXIV.

Bağavi, Hüseyin B. Mesudu'l-Ferra Ebu Muhammed, *Meâlimu't-Tenzîl*, Beyrut: Daru'l Marife,1407/1987.

Birişik, Abdulhamit, "İbn Atıyye El-Endelüsî," *DİA*, İstanbul: TDV, 1999, XIX.

Bakkal, Ali "Kur'an'da Mensûh Âyetlerin Sayısı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II, 1996.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlu*, Ankara: TDVYayımları, 1985.

_____, *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.

İbnu'l Cevzî, Ebu'l Ferec, Abdurrahman, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsir*, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1965.

_____, *Nevâsihu'l-Kur'an*, Beyrut: yy., 1985.

El-Cürcânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid es-Serîf, *et-Ta'rifât*, İstanbul: Matbaatu Ahmed Kâmil, 1327.

el-Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sıhhâh*, Beyrut: yy. 1979, I,145.

Cüveynî, İmâmu'l-Harameyn Ebu'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf et-Tâî Ebû'l Bekâ, Kadı Eyüp b. Mûsâ el-Hüseyîn el-Kefevî, *el-Külliyatü Ebi'l Bekâ*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1287.

Çetin, Abdurrahman, “Nesih,” *DİA*, Ankara: TDV, 2006, XVI.

Çetin, Mustafa, “Nüzûl Sebepleri,” *Diyanet İlmî Dergi*, 30, 2, 1994.

Demirci, Muhsin, “Esbâb-ı Nüzûl,” *DİA*, İstanbul: TDV, 1995.

_____, *Tefsir Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2015.

_____, “Esbâb’u-Nüzûlün Kur’ân Tefsirindeki Yeri,” *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul:1993-1994, 11, 12.

Doğru, Muhammed Emin, *Nesh Kavramı ve Celâleyn Tefsîri’ndeki Mensûh Âyetler*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

İbn. Düreyd, Ebu Bekr b. El-Hasen, *Kitabu Cemhereti’l-Luga*, thk. Remzi Münir Ba’lebekkî, Beyrut: Daru’l -ilm li’l-Melayin, 1987.

Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, İstanbul: Şura Yayınları, 1979.

Ensarî, Abdarrhaman, “Sebeb-i Nüzûlün Tespit ve Tercih Kuralları,” *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şırnak: Şırnak Üniversitesi, 2014, 5, 9.

Erin, Abdulvehap, *M. Sait Şimşek’in Tefsirindeki Metodu*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

el-Ezherî, Ebu Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-Lüğa*, Kahire: yy.
Ty.

Ebû'l Bekâ, Kadı Eyüp b. Mûsâ el-Hüseyîn el-Kefevî, *el-Külliyatü Ebi'l-
Bekâ*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1287.

İbnu Fâris, *Mu'cemu Mekayîsi'l-Luğa*, Mısır:1972.

Ferrâ, Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Huseyn b. Muhammed b. Halef, *el-Udde fi
Usûli'l-Fıkh*, Riyad: 1993.

el-Ferâhidî, Ebû Abdîrrahman el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, thk, Mehdi
el-Mahzûmî, İbrahim es-Semrai, Beyrut: Müessestü'l-Alemi li'l-Matbaut,1408/1998.

Gezgin, Ali Galip, "Kur'ân'da Nesh Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım,"
İslam Araştırmalar Dergisi, 14, 1, 2001.

Gülşen, Ekrem, *Kurtubî Tefsirin'de Esbâb-ı Nüzûl*, Doktora Tezi, Sakarya:
Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Has, Şükrü Selim, *Klasik Fıkh Usûlünde Neshin Mahiyeti*, EÜSBE Dergisi,
21, 2006.

Hasan, Ahmed, "Nesh Teorisi", *İslami Araştırmalar Dergisi* çev. Mehmet
Paçacı, 3, 1987.

Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, Kum: yy. 1353.

İlhan, Avni, "Bedâ" **DİA**, Ankara: TDV, 1992, V.

el-İsfahânî, Husyn B. Muhammed, *Müfredât Fi Garibu'ul-Kura'an*, Beyrut:
Daru'uş Şamiyye, 1412/1992.

Karataş, Ali, "Mehmet Sait Şimşek'in Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri Üzerine
Bir İnceleme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2, 12, 2012.

El-Kâfiyecî, *Kitabu't-Teysir fi Kavâidi İlmi't-Tefsir*, Terc. İsmail
Cerrahoğlu, Ankara: yy., 1974.

El-Kâdî, Abdulfettah, *Esbâb-ı Nüzûl*, trc. Salih Akdemir, Ankara: yy., 1986.

Katâde b. Diame, Ebü'l Hattab es-Sedusi *en-Nâsîh ve'l-Mensûh fî Kitâbillâhi Teâlâ*, thk. Hâtim Salih ed-Dâmin, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb 1989/1409.

Kahraman, Hayrettin, *İslam Hukukunda İctihad*, Ankara; DİB. Yayınlar, 1985.

İbnu Kesîr, Ebu'l-Fida, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Abdulazîz Ğanîm, Muhammed Ahmed Âşûr, Muhammed İbrahîm El-Bennâ Kahire: yy., ty.

Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed El-Ensârî, *El-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: yy, ty.

İbn f, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdîsî (ö.620/1223), *Ravdatü'n-Nâzır ve Cünnetü'l-Münâzır fî Usûli'l-Fıkh alâ Mezhebi'l-İmâm*, Ahmed, thk. Abdülkerim b. Ali b. Muhammed en-Nemle, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1994.

İbn. Kuteybe, *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'ân*, thk. Es-Seyyid Ahmed Sakr, Kahire: yy. 1393/1973.

Koca, Ferhat, *İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İstanbul: İSAM Yayınları, 1996.

Mennâu'l Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: 1986.

İbn. Manzur, Ebul Fadl Cemâludîn Muhâmmmed b. Mükrim, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1968.

En-Nevevî, *Sahih-i Müslim Şerhi*, Mısır: yy. 1349.

Özge Ergin, *Muhammed İzzet Derveze'nin Tefsirinde Nesh*, Yüksek lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Er-Rafî, *İ'câzu'l- Kur'ân*, Mısır: yy. 1345/1926.

Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nuzûl'ün Rolü*, İstanbul, 1994.

Seyidoğlu, Taha, *İbn Şâhîn ve "Nâsihu'l-Hadis ve Mensûhuhu" Adlı Eserindek Metodu*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Seminu'l-Halebî, *Ümdetu'l-Huffaz Fi Tefsiri Eşrefi'l-Elfâz*, Beyrut: Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

Subhi es-Sâlih, *Mebahisu fi Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-İlmi li'l Melayin, 1990.

Es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, b. Ebî Bekr, *El-İtkan Fi Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Mektabatu Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladihi, 1427/2006.

_____, *el-İklîl fi İstinbâtı't-Tenzil*, thk. Seyfuddîn Abdulkâdir el-Kâtip Beyrut: yy. 1985.

Eş-Şatıbî, Ebu İshak İbrahim b. Musa, *el-Muvâfakât fi Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut: Daru'l-Marife, 2001.

Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

_____, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, İstanbul: Yöneliş Yayınları 1991.

_____, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları 2014.

Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî, *el-Lüma' fi Usûli'l-fikh*, Beyrut: Darü'l Kütübi'l-İlmiyye, 1985

Tâberi, Muhammed B. Cerirb.Yezid B. Halid, *Camiu'l-Beyan 'an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l Fikr, 1405/1985.

Taş, Aydın, “Gazâlî Ve Âmidî'nin Nesih Problemine Yaklaşımı,” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2:15, 2010.

Vâhdî, Alî b. Ahmed Ebu'l-Hasen, *Esbâbü'n-Nüzûl*, thk. Kemal Besyûnî Zağlûl, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyyi, 1411/1991.

Yıldız, Rıfat, *Elmalılı Tefsirinde Esbâb-ı Nüzûl*, Yüksek Lisans Tezi, Urfa: Haran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Yurt, Mehmet Emin, *Ebu'l-Leys Es-Semerkindi'nin Tefsir'ul-Kur'ân'ında Esbâb-ı Nüzûl*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Zebidî, Muhibbû'd-Din Ebû'l-Feyz M. b. Murtaza b. M., *Tacü'l-Arus fi Serhi'l-Kamus*, Beyrut: Daru's-Sadır, 1386.

Ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazim, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, Kahire: Dâru İhyâi'l-Arabiye, 1415/1995.

Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: yy., ty.

_____, *el-Bahru'l-muhît fi Usûli'l-Fıkh*, Kuveyt: Vezaretü'l-Evkâf ve's-Suûni'l-İslâmiye, 1992.

Zeyd, Mustafa, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mansûre: Dâru'l-Vefa, 1987.